

VIENNISTÄ VUOROPUHELUUN, VAIKUTTEISTA VERKOSTOIHIN

Selvitys suomalaisen
nykytaiteen kansainvälistymisestä

Jutta Virolainen – Sari Karttunen

SISÄLLYS

Esipuhe **5**

Tiivistelmä **9**

- 1 Selvityksen tausta, tavoitteet ja toteutus **11**
 - 1.1 Tausta, tavoitteet ja selvityskysymykset **11**
 - 1.2 Selvityksen toteutus **13**
 - 1.3 Raportin kulku **15**
- 2 Aiempi tutkimus **16**
 - 2.1 Nykyaiteen ja lähialojen kansainvälistymisen ja viennin tutkimus Suomessa **16**
 - 2.2 Nykyaiteen kansainvälistymis- ja vientitoiminnan ulkomainen tutkimus **23**
- 3 Nykyaiteen viennin ja kansainvälistymisen käsitteistö ja merkitykset **26**
 - 3.1 Katsaus keskeiseen käsitteistöön **26**
 - 3.2 Kansainvälisyyden merkitykset nykyaiteen toimijoiden keskuudessa **30**
- 4 Kansainvälisen toiminnan muodot ja toiminnan rahoitus **34**
 - 4.1 Toimintamuodot **34**
 - 4.2 Toiminnan rahoitus ja tulot ulkomailta **39**
- 5 Kansainvälistämisen toimijakenttä **42**
 - 5.1 Verkostojen ekosysteemi **42**
 - 5.2 Keskeiset toimijat **46**
 - 5.3 Esimerkkejä kansainvälisistä toimijoista ja onnistumisista kansainvälisessä toiminnassa **63**
 - 5.4 Kansainvälisen toiminnan maantieteellinen suuntautuminen **68**
- 6 Kansainvälisen toiminnan tavoitteet, esteet sekä keinot kansainvälistymisen edistämiseksi **70**
 - 6.1 Kansainvälisen toiminnan tavoitteet **70**
 - 6.2 Esteet toiminnan kansainvälistymiselle **74**
 - 6.3 Keinot kansainvälistymisen edistämiseksi **80**
- 7 Menetelmä nykyaiteen kansainvälisen toiminnan seurantaan **88**
 - 7.1 Kansainvälisen toiminnan ja sen vaikuttavuuden indikaattorien kehittäminen **88**
 - 7.2 Kyselyvastaajien näkemykset kansainvälisen toiminnan seurannasta **91**
 - 7.3 Hahmotelma nykyaiteen kansainvälisen toiminnan indikaattoreiksi **98**
 - 7.4 Huomioita seurannan toteuttamisesta **99**
- 8 Yhteenvetoa ja pohdintaa **102**
 - 8.1 Yhteenveto **102**
 - 8.2 Tulosten pohdintaa ja jatkotutkimustarpeita **104**

Liitteet **107**

Lähteet **126**

Viitteet **130**

VISUAALISEN TAITEEN KESKUS FRAME – FRAME VISUAL ART FINLAND

Framen tehtävänä on vahvistaa suomalaisen visuaalisen taiteen asemaa sekä edistää yhteistyötä ja vuorovaikutusta kotimaisten ja kansainvälisten nykytaiteen ammattilaisten ja instituutioiden välillä. Frame toimii myös nykytaiteen tiedotuskeskuksena.

www.frame-finland.fi

KULTTUURIPOLIITTISEN TUTKIMUKSEN EDISTÄMISSÄÄTIÖ (CUPORE)

Cuporen tehtävänä on tuottaa, jalostaa ja välittää kulttuuripoliittisen päätöksenteon käyttöön korkeatasoista tutkimustietoa sekä edistää yleisen kulttuurikehityksen kannalta keskeisen tutkimus- ja asiantuntijatiedon syntyä tutkimushankkeiden kautta.

www.cupore.fi

*Viennistä vuoropuheluun, vaikutteista verkostoihin.
Selvitys suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymisestä.*

KIRJOITTAJAT

Jutta Virolainen (YTM) on tutkija Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiössä. Virolainen on toteuttanut useita tutkimuksia ja selvityksiä kulttuuripoliitiikan alalla. Hän on erikoistunut kulttuurin vientiin ja kansainväliseen toimintaan sekä kansalaisten osallistumiseen ja osallisuuteen liittyviin kysymyksiin.

Sari Karttunen (YTT, dos.) työskentelee erikoistutkijana Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiössä. Hänen erikoisalojaan ovat taidesosiologia ja kulttuurin tilastollinen kuvaus. Monet Karttusen tutkimuksista ovat liittyneet kuvataiteilijan ammattiin ja kuvataiteen kenttään. Hän on toiminut aiemmin tutkijana Tilastokeskuksessa ja Taiteen keskustoimikunnassa (nyk. Taike).

JULKAISUJA Frame-säätiö, 2016

GRAAFINEN SUUNNITTELU Dog Design

PAINO Lönnberg

ISBN 978-952-68337-4-3 (nid.)

ISBN 978-952-68337-5-0 (PDF)

visuaalisen
taiteen keskus **frame**

cupore

ESIPUHE

Uutta syntyy, kun vanhan jättää taakseen

Tarun legendaarinen feenikslintu tunnistaa aikansa tulleen täyteen, jolloin se rakentaa kanelipuun oksista pesän ja sytyttää sen tuleen. Pesä ja lintu palavat roihuten tuhkaksi. Tuhkasta nousee uusi, entistä ehompi lintu.

Tarinan ajatus on se, että ajat muuttuvat, maailma muuttuu. Vaikka lintu on häikäisevän kaunis punakultaisissa höyhenissään, on sen elämällä määrämittä. *Viennistä vuoropuheluun, vaikutteista verkostoihin* selvittää, onko suomalaisen kuvataiteen kansainvälisyyteen tähtäävien toimenpiteiden aika polttaa itsensä roviolla ja syntyä uudelleen. Mikä on suomalaisen nykytaiteen rooli maapallolla vuonna 2016, millaiseksi se voi parhaimmillaan kasvaa ja kuinka tätä kasvua voidaan tukea?

Suomalainen kuvataide on ollut osa kansainvälistä taidekenttää 1800-luvulta lähtien. 1940-luvun lopulla Suomen Taideakatemia aloitti kansainvälisen näyttelytoiminnan Suomessa ja tuotti suomalaisen taiteen näyttelyitä ulkomaille. 1950-luvulla Nykytaideyhdistys rakennutti Suomelle oman näyttelypaviljongin Venetsian taidebiennaaliin. Vuonna 1992 aloitti toimintansa ensimmäinen nykytaiteen kansainvälistämiseen keskittynyt organisaatio Näyttelyvaihtokeskus Frame, joka toimi Taideakatemia alaisuudessa. Vuonna 2012 perustettu Frame-säätiö jatkaa tätä suomalaisen nykytaiteen kansainvälistämistä.

Viennistä vuoropuheluun, vaikutteista verkostoihin -selvitys osoittaa, että tänä päivänä suomalaisten kansainvälisesti työskentelevien nykytaiteen toimijoiden joukko on suuri ja työskentely hyvin laaja-alaista. Perinteisten organisaatioiden ja toiminnan muotojen rinnalle on noussut uusia toimijoita ja uudenlaisia kansainvälisen toiminnan tapoja. Selvitys todentaa oivallisesti, kuinka verkostot ja vuorovaikutuksellisuus nykyään määrittävät nykytaiteen kansainvälisen toiminnan luonnetta. Omat suorat verkostot ulkomailla ovat hyvin tärkeitä sekä yksittäisille taiteilijoille ja kuraattoreille että organisaatioille.

Selvityksestä käy ilmi, että puhe kansainvälistymisestä kuulostaa monesta toimijasta auttamattoman vanhanaikaiselta. Kansainvälinen toiminta on monelle suomalaiselle toimijalle ja organisaatiolle nykyisin niin itsestään selvää, etteivät kaikki miellä toimintaansa erikseen kansainväliseksi. Kansainvälistä vuorovaikutusta tapahtuu yhtä lailla Suomessa kuin ulkomailla. Tämä kertoo paradigman muutoksesta, joka kantaa hyvin myönteistä viestiä nykytaiteen toimijoiden ajattelu- ja työskentelytavan muutoksesta. Kansainvälistymiseen ei tarvita kädestä pitämistä. Onkin luodattava tarkasti, mitkä ovat parhaat tavat tukea kunkin tahon kansainvälistä toimintaa.

Selvitys osoittaa myös, että yksilötoimijoiden kansainvälistä toimintaa leimaa työkeskeisyys. Selvityksen yhteydessä tehtyyn kyselyyn vastanneista yksilötoimijoista suurimmalle osalle kansainvälisyys merkitsee ennen kaikkea mahdollisuutta oman työn kehittämiseen. Toimijat hakevat ulkomailta ensisijassa työtilaisuuksia. Yli 80 prosenttia vastaajista oli osallistunut näyttelyyn ulkomailla viimeisen viiden vuoden aikana, ja puolet vastaajista oli saanut tuloja ulkomailta. Kansainvälistymisessä onkin valtava potentiaali suomalaistaiteilijoiden aseman parantamisessa, sillä pelkästään Euroopassa visuaalisen taiteen alojen koko on 127,6 miljardia euroa (EY 2014).ⁱ

Mihin tietoa kansainvälistymisestä tarvitaan?

Frame on yksi Suomen kahdeksasta taiteenalan tiedotuskeskuksesta. Sen tehtävänä on vahvistaa suomalaisen visuaalisen taiteen asemaa, edistää kansainvälistä yhteistyötä ja lisätä tietoa toimialasta. Framen toiminta perustuu opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripoliittisen strategian kahteen peruspilariin: taiteen vahvistamiseen ja sivistyksen lisäämiseen.

Alkuvuodesta 2015 Frame tilasi Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämistätiöltä Cuporelta selvityksen suomalaisen nykyaiteen kansainvälisyydestä. Selvityksen tavoitteena oli jäsentää toimialan käsitteistöä sekä kartoittaa kaikki ne nykyaiteen suomalaistoimijat, jotka työskentelevät kansainvälisesti eli niin sanottu nykyaiteen ekosysteemi. Kartoituksen avulla voidaan luoda perustaa kansainvälistymistoiminnan vaikutusten seuraamiselle.

Halusimme myös selvittää, kuinka Frame voi parhaalla mahdollisella tavalla toimia alan kansainvälisyyden kasvattajana. Onko Frame suomalaisen nykyaiteen viejä, suurlähettiläs? Vai olemmeko taiteilijoiden ja alan ammattilaisten alusta, tukipilari? Löytyykö vastaus jostakin siltä väliltä? Näihin kysymyksiin osaamme vastata tarkastelemalla sitä karttaa, jonka suomalaisen nykyaiteen kansainvälinen toimijayhteisö muodostaa. Näin pystymme myös kehittämään sellaisia rahoitus- ja tukimuotoja, jotka parhaimmin edesauttavat taiteilijoita ja muita alan ammattilaisia työssään.

Selvityksen lopussa luonnostellaan erilaisia mittareita, indikaattoreita, joiden avulla Frame voi jatkossa seurata ja mitata nykyaiteen kansainvälistä toimintaa. Meillä oli kolme hyvää syytä hakea tutkimuksen avulla näkemystä nykyaiteen tilastoinnin kehittämiseen. Ensimmäinen syy on ikivanha: tieto on voimaa. Nykyaiteesta on muihin taiteen aloihin verrattuna kaikkein vähiten tutkimus- ja tilastotietoa. Alan puolesta on hankala puhua, kun tietoa argumentoinnin tueksi on vähän. Tutkimus- ja tilastotieto auttavat meitä kehittämään alan toimintamuotoja.

Toinen syy liittyy alan hajanaiseen ja hyvin erilaisista toimijoista muodostuvaan luonteeseen. Tietoa keräämällä alan toiminnasta tulee läpinäkyvää, mikä puolestaan auttaa hahmottamaan laajoja kehityskaaria ja antaa toivoakseni perusteita toimijoiden välisen yhteistyön vahvistamiseen.

Kolmas syy on se, että vain tiedon avulla voimme purkaa vanhoja, kuluneita myyttejä. Selvitys näyttää, että esimerkiksi Framen toimintaan liittyy käsityksiä, joista osa perustuu puutteelliseen tietoon. Tehtävämme Framessa onkin tuottaa ja jakaa tietoa entistä paremmin paitsi nykyaiteen toiminnasta Suomessa, myös omasta toiminnastamme.

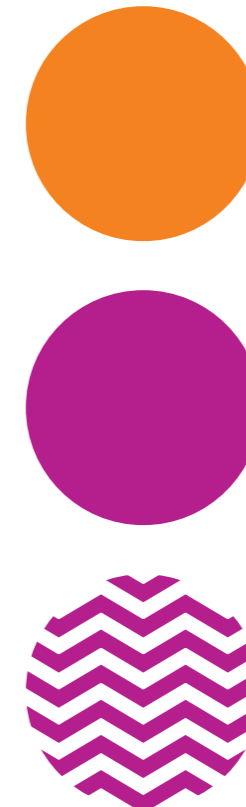
Toivon, että tämä selvitys muodostaa lähtölaukauksen työlle, jonka avulla suomalaiset nykyaiteen kansainväliset toimijat voivat luoda yhteisen näkemyksen parhaista käytännöistä ja päämääristä. Koko nykyaiteen kentän läpäisevän yhteisen keskustelun avulla voimme selvittää, onko aika syyttää rovio vai onko uusi feenikslintu jo noussut lentoon.

Kiitän lämpimästi kaikkia selvityksen tekemiseen osallistuneita tahoja, erityisesti erikoistutkija Sari Karttusta ja tutkija Jutta Virolaista CUPOREsta sekä ohjausryhmän jäseniä: puheenjohtaja Marja Sakaria (Kiasma), Hanna Maria Anttilaa (AV-arkki), Petra Havua (opetus- ja kulttuuriministeriö), Juha Huuskosta (HIAP), Esko Nummelinia (Porin taidemuseo), Paula Toppilaa (IHME) sekä Ilona Anhavaa ja Hanna Huitua (Galerie Anhava). Kiitos myös kaikille selvityksen yhteydessä tehtyyn kyselyyn osallistuneille henkilöille. Lopuksi kiitos kollegoilleni Framessa, erityisesti selvityksen työprosessiin osallistuneille Taru Elfvingille ja Heljä Franssilalle.

Raija Koli

Johtaja, Visuaalisen taiteen keskus Frame

ⁱ EY: Creating Growth
– Measuring cultural and creative
markets in the EU, 2014.

TIIVISTELMÄ

Selvityksessä luodaan katsaus suomalaisen nykytaiteen kansainväliseen toimintaan. Siinä kartoitetaan keskeistä käsitteistöä sekä toimijoita ja toimintamuotoja. Lisäksi pohditaan, millaisin välinein kansainvälisen toiminnan pitkän ajan vaikutuksia voidaan seurata ja tehdä näkyväksi.

Selvityksessä on käytetty menetelminä kirjallisuuskatsausta, nykytaiteen kentälle lähetettyä verkkokyselyä sekä asiantuntijahaastatteluja. Aineiston tulokinnassa hyödynnetään ekosysteemin käsitettä, jota käytetään kansainvälisessä kirjallisuudessa kuvaamaan taidekenttää useista toisistaan riippuvaisista toiminnoista ja osa-alueista muodostuvana systeeminä.

Nykytaiteen rajauksessa nojataan Visuaalisen taiteen keskuksen Framen tapaan ymmärtää oma toimintakenttensä. Kuvataiteen ohella se ulottuu valokuvataiteen, mediataiteen, taidekäsityön, sarjakuvataiteen, performanssin ja äänitaiteen alueille. Kansainvälisyys ymmärretään selvityksessä laajasti instituutioiden välisistä muodollisista suhteista yksittäisten henkilöiden väliseen vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön.

Nykytaiteen kansainvälisen toiminnan luonne on olennaisesti muuttunut. Valtiovetoisten kansainvälistymishankkeiden sijaan selvitysaineistossa korostuu vertaisverkostoissa tapahtuva ylirajainen toiminta. Monella nykytaiteen osa-alueella ekosysteemi ylittää kansalliset rajat. Suorat kontaktit yli rajojen ovat yleistyneet entisestään, ja yhteistoiminnan ja tuotannon tavat ovat moninaisia. Kukin toimija viljelee omia, ainutlaatuisia kumppanuuksiaan. Onnistuneet kansainvälistymishankkeet rakentuvat asiavetoisen, toimijalähtöisen yhteistyön varaan. Kansainväliset hankkeet edellyttävät luottamusta, pitkäjänteisyyttä ja suunnitelmallisuutta.

Nykytaiteen kansainvälisen toiminnan seurannan välineiksi selvityksessä ehdotetaan rajallista määrää ydinindikaattoreita. Niitä tulee kehittää yhteistyössä kentän toimijoiden kanssa.

Selvitys on toteutettu Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiössä (Cupore) Visuaalisen taiteen keskus Framen toimeksiannosta. Tutkimus palvelee kotimaisen kentän toimijoita ja heidän tarpeitaan, kun kansainvälistä toimintaa suunnitellaan ja kehitetään. Tuloksia voivat hyödyntää myös muut kulttuuripolitiikan toimijat ja media.

1 SELVITYKSEN TAUSTA, TAVOITTEET JA TOTEUTUS

1.1 Tausta, tavoitteet ja selvityskysymykset

Tämä selvitys luo katsauksen suomalaisen nykytaiteen kentän kansainväliseen toimintaan ja hahmottelee välineitä seurata kansainvälistymiskehitystä. Selvityksessä kartoitetaan kansainvälisen toiminnan muotoja ja toimijoita sekä aihepiiriin liittyvää käsitteistöä. Lisäksi luodaan katsaus aikaisempaan vastaavaan tutkimus- ja selvitystyöhön Suomessa ja ulkomailla. Selvitys on toteutettu Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämässätiössä (Cupore) Visuaalisen taiteen keskuksen Framen toimeksiäntona.

Nykytaiteen käsitteelle ei ole yleispätevää määritelmää. Yksinkertaisesti sillä voidaan tarkoittaa uutta, tässä hetkessä syntyvää eli aikaistaidetta. Taidehistoriallisen periodiajattelun mukaan kyseessä on noin vuonna 1960 alkanut aikakausi. Tähän perustuu Suomessa esimerkiksi Kansallisgallerian sisällä toimivien Ateneumin ja Kiasman välinen työnjako. Kaikkea tänä päivänä tehtävää taidetta ei kuitenkaan välttämättä ymmärretä nykytaiteena. Eroa tehdään usein esimerkiksi suhteessa modernismiin pohjautuen taiteellisiin strategioihin tai esteettisiin päämääriin. Samalla nykytaiteen nähdään välttävän kategorisointeja ja päinvastoin toimivan kaikkien taiteellisten ilmaisujen ja genrejen sulatusuunina, joka kurottautuu moneen suuntaan myös taiteen ulkopuoliseen maailmaan. Kaikki nykytaide ei ole kuvataidetta tai edes visuaalista taidetta. Monissa maissa nykytaiteen käsite ulottuu esimerkiksi nykytanssin ja -sirkuksen alueille.

Tässä raportissa nykytaiteen rajauksessa nojataan pitkälti Visuaalisen taiteen keskuksen Framen tapaan ymmärtää omaa toimintakenttäänsä, joka sisältää nykytaiteen aloista kuvataiteen, valokuvataiteen, mediataiteen, taidekäsityön, sarjakuvataiteen, performanssin ja äänitaiteen. Tämäkään määritelmä ei ole yksiselitteinen eikä pysyvä, vaan se on jatkuvassa muutoksessa ja neuvottelun kohteena. Se kuitenkin tarjoaa kuvataiteen ja visuaalisen taiteen käsitteitä laajemman näkökulman taiteen kenttään.

Kansainvälisyys on myös moniulotteinen ilmiö ja käsite. Sitä on mahdollista lähestyä monesta näkökulmasta, kuten maantieteellisesti tai rakenteellisesti. Se voi viitata myös mielenlaatuun tai maailmankuvaan, kuten kosmopoliittisuuteen. Kansainvälisyyden merkityksiä on niin ikään mahdollista tutkia suhteessa globalisaatiokehitykseen. Käsillä olevassa tutkimuksessa kansainvälisyys ymmärretään laajasti. Se tarkoittaa esimerkiksi taiteilijoiden ja muiden nykytaiteen ammattilaisten kansainvälistä liikkuvuutta ja näkyvyyttä, kulttuurista vuorovaikutusta tai taiteen vientiä. Kansainvälinen toiminta on monisuuntaista: sitä

tapahtuu ulkomailla mutta myös Suomessa. Kansainvälisyys voi olla yleinen orientaatio tai liittyä konkreettisiin toimenpiteisiin, kuten yhteistyöhankkeisiin, verkostoitumiseen ja rahoituksen hankintaan.

Suomen nykytaide on kytkeytynyt kansainväliseen kenttään entistä vahvemmin 1990-luvulta lähtien. Euroopan unioniin liittyminen 1990-luvun puolessavälissä (ja jo siihen valmistautuminen) lisäsi ulkomaalaisten toimijoiden Suomi-tietoisuutta, ja EU on sittemmin konkreettisesti edistänyt sekä taideopiskelijoiden ja opettajien että taiteilijoiden ja muiden taidealan toimijoiden liikkuvuutta. Suomalainen taidekenttä on ammattimaistunut kansainvälisen taidemaailman kehityksen seurauksena. Museo- ja galleriainstituutioissa tapahtuneilla muutoksilla, kuten kuraattorien ammattikunnan synnyllä ja taidemessuinstituution vahvistumisella sekä taidekoulutuksella, on ollut tässä prosessissa tärkeä merkitys (Rossi 2012, 6). Samaan aikaan kansainvälisyys on laventunut valtioiden välisestä kulttuurivaihdosta yhä monimuotoisimmiksi toimijoiden verkostoiksi, joissa henkilökohtaiset kontaktit korostuvat ja kansalliset rajat hälvenevät. Digitaalisen teknologian kehittyminen on vaikuttanut olennaisesti kansainvälisyyden luonteeseen helpottamalla toimijoiden yhteydenpitoa ja mahdollistamalla digitaalisessa muodossa olevien teosten liikuttelun yli rajojen.

Tämä selvitys kartoittaa suomalaisen nykytaiteen kansainvälisen toiminnan rakenteita sekä tarjoaa välineitä nykytaiteen kentän toimijoille hahmottaa omaa toimintaansa. Selvitys on toteutettu palvelemaan kotimaisen kentän toimijoita ja heidän tarpeitaan, kun kansainvälistä toimintaa suunnitellaan ja kehitetään. Tämä kenttä on laaja ulottuen taiteilijoista, kuraattoreista, galleristeista, kriitikoista, opettajista, tutkijoista ja muista yksilötoimijoista taidekeskuksiin, museoihin ja alan oppilaitoksiin. Nykytaiteen kentällä keskeisessä roolissa ovat myös erilaiset järjestöt ja yhteisöt, jotka edistävät ammattilaisten asemaa, pitävät yllä gallerioita, järjestävät tapahtumia ja tuottavat taidetta. Alalla on lisäksi paljon taiteilijaryhmiä ja kollektiiveja, joiden toiminta on monipuolista myös kansainvälisesti.

Kansainvälinen toiminta on aina suhteessa kansalliseen. Se on kytköksissä erilaisiin sopimuksiin, rahoitusmalleihin ja päätöksiin ja myös määritty niiden kautta. Kansainvälistä toimintaa kulttuuripolitiikan alueella rahoittavat Suomessa ennen muuta opetus- ja kulttuuriministeriö ja sen alaiset toimijat, kuten Taiteen edistämiskeskus sekä taidetta ja kulttuuria tukevat säätiöt. Suomen maakuvaa sekä kulttuurivientiä ja -vaihtoa ulkomailla edistävät ulkoasiainhallinnon edustustoverkko sekä Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituutit, joista osa on erikoistunut ohjelmatoiminnassaan visuaalisiin taiteisiin. Osa rahoittajista ja tukijoista vaikuttaa alalla niin monipuolisesti, että niitä voidaan pitää kentän toimijoina.

Selvitys kartoittaa, millaista suomalaisen nykytaiteen kansainvälisyys ja kansainvälistäminen ovat sekä minkälaisia keskeisiksi nousseita toimijoita ja toiminnan muotoja ne sisältävät. Selvityksessä pohditaan, kuinka tehdä näkyväksi kansainvälisen toiminnan pitkän ajan vaikutuksia sekä nostetaan esiin muutamia case-esimerkkejä nykytaiteen kansainvälisestä toiminnasta. Tuloksia voivat hyödyntää nykytaiteen ja kulttuuripolitiikan toimijat, hallinto ja media. Keskeisenä tavoitteena on saada kartoituksen pohjalta aikaan keskustelua Suomen nykytaiteen kansainvälisyydestä ja sen kansainvälistämisestä.

Selvityskysymykset olivat seuraavat:

1. Millaista aiempaa tutkimusta nykytaiteen tai lähialojen kansainvälisestä toiminnasta on tehty?
2. Millaisin käsittein kansainvälisestä toiminnasta puhutaan?
3. Mitkä ovat keskeiset kansainvälisen toiminnan muodot suomalaisen nykytaiteen kentällä?
4. Mitkä ovat keskeiset toimijat suomalaisen nykytaiteen kansainvälisessä toiminnassa?
5. Mitä asioita kansainvälisessä toiminnassa tulisi seurata, jotta toiminnan kehitystä voitaisiin tarkastella pitkäjänteisesti?

Selvityksen taustalla on vuonna 2011 perustetulle Frame-säätiölle¹ annettu tehtävä toimia kuvataiteen tiedotuskeskuksena, johon kuuluu tutkimus-, tilastointi- ja viestintätoimintaa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011). Muiden taiteenalojen vastaavista toimijoista voidaan mainita esimerkiksi Teatterin tiedotuskeskus ja Music Finland. Vuonna 2012 Frame tilasi Pink Eminenceltä kartoituksen sidosryhmiensä toiveista toimintansa suhteen. Enemmistö vastaajista odotti Framen tuottavan tutkimusta ja tietoa nykytaiteen kentästä (Hankkio & Raatikainen 2013). Käsillä olevan selvityksen tavoitteena on luonnostella menetelmää, jolla Frame voisi seurata kansainvälisen toiminnan kehitystä pitkäjänteisesti. Tuotettu tieto toimii lisäksi Framelle suunnannäyttäjänä organisaation omaan kansainväliseen toimintaan. Tämä raportti ja siitä käytävä keskustelu tulevat osaltaan vaikuttamaan siihen, kuinka Frame tulkitsee toimintakenttensä ja tehtävänsä.

Cuporessa selvityksen on toteuttanut Jutta Virolainen (hankevastaavana Sari Karttunen). Tulosten relevanssin takaamiseksi Frame kokosi hankkeelle nykytaiteen kenttää edustavan ohjausryhmän. Ohjausryhmän puheenjohtajana toimi Marja Sakari (Kiasma), ja jäsenenä siinä olivat Hanna Maria Anttila (AV-arkki), Petra Havu (opetus- ja kulttuuriministeriö), Juha Huuskonen (HIAP), Esko Nummelin (Porin taidemuseo), Paula Toppila (IHME) ja Ilona Anhava/Hanna Huitu (Galerie Anhava). Framesta ohjausryhmän toimintaan osallistui Raija Koli, Taru Elfving ja Heljä Franssila. Ohjausryhmä kokoontui hankkeen aikana neljä kertaa. Lisäksi osa ohjausryhmän jäsenistä osallistui selvityksen yhteydessä toteutetun kyselyn kehittämiseen.

1.2 Selvityksen toteutus

Selvityksessä on käytetty menetelminä kirjallisuuskatsausta aiempaan tutkimuskirjallisuuteen, nykytaiteen kentälle lähetettyä sähköpostikyselyä sekä asiantuntijahaastatteluja. Aineistona on hyödynnetty myös saatavilla olevia tilastoja.

Selvityksessä kartoitettiin sekä kotimaisia että ulkomaisia nykytaiteen ja lähialojen kansainvälistymis- ja vientitoiminnasta tehtyjä tutkimuksia ja selvityksiä. Kirjallisuuskatsauksen lisäksi toteutettiin kysely nykytaiteen kentän toimijoille. Kyselyn toteuttamista pohjustivat ohjausryhmän kanssa käydyt keskustelut, joissa nousivat esiin yhtäältä kansainvälisen toiminnan moniulotteisuus ja toisaalta tietämättömyys siitä, mitä kaikkea kansainvälisyys kotimaisella kentäl-

lä tänä päivänä pitää sisällään. Kyselyn tavoitteena oli kerätä kentän toimijoilta uutta tietoa kansainvälisen toiminnan muodoista ja toimintaympäristöstä sekä hahmottaa suomalaista nykytaiteen kenttää.

Kysely lähetettiin harkinnanvaraisesti 99 suomalaiselle tai Suomessa toimivalle organisaatiolle sekä 144 yksittäiselle alan toimijalle. Otoksen (näytteen) valinnassa hyödynnettiin keskeisesti Framen Gruppo-kontaktitietokantaa. Miltei kaikki siitä löytyneet suomalaiset tai Suomessa toimivat organisaatiot otettiin mukaan. Yksittäisistä toimijoista joukkoon poimittiin taiteilijoista aakkosjärjestyksessä joka kymmenes sekä valikoiden muita toimijoita, kuten kuraattoreita ja kriitikoita (listalta poistettiin tätä ennen satunnaiset ulkomaiset vierailijat). Tätä ryhmää kutsutaan jatkossa ”yksilötoimijoiksi”. Framen kautta saatuja yhteystietoja täydennettiin muista lähteistä tarkoituksena tunnistaa kansainvälisesti aktiivisia toimijoita vakiintuneen nykytaiteen kentän ja Framen vaikutuspiirin ulkopuolelta. Tämä tarkoitti etenkin pääkaupunkiseudun ulkopuolisen ja järjestymättömän toiminnan haravointia.

Harkinnanvarainen otos nähtiin selvityksen kannalta mielekkäänä, sillä pyrkimyksenä oli hahmottaa kansainvälistä toimintaympäristöä ja toiminnan luonnetta sekä keskeisiä toimijoita ja heidän toimenkuvaansa tänä päivänä. Selvitys ei pyri tekemään tilastollista päättelyä siitä, kuinka yleistä kansainvälinen toiminta nykytaiteen kentällä Suomessa on, vaan siinä keskitytään tuotamaan laadullista tietoa kansainvälisen toiminnan kirjosta. Samalla selvitys tulee kartoittaneeksi Suomen nykytaiteen kenttää ja sen rajauksesta käytävää keskustelua. Kyseessä ei ole itsestään selvä eikä muuttumaton kokonaisuus. Samat huomiot koskevat kansainvälisyyttä ja siihen kytkeytyviä käsitteitä, kuten edellä todettiin.

Sähköpostikysely toteutettiin käytännössä Surveypal-ohjelmalla. Kyselystä tuotettiin kaksi eri versiota: toinen nykytaiteen alan organisaatioille ja toinen alan yksilötoimijoille (henkilöille). Lomakekysymykset oli jaettu viiteen teemaan: taustatiedot, toimintamuodot, toimijat ja verkostot, toiminnan hyödyt ja tavoitteet sekä toiminnan ja sen vaikutusten seuranta. Kyselylomake sisälsi useita monivalintakysymyksiä sekä avoimia kysymyksiä. Jokaisen monivalintakysymyksen jälkeen vastaajan oli mahdollista kommentoida ja tarkentaa vastaustaan avoimeen tilaan. Osa kysymyksistä oli pakollisia.

Kyselylomaketta kehitettiin yhteistyössä tutkimuksen ohjausryhmän kanssa sekä pilotoimalla kyselyä muilla alan asiantuntijoilla. Ennen kyselyn lähettämistä kentälle sitä pilotoitiin yhteensä yhdeksällä alan toimijalla. Lisäksi osaa piloteista haastateltiin. Selvitykseen haastateltiin yhteensä viittä alan toimijaa. Kyselyn kysymyksiin oli mahdollisuus vastata suomeksi, ruotsiksi tai englanniksi. Lähetekirjeessä tarjottiin myös mahdollisuutta tarvittaessa kääntää lomake tai tulla vaihtoehtoisesti haastattelemaan vastaajaa.²

Lomakkeet lähetettiin sähköpostitse vastaajille loka-marraskuun vaihteessa 2015, minkä jälkeen tehtiin vielä kaksi karhukierrosta. Oletuksen mukaan postitus tavoitti kohteet miltei täydellisesti, sillä lähetys palautui vain yhdestä osoitteesta. Organisaatioille lähetettyyn kyselyyn saapui yhteensä 40 ja yksilötoimijoille lähetettyyn kyselyyn 47 vastausta. Yhteensä vastauksia tuli 87, jolloin vastausprosentiksi muodostuu 36 (taulukko 1). Saatujen vastausten laatu

oli keskimäärin hyvä: kysymyksiin oli vastattu huolellisesti ja avovastaukset olivat perusteellisia ja pohdittuja.

Yksilötoimijoille suunnatun kyselyn harkinnanvaraisessa otoksessa naisia oli 56 prosenttia ja miehiä oli 44 prosenttia; vastanneista prosenttiosuudet olivat 70 ja 28. Vastaajista oli 30–39-vuotiaita noin kolmasosa (34 %), 40–49-vuotiaita noin neljäsosa (26 %) ja 50–64-vuotiaita noin kolmasosa (34 %). Valtaosa vastaajista työskenteli Helsingissä (31 vastaajaa). Vastauksia tuli kuitenkin myös esimerkiksi Kotkasta, Oulusta, Rovaniemeltä, Salosta, Tampereelta ja Turusta. Vastaajista viisi työskenteli sekä Helsingissä että ulkomailla. Kaksi henkilöä ilmoitti työskentelevänsä kokonaan Suomen ulkopuolella, minkä lisäksi yksi henkilö ilmaisi työskentelevänsä ”kansainvälisesti”. Vastanneiden organisaatioidenkin toimipaikoista valtaosa sijaitsi Helsingissä (18), mutta myös esimerkiksi Espoo, Joensuu, Pori, Rovaniemi, Tampere ja Turku mainittiin.

	OTOS (KPL)	VASTAUKSIA (KPL)	VASTAUS-%
ORGANISAATIOIMOIJOLLE LÄHETTY KYSELY	99	40	40
YKSILÖTOIMIJOLLE LÄHETTY KYSELY	144	47	33
YHTEENSÄ	243	87	36

TAULUKKO 1. KYSELYN OTOS JA KYSELYVASTAUSTEN LUKUMÄÄRÄ SEKÄ VASTAUSPROSENTTI.

1.3 Raportin kulku

Raportin alkuosassa taustoitetaan aihetta sekä avataan ja pohditaan keskeisiä käsitteitä. Toisessa luvussa luodaan katsaus nykytaiteen ja lähialojen kansainvälistymis- ja vientitoiminnasta tehtyyn aikaisempaan kotimaiseen ja ulkomaiseen tutkimukseen. Tämän jälkeen alkaa varsinainen analyysiosio, jossa nojataan ensi sijassa tutkimusta varten kerättyyn kysely- ja haastatteluaineistoon. Kolmannessa luvussa pohditaan kansainvälistymiseen ja kansainvälisyyteen liittyvää alan terminologiaa aikaisempaan tutkimukseen ja kyselyn tuloksiin perustuen. Neljännessä luvussa hahmotellaan kyselytulosten pohjalta kansainvälisen toiminnan muotoja sekä sen rahoitusta. Viidennessä luvussa luonnostellaan Suomen nykytaiteen kansainvälisen toiminnan rakennetta ja tarkastellaan alan keskeisiä toimijoita ja toimintamuotoja. Lisäksi nostetaan esiin muutamia kiinnostavia case-esimerkkejä suomalaisen nykytaiteen kansainvälisistä toimijoista sekä tarkastellaan kansainvälisen toiminnan maantieteellistä orientaatiota.

Kuudennessa luvussa pureudutaan toimijoiden näkemyksiin kansainvälisen toiminnan tavoitteista ja esteistä sekä keinoista edistää kansainvälistymistä. Tutkimuksen päätteeksi seitsemännessä luvussa luonnostellaan menetelmää Suomen nykytaiteen kansainvälisen toiminnan seurantaan sekä esitellään kyselyssä esiin tulleita huomioita seurannan toteuttamisesta. Lopuksi kahdeksannessa luvussa vedetään yhteen tutkimustuloksia sekä tehdään päätelmiä keskeisistä havainnoista.

2 AIEMPI TUTKIMUS

Aiheen taustoittamiseksi tässä luvussa luodaan katsaus nykytaiteen ja lähialojen keskeisiin kansainvälistymisestä ja vientitoiminnasta tehtyihin kotimaisiin ja ulkomaisiin tutkimuksiin ja selvityksiin.

2.1 Nykytaiteen ja lähialojen kansainvälistymisen ja viennin tutkimus Suomessa

Nykytaiteen ja lähialojen kansainvälistymistä ja vientitoimintaa sekä yksittäisten toimijoiden kansainvälistä toimintaa on tutkittu Suomessa viime vuosina monelta kantilta. Tutkimuksissa on selvitetty muun muassa organisaatioiden kansainvälisen toiminnan muotoja ja vaikuttavuutta sekä taiteilijoiden kansainvälistymistä, kansainvälistä toimintaa sekä sen edellyttämiä kompetensseja. Lisäksi tutkimuksissa on analysoitu esimerkiksi valokuva- ja videotaiteilijoiden kansainvälistymiseen johtaneita kehityskulkuja samoin kuin edellytyksiä luovi-alojen kansainvälistymis- ja vientitoimintaan.

Aiemmista selvityksistä lähelle käsillä olevan raportin teemaa tulee Marko Karon (2007) Näyttelyvaihtokeskus FRAMEn toimeksiannosta toteuttama ”Koordinaatteja tilassa ja ajassa. Kuvataide ja kulttuurivaihto 2008–2012”. Karon selvitys liittyi vuonna 2004 opetus- ja kulttuuriministeriössä käynnistyneeseen kulttuurivientihankkeeseen, ja siinä oli tavoitteena kartoittaa kansainvälisen kulttuurisen vuorovaikutuksen tilannetta ja kehittämismahdollisuuksia sekä esittää vientistrategia kuvataiteen alalle. Selvityksessä Karo korosti kulttuurista vaihtoa ja vuorovaikutusta viennin sijaan. Selvityksen mukaan nykytaiteen kotimainen kenttä muodostuu joukosta erilaisia ja eri tavoin kansainvälistymiseen suhtautuvia toimijoita. Toimijat ryhmiteltiin toimialakohtaisesti 1) kouluttajiin, 2) taiteilijoihin, 3) majoittajiin/residenssitoimijoihin, 4) edistäjiin, esittäjiin ja näyttäjiin sekä 5) kuraattoreihin ja tuottajiin. Selvityksessä ehdotetaan uusien tukitoimenpiteiden kohdistamista kuvataiteen tuotantoon, välitykseen, tiedotukseen sekä kannustavaan toimintaympäristöön. Kuvataiteen kulttuurivaihdon vision ja strategian toteutumisen edellytyksenä selvityksessä esitettiin lisärahoitustarpeeksi 2,9 miljoonaa euroa vuodessa.

Museoliiton vuonna 2011 julkaisemassa selvityksessä *Suomalaisten museoiden kansainvälisyys* aihepiiriä selvitettiin käytännön tasolla: Kuinka paljon museoiden henkilöstö ja kokoelmat liikkuvat? Millaisia ovat kansainvälisyyden hyödyt museoiden näkökulmasta? Millaisia kansainvälisiä yhteyksiä museoillamme on ja miten ne ovat syntyneet? Millä tavalla yhteyksistä pidetään huolta ja miten

niitä voitaisiin käyttää hyväksi koko museoalaa hyödyntäen? Lisäksi raportissa pohdittiin sitä, kuinka museot voisivat parantaa toimintaansa kansainvälisyyden kautta. Selvityksen toteuttivat yhteisvoimin Näyttelyvaihtokeskus FRAME ja Suomen museoliitto. Kysely lähetettiin yhteensä 167 museolle, joista 66 vastasi. Selvityksessä ilmeni, että museoiden suhtautuminen sekä kansainvälisyyteen että alan yleiseen kehittymiseen vaihtelee paljon. Museoiden suhteita hoidetaan usein henkilökohtaisella tasolla, jolloin henkilöstön vaihtuessa toiminnan jatkuvuus vaarantuu. Museoiden kansainvälinen toiminta jakautuu karkeasti kahteen tasoon: 1) lähialueet ja Länsi-Eurooppa sekä 2) Euroopan ulkopuolinen yhteistyö. Selvitys nostaa esiin ehdotuksia museoiden kansainvälisen toiminnan kehittämiseksi. Tärkeänä nähdään, että museot pohtisivat kansainvälisestä toiminnasta koituvia hyötyjä ja että se kuuluisi selkeästi osaksi toimintasuunnitelmaa. Lisäksi kansainväliselle toiminnalle tulisi luoda oma strategia ja museoiden tulisi rakentaa kansainvälistä yhteistyöverkostoa suunnitelmallisesti ja pitkäjänteisesti.

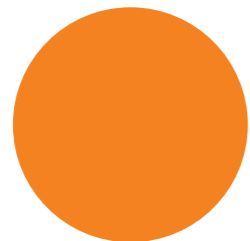
Taiteilijaresidenssejä taiteen viennin näkökulmasta on tarkasteltu Hanna Harrisin ja Sari Rauman (2009) selvityksessä. Siinä keskityttiin Suomen Lontoon instituutin taiteilijaresidenssitoimintaan vuosina 2002–2008. Instituutti on kehittänyt vuodesta 2002 alkaen residenssitoimintaa Isossa-Britanniassa ja Irlannissa. Avainpartnereita Suomessa ovat olleet Taiteen keskustoimikunta, Näyttelyvaihtokeskus FRAME ja HIAP (Helsinki International Artist Programme). Selvityksessä kartoitettiin residenssitoiminnan vaikutuksia taiteilijoiden työhön ja urakehitykseen. Residenssien todettiin voivan toimia taiteilijoille kansainvälisen läpimurron paikkana. Residenssit tarjoavat heille tilaisuuden työstää teoksiaan, verkottua keskeisiin kansainvälisiin taideorganisaatioihin, kuraattoreihin ja muihin taiteilijoihin sekä syventää tuntemustaan vastaanottavan maan taidekentästä.

Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituuttien kansainvälistä toimintaa ja vaikuttavuutta on tutkittu kahdessa hiljattain ilmestyneessä selvityksessä. Kulttuuri- ja tiedeinstituuttien toiminnan vaikuttavuutta kartoitettiin yleisesti Cuporen selvityksessä *Vientiä, vaihtoa, vaikuttavuutta* (Kontkanen, Saukkonen & Mitchell 2012). Suomen New Yorkin kulttuuri-instituutin julkaisemassa raportissa *Taidetta yli rajojen* (Renko & Rossi 2013) tarkasteltiin puolestaan rajatun instituuttien vuosina 2000–2012 tekemää kuvataidetyötä sekä työn tulokellisuutta ja vaikuttavuutta. Selvitystä varten kerättiin instituuteilta kyselyllä tietoja kuvataidehankkeista sekä kuvataidetyön tavoitteista, tiedotuksesta ja vaikutuksista. Aineistoa täydennettiin kyselyllä taiteilijoille, jotka olivat osallistuneet vuosina 2000–2012 useamman kuin yhden instituutin kuvataidehankkeeseen. Kyselyyn vastasi 26 taiteilijaa (14,5 %). Osa instituuteista korostaa toiminnassaan vahvasti kuvataidetta, toisilla taas kuvataidetyö on suppeaa. Instituuttien toiminta kuvataiteessa oli näyttelypainotteista, mutta se sisälsi myös vierailuja, residenssihankkeita sekä muita toimintamuotoja. Tarkasteluajanjaksolla usean instituutin toiminnassa painopiste oli muuttunut omien näyttelytilojen tarjonnasta välittäjän tai fasilitaattorin rooliin. (Mts. 112.) Kuvataidetyön uusina suuntina instituutit nostivatkin esiin verkottumista edistävät asiantuntijavierailut, taiteilijavaihdot sekä residenssiyhteistyön (mts. 102). Suunta kävi yksiin taiteilijoiden vastausten kanssa, joissa korostui juuri verkottuminen sekä mahdollisuuksien aukeaminen kansainvälisille markkinoille. Taiteilijat toivoivat, että instituutit loisivat yhte-

yksiä kohdemaiden taideinstituutioihin ja muihin paikallisiin toimijoihin sekä lisäsivät kaikin puolin kollegiaalista toimintaa (mts. 106).

Kansainvälistymistä on tutkittu myös suomalaisten taiteilijoiden liikkuvuuden näkökulmasta. Useita tutkimuksia on tehty taiteilijoiden matkoista sekä niiden taustoista ja vaikutuksista; näitä tutkimuksia on tehty koskien sekä nykytilannetta että Suomen taiteen historiaa (ks. esim. Waenerberg 2005; Hirvi 2015). Annika Waenerberg (2005) on eritellyt tutkimuksessaan taiteilijoiden matkustamisen motiiveja ja päätenyt neljään perusmotiiviin: a) pyhiinvaellus, b) menestys/onnistuminen, b) oppiminen sekä d) pakko. Waenerbergin (2005, 4–6) mukaan taiteilijat liikkuvat ulkomaille, koska hakeutuvat autenttisten teosten ja kontekstien ääreen tai mestarien oppiin, pyrkivät parantamaan toimeentuloaan tai pakenevat uhkaavaa poliittista tilannetta. Motiivit menevät usein päällekkäin ja limittäin.

Jonkin verran on tehty tutkimusta myös taiteilijoiden pysyvistä tai väliaikaisesta maastamuutosta. Laura Hirvi (2015) keskittyi etnografisessa tutkimuksessaan Berliinissä asuviin suomalaisiin kuvataiteilijoihin. Tutkimuksessa ilmeni, että taiteilijoilla on monia syitä muuttaa asumaan Berliiniin pidemmäksi aikaa, kuten taloudelliset ja uraan liittyvät tekijät, sosiaaliset verkostot ja inspiroiva toimintaympäristö. Hirven mukaan kansainvälisesti liikkuvilla taiteilijoilla on suuri todennäköisyys kohdata toisia kansainvälisesti toimivia taiteilijoita, ja juuri Berliinistä on muodostunut yksi kansainvälisesti toimivien taiteilijoiden kohtaamispaikoista globaalissa maailmassa (mts. 105). Hirven mukaan taiteilijoiden aikaisemmat kokemukset asumisesta Saksassa kannustivat heitä muuttamaan Berliiniin pidemmäksi aikaa, sillä monella oli jo entuudestaan valmiina toimintaa helpottavat sosiaaliset verkostot. Opiskelu ja asuminen ulkomailta lisäsivät taiteilijoiden uran kansainvälistymistä. (Mts. 109.)

**opiskelu ja asuminen
ulkomailta lisäsivät
taiteilijoiden uran
kansainvälistymistä
(hirvi 2015).**

Taidealan toimijoiden liikkuvuudesta on tarjolla jonkin verran myös tilastotietoa. Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO kerää vuosittain tietoja opiskelijaliikkuvuudesta. CIMOn tuottamissa raporteissa tarkastellaan liikkuvuutta koulutusasteittain, koulutusaloittain ja oppilaitoksittain (Garam 2015; Korkala 2015). Korkeakoulujen osalta liikkuvuuden tarkastelun keskiössä ovat opiskelijoiden yli kolme kuukautta kestävät ulkomaanjaksot. Lisäksi tarkastellaan lyhytkestoista opiskelijaliikkuvuutta sekä ammattikorkeakoulujen opettaja- ja asiantuntijaliikkuvuutta. Tilastoista käy ilmi, että vuonna 2014 yliopistoissa kuvataidealalla opiskelijoita lähti ulkomaille 7 opiskelijaa ja ulkomailta Suomeen saapui 30 opiskelijaa. Taideteollisella alalla puolestaan opiskelijoita lähti ulkomaille 161 ja tänne saapui 193. (Garam 2015, 12–13.) Liikkuvuus kuvataidealalla on muihin koulutusaloihin verrattuna hyvin vähäistä. Liikkuvuudessa on kuitenkin suurta vaihtelua aloittain. Teatteri- ja tanssialalla liikkuvuus on suunnilleen yhtä suurta kuin kuvataidealalla (lähtijöitä 19, saapuneita 8). Musiikkialalla puolestaan opiskelijoita lähti ulkomaille 49 ja Suomeen saapui 77 opiskelijaa. Kuvataiteen koulutuksen kansainvälistymistä on tarkasteltu myös Suomen ammattikorkeakoulujen rehtorineuvoston (Arene) julkaisussa (Lausas (toim.) 2009). Julkaisussa esitellään esimerkkejä oppilaitosten tarjoamasta kuvataiteen kansainvälisestä koulutuksesta sekä niiden harjoittamasta yhteistyöstä. Lisäksi julkaisussa herätellään keskustelua siitä, miten kansainvälisyyttä voitaisiin kuvataiteen koulutuksessa kehittää.

Sari Karttunen (2009) tarkasteli Taiteen keskustoimikunnan julkaisemassa tutkimuksessa nuorten kuvataiteilijoiden kansainvälistymistä 2000-luvun alussa. Tutkimus käsitteli Suomen kuvataiteessa tapahtunutta nopeaa kansainvälistymistä ja sen vaikutuksia kuvataiteilijan ammattiin. Tutkimuksessa selvitettiin sitä, kuinka taiteen kansainvälistyminen maailman taidekeskuksiin nähden syrjäisen Suomen tapauksessa kytkeytyi jälkimodernin ajan muutoksiin taiteilijan ammattikuvassa ja toimeentulossa. Tutkimuksessa haastatellut nuoret taiteilijat erosivat toimeentulohanteiltaan heitä edeltäneistä taiteilijapolvista. Taloudellista näkökulmaa taiteeseen ei karsastettu yhtä jyrkästi kuin aikaisempina vuosikymmeninä. Ihanteena oli, että taiteilija elää työllään, jolloin teoksia myyvien gallerioiden rooli korostui. Julkista tukea ei ymmärretty taiteilijan toimeentulon ainoaksi turvaksi. (Mts. 209.) Nuoria kuvataiteilijoita koskeva tutkimus oli osa Taiteen keskustoimikunnassa vuonna 2005 alkanutta monivaiheista kansainvälistymistutkimusta. Hankkeessa selvitettiin myös taidehallinnon kansainväliseen toimintaan kohdistuneita tukimuotoja sekä määrärahojen kehitystä sekä jakautumista eri taiteenalojen kesken (Karttunen 2005) sekä kuvataiteilijoiden kotimaasta ja ulkomailta hankkimaa koulutusta (Karttunen 2006).

Myös Cuporen pari vuotta sitten julkaisemaan ennakoititutkimukseen *Pitäisi laajentaa työalaansa* (2013), joka käsitteli kuvataiteilijoiden ammattiroolia ja osaamistarpeita tulevaisuuden työelämässä, sisältyi suppea kansainvälistymistä koskeva osio. Hankkeessa tehtiin kysely ammattikorkeakouluista kuvataiteilijoiksi valmistuneille. Neljäsosa (26 %) vastaajista näki kansainvälistymisen vaikuttavan kuvataiteilijan ammattikuvaan ja osaamistarpeisiin tulevaisuudessa. Kansainvälistymisen nähtiin edellyttävän taiteilijoilta uusien tietojen ja taitojen hallintaa. Kyse oli kielitaitoa laajemmasta kulttuurienvälisestä kompetenssista ja globaalin nykytaiteen kentän tuntemuksesta. Toimiminen kansainvälisesti

nähtiin nuoren polven taiteilijoille olennaisena piirteenä. (Herranen, Houni & Karttunen 2013, 119.)

Suomen Akatemian rahoittamassa Pohjan tähdet -hankkeessa analysoitiin 2000-luvun taiteessa tapahtunutta suomalaisen valokuva- ja videotaiteen kansainvälisen näkyvyyden kasvua. Tutkimushanke pureutui tämän jopa ihmeeksi kutsutun ilmiön taustoihin ja seurauksiin. *Pohjan tähdet* -kirjan (2012) artikkelit esittelevät hankkeen keskeisiä tuloksia, kuten kansainvälistymisen vaikutusta valokuvataiteilijoiden uraan ja toimeentuloon, menestyneissä teoksissa käytettyjä esittämistapoja, valokuvan taiteeksi tuottamista mediajulkisuudessa sekä liikkuvan kuvan tilallistamista ja nousua kuvataidemaailman keskiöön. Kansainvälistymisen tarkastelua kirjassa laajentavat ulkomaalaisten tutkijoiden artikkelit. Hankkeen aikana aiheesta julkaistiin lisäksi useita muita julkaisuja.

Pohjan tähdet -tutkimushankkeeseen liittyi esimerkiksi Anna-Kaisa Rastenbergerin (2015) väitöskirja *Tietoa, valtaa ja toimintaa*, joka käsittelee suomalaista valokuvataidetta ja sen kansainvälistymistä viime vuosikymmeninä. Rastenberger tarkastelee kansainvälistymishankkeiden vaikutuksia suomalaisen valokuvataiteen kentän rajoihin ja diskursseihin. Tutkimus koostuu viidestä tapaustutkimuksesta ja niitä yhdistävästä laajasta johdannosta. Tapaustutkimuksissa on analysoitu muun muassa brändiä, joka ympäröi Helsinki Schooliksi nimettyä suomalaisen valokuvataiteen vientihanketta, 1990-luvun alun valokuvataiteen vientiprojektia Finnice 91 sekä valokuvataiteen opetuksen kansainvälistymispyrkimyksiä 1990-luvun alussa. Tutkimus osoittaa, että vaikka kansainvälistymishankkeiden yhteydessä on toistuvasti pyritty suomalaisen valokuvataiteen konsensukseen ja yhtenäisyyteen, juuri kansainvälistymiskeskustelut ovat nostaneet esiin kentän moniäänisyyden. (Rastenberger 2015, 56.)

Kuvataidealan kansainvälisyydestä on tehty myös useita maisteritason opinäytteitä ja ammattikorkeakoulujen lopputöitä. Irmeli Kokko-Viika tutki pro gradussaan (2008) taiteilijaresidenssitoiminnan roolia nykytaiteen tuotannossa. Tutkimuksen aineiston muodostivat 175 kuvataiteen residenssitoimintaa harjoittavaa keskusta, jotka kuuluvat maailmanlaajuiseen Res Artis -verkostoon sekä verkoston jäsenorganisaatioille osoitettu kansainvälinen kysely. Kokko-Viikan mukaan residenssit täydentävät paikallisten nykyaideinstituutioiden toimintaa tarjoamalla mahdollisuuksia tuotantoa edeltävään taiteelliseen tutkimukseen ja uusien teosten tuotantoon paikan päällä. Elina Vihinen (2012) puolestaan tutki Humanistisen ammattikorkeakoulun opinnäytetyössään taiteilijaresidenssejä kuvataideviennin edistäjinä. Tutkimus keskittyi Suomen New Yorkin kultuuri-instituutin residenssitoimintaan. Jenni Nurmenniemi (2013) tarkasteli opinnäytetyössään kansainvälistä taiteilijaresidenssitoimintaa kuratoinnin näkökulmasta autoetnografisen tapaustutkimuksen menetelmin. Tapausesimerkkinä oli HIAP. Aineistossa keskeiseksi nousi näkökulma residenssiorganisaatioista uutta luovien yhteentörmäysten mahdollistajana.

Otto Valpas (2014) tutki yhteiskuntapolitiikan opinnäytteessään Berliinin suomalaisen taidekentän toimijoiden identiteettiä ja toimeentuloa. Valppaan mukaan toimeentulo- ja ansaintamallit koostuvat useista eri lähteistä, mutta keskiössä on yleensä kotimaasta saatu apuraha tai palkkatulo. Haastateltavien suhde Berliiniin vaihteli riippuen siitä, kuinka kauan he olivat siellä viipyneet. Niina Niemi

(2014) tarkasteli puolestaan opinnäytetyössään kuvataiteilijan kansainvälistymistä ja tuottajan roolia prosessissa. Tavoitteena oli kartoittaa kansainvälistymisprosessia ja siihen liittyviä haasteita sekä pohtia keinoja tavoitteeseen pääsemiseksi. Niemen mukaan tuottaja voisi tarjota kuvataiteilijalle yhteistyökumppanuutta, jossa tuottajan koulutustausta täydentää kuvataiteilijan osaamista ja edistää taiteilijan uran kehitystä. Outi Tuomaala tarkasteli opinnäytetyössään (2014) nykytaiteen ja -taiteilijan kansainvälistymistä tapaustutkimuksena, joka keskittyi näyttelyitä Ruotsissa pitäneisiin kolmeen suomalaiseen taiteilijaan.

Luovien alojen kansainvälisestä toiminnasta ja vientitoiminnasta on tehty useita selvityksiä (ks. esim. Handelberg & Karhunen 2009; Nikula, Penttilä, Kupi, Urmas & Kommonen 2009). Luova vienti -projektin yhteydessä toteutettiin vuonna 2011 *Luovien alojen vienti- ja kansainvälisen toiminnan kartoitus*. Selvityksen mukaan kuvataiteen kentällä koettiin, että vienti on pysynyt viime vuosina suunnilleen ennallaan, vaikka potentiaalia kasvuun on olemassa. Selvityksessä viitataan viennin kasvun mahdollisiin kerrannaisvaikutuksiin kotimaassa: useilla luovilla toimialoilla kansainvälinen menestys saa myös kotimaisen myynnin nousuun. Selvityksessä nostetaan esiin kuvataidekentän välittäjäportaan kehittymättömyys sekä gallerioiden osaamisen puute kansainvälisillä markkinoilla – kansainvälistä myyntityötä tekee Suomessa vain muutama galleria. Selvityksessä todetaan, että syy-seuraussuhteiden todentaminen luovan alan kansainvälisessä toiminnassa on vaikeaa: vaikka suomalainen taiteilija saa kansainvälistä näkyvyyttä nyt, ulkomainen tilaus saattaa konkretisoitua vasta vuosia myöhemmin. Kuvataiteen osalta mainitaan myös, että tällä kentällä maabrändiä ei voida hyödyntää, sillä kansallisuuteen perustuvat näyttelyt koetaan usein vanhanaikaisina.

Music Finlandin Vaahto-hankkeessa vuonna 2012 toteutettiin välittävän portaan toimialaselvitys (Raatikainen 2013). Tavoitteena oli selvittää musiikin ja tanssin vapaalla kentällä sekä kirjallisuuden ja kuvataiteen alalla toimivan välitysportaan laajuutta, työtilannetta, ansiotasoa ja tulonmuodostusta. Välittäjäporras määriteltiin kattamaan taiteilijoihin ja artistiryhmiin suorassa sopimussuhteessa olevat, heidän uraansa eri tavoin pitkäjänteisesti edistävät toimijat, kuten agentit, ohjelmatoimistot, galleristit ja managerit. Tietoa saatiin sekä henkilöhaastatteluin ja verkkokyselynä. Selvityksen mukaan kaikkien välittäjäportaan edustajien menestymisen lähtökohtana olivat a) kontaktit, verkostot ja suhteet kotimaassa ja ulkomailla, b) viennissä välittäjäporras, jolla on suuri tietämys oman taiteen alan kansainvälisestä toiminnasta, c) intohimo sisältöihin ja niiden syvä tuntemus, d) lahjakkaat artistit ja valtava työnteko sekä e) rautainen talous-, verotus- ja sopimussosaaminen.

Kansainvälistymistä voidaan tarkastella myös vastaanoton näkökulmasta eli ulkomaalaisten taiteilijoiden toimintana ja toimintamahdollisuuksina Suomessa. Taiteen edistämiskeskus julkaisi vuonna 2013 Paula Karhusen tekemän selvityksen maahanmuuttajataiteilijoiden toimeentulosta taiteen tukijärjestelmän näkökulmasta. Selvityksen mukaan taidetoimikuntien tuen hakijoista suuri enemmistö, noin 90 prosenttia, on edelleen suomenkielisiä, mutta nopeimmin kasvava ryhmä on muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvat³. Vieraskielisten osuus myöntösummista on lähes viisinkertaistunut runsaassa kymmenessä vuodessa, vuoden 2002 runsaasta 130 000 eurosta lähes 700 000 euroon vuonna 2012.

valtion apurahoja kuvataiteen alalta hakee vuosittain yli 1300 henkilöä (karhunen 2013).

Vieraskielisten osuus myönnetystä apurahasummasta on selvityksen mukaan 4 prosenttia, mikä on sama kuin heidän osuutensa hakijoista. (Mts. 39.) Maahanmuuttajahakijoita on tarkasteluvuosina 2002–2013 ollut lukumääräisesti eniten kuva- ja säveltaiteessa, mutta suurimmat suhteelliset osuudet ovat kuitenkin olleet mediataiteessa ja ryhmässä ”muu”. Sama pätee myös apurahansaajiin. (Mts. 43.)

Karhunen selvityksen mukaan valtion apurahoja kuvataiteen alalta hakee vuosittain yli 1 300 henkilöä. Runsas kymmenen vuotta sitten apurahojen hakijoista kolmisen prosenttia oli vieraskielisiä, kun osuus vuonna 2012 oli kuusi prosenttia. (Karhunen 2013, 50–51.) Maahanmuuttajien osuus mediataiteen alan hakijoista on kasvanut tasaisesti, mutta ala on kooltaan pieni: vuositasolla hakijoita on ollut keskimäärin 130 ja vieraskielisiä viime vuosina 10–20 henkilöä. Valokuvataiteessa hakijoita on selvityksen mukaan viimeisen runsaan kymmenen vuoden aikana ollut vuosittain noin 250. Vieraskielisten osuus tästä on ollut viitisen prosenttia. Apurahaa saaneita on ollut keskimäärin 80, joista vieraskielisiä on vajaat neljä prosenttia. (Mts. 70.) Karhunen mukaan nopeimmin ja luontevimmin maahanmuuttajahakijat ovat päässeet sisään tukijärjestelmään kuvataiteessa ja säveltaiteessa, jotka eivät ole kielisidonnaisia. Valtion taiteilija-apuraha on myönnetty 15 vieraskieliselle kuvataiteilijalle (muutamille heistä parikin kertaa) kuluneen vuosikymmenen aikana. (Mts. 72.)

Kuvataiteen lähialoilla on tehty kansainvälisyydestä joitakin selvityksiä, jotka ovat relevantteja nykytaiteen kannalta⁴. AV-arkin vuonna 2015 julkaisemassa selvityksessä (Penttinen-Lampisuo 2015) vertaillaan AV-arkin, Suomen elokuvakontaktin ja Suomen elokuväsäätöön kulttuurivientiä ja levitystoimintaa. Selvitys tilattiin käytettäväksi AV-arkin toiminnan kehittämisessä ja edistämiseksi. Selvityksessä keskityttiin levitystoiminnan ja levitystä edistävien toimien erityispiirteiden, rahoituksen sekä tuloksien tarkasteluun. Kolmen organisaation toimia vertaillaessa hyödynnettiin Business Model Canvas -mallin mukaista jäsentelyä, jonka avulla oli mahdollista nostaa esiin toiminnan samankaltaisuuksia, eroavaisuuksia sekä erilaisia resursseja. Toiminnan tarkastelun lisäksi selvityksessä luotiin katsaus keskeiseen käsitteistöön, kuten levityksen, mediataiteen ja kulttuuriviennin käsitteisiin. Selvityksen tuloksien mukaan kolmen toimijan käyttämä

käsitteistö oli kirjavaa. Lisäksi toimijoiden itsensä ja ydintehtäviensä määrittelystä puuttui johdonmukaisuutta. AV-arkki, Suomen elokuvakontakti ja Suomen elokuväsäätö tilastoivat toimintaansa vaihtelevasti, mikä vaikeutti organisaatioiden toiminnan vertailua. Selvitys suosittaakin tilastointikäytäntöjen yhtenäistämistä.

Taiteen keskustuomikunnan vuonna 2012 julkaisemassa tutkimuksessa Katja Oksanen-Särelän tavoitteena oli tuottaa tietoa muotoilun kansainvälistymisestä. Tutkimus keskittyi muotoilun rahoitukseen sekä alan kansainvälistymiseen suunnatun tuen kehitykseen. Siinä kartoitettiin muotoilijoiden ja muiden alan toimijoiden kokemuksia ja näkemyksiä kansainvälistymisestä haastattelujen ja kyselyjen avulla. Yleisimmäksi toimintamuodoksi osoittautui osallistuminen kansainvälisille messuille tai näyttelyihin. Miltei 80 prosenttia kyselyyn vastanneista halusi laajentaa toimintaansa ulkomaille jollakin tavalla. Keskeisiksi kansainvälistymisen esteiksi tutkimuksessa nousivat taloudelliset tekijät, toiminnan pienimuotoisuus, tiedonpuute kansainvälistymisestä koskevien palvelujen ja rahoitusmahdollisuuksien suhteen, verkostojen ja kontaktien puute sekä liiketoimintaosaamisen puute. Erityistä huomiota kiinnitettiin siihen, että muotoilun alan toimijat eivät olleet keskenään verkostoituneita. Tuki verkostoitumiselle katsottiinkin taloudellisten toimintaedellytysten parantamisen ohella tärkeimmäksi yksittäiseksi toimenpiteeksi, joka edistäisi muotoilualan kansainvälistymistä. (Oksanen-Särelä 2012, 120–125.)

Framelle rinnasteinen toimija Music Finland on selvittänyt useaan otteeseen alan kansainvälistymistä eri näkökulmista. Vuonna 2012 se julkaisi Jari Mui-kun tekemän selvityksen suomalaisen klassisen musiikin viennistä. Tavoitteena oli määritellä klassisen musiikin vientiin liittyvä keskeinen käsitteistö sekä luoda yleiskatsaus viennin nykytilaan ja kehitysnäkymiin. Selvityksen mukaan klassisen musiikin viennin luonne on kaksijakoinen. Alalla on vientiä, joka on luonteeltaan kaupallista ja jonka tavoitteena on tuottaa taloudellista etua sitä harjoittaville yhtiölle. Toisaalta alalta löytyy vientiä, joka ei ole luonteeltaan ensisijaisesti kaupallista ja jonka tavoitteena on kerryttää aineetonta pääomaa vientitoimintaa harjoittaville tahoille.

2.2 Nykytaiteen kansainvälistymis- ja vientitoiminnan ulkomainen tutkimus

Kirjallisuuskartoituksessa tunnistettiin koko joukko muissa maissa viime vuosina tehtyjä tutkimuksia ja selvityksiä nykytaiteen kansainvälistymis- ja vientitoiminnasta. Tyypillisiä ovat esimerkiksi eri maiden asemaa kansainvälisillä nykyaideamarkkinoilla käsittelevät tutkimukset, joissa usein etsitään myös keinoja edistää tilannetta (ks. esim. Quemin 2002a). Seuraavassa katsauksessa on keskitytty erityisesti sellaisiin tutkimuksiin ja selvityksiin, joissa on hahmotettu tapoja seurata nykytaiteen kansainvälistymistä pitkäjänteisesti. Toiseksi on nostettu esiin tutkimuksia, joissa on tarkasteltu nykytaiteen kenttää ekosysteeminä, sillä tämä näkökulma vaikuttaa hedelmälliseltä suomalaisen nykytaiteen kansainvälisen toiminnan ja toimijakentän kartoittamisessa.

Vuonna 2004 konsulttiyritys Morris Hargreaves McIntyre selvitti Arts Council

of Englandin toimeksiannosta nykytaiteen markkinoita julkaisussa *Taste Buds – How to cultivate the art market*. Selvityksessä analysoitiin markkinoita tuotannon, jakelun ja kysynnän kautta. Siinä haettiin syitä nykytaiteen markkinoiden kehittymättömyydelle Britanniassa sekä tuotiin esiin kehittämisehdotuksia. Selvitys esitteli lisäksi taiteen ekosysteemimallin, joka havainnollistaa nykytaiteen kentän yksittäisiä ja institutionaalisia toimijoita. Kehittämisehdotukset nykytaiteen markkinoiden kehittämiseksi tiivistyivät viiteen päämäärään: 1) taiteilijoiden teosten myynnin edistäminen, 2) nykytaiteen ostajien määrän kasvattaminen, 3) tarjonnan kehittäminen, 4) keräilijöiden määrän kasvattaminen sekä 5) rahoituksen lisääminen nykytaiteen alalle. Selvitys tunnistaa keräilijät yhdeksi merkittävimmäksi toimijaryhmäksi nykytaidemarkkinoiden ekosysteemissä.

International Impact Study: Visual Arts Activity in Wales -selvitys (2008) tarkastelee nykytaiteen kansainvälistämistä ja kansainvälistämistoimenpiteitä kansallisella tasolla. Selvitys keskittyy erityisesti kolmeen tapaukseen: 1) Wales Venetsian biennaalissa (2003–2007), 2) Artes Mundi -palkinto⁵ sekä 3) Walesin taiteilijoiden ja taide-alan organisaatioiden kansainvälistymistä edistävän organisaation, Wales Arts Internationalin, järjestämät kuraattorivierailut. Selvityksessä analysoidaan näiden toimien vaikutuksia Walesin profiiliin ja tunnettuuteen sekä kumppanuuksiin ja verkostoihin. Niitä tarkastellaan myös taiteilijoiden ammatillisen kehityksen sekä yleisötyön näkökulmasta. Selvitys suosittaa kansallisen strategian kehittämistä visuaalisten alojen kansalliseen ja kansainväliseen toimintaan. (Arad Consulting 2008.)

Tuoreen *Arts Nation: An Overview of Australian Arts* (2015) -julkaisun yksi osio keskittyy Australian taiteen kansainvälisyyteen. Kansainvälisyyttä tarkastellaan siinä strategisesti hahmottaen olemassa olevaa toimintaa ja tulevaisuuden kehitystä. Kansainvälisyyttä lähestytään kansallisesta näkökulmasta, kuten kansainvälisen turismin tai taiteilijoiden kansainvälisen toiminnan ja kansainvälisen taidemyynnin kannalta. Taiteilijoiden kansainvälisyyttä seurataan esimerkiksi seuraavin indikaattorein: 1) osuus australialaisista taiteilijoista, joilla on ollut näyttelyitä ulkomailla, 2) osuus australialaisista taiteilijoista, joiden teoksia on valittu ulkomaisiin taidetapahtumiin, sekä 3) osuus taiteilijoista, jotka ovat olleet ehdolla kansainvälisiin taidepalkintoihin.

Vuonna 2016 julkaistavassa kirjassa *International Entrepreneurship in the Arts* sekä kansainvälisen taideneuvostojen kattojärjestön (IFACCA) D'Art-raporttina julkaistavassa tutkimuksessa kansainvälinen konsultti Lidia Varbanova analysoi kansainvälistä yrittäjyyttä taiteen kentällä. Osana tutkimusta Varbanova on toteuttanut kyselyn, jonka tavoitteena on tuottaa tietoa taide- ja kulttuurialan hallinnon käyttöön muun muassa siitä, miten taideyrittäjiä, organisaatioita ja taiteilijoita tuetaan kansainvälistymisessä sekä millaisia strategisia verkostoja ja kumppanuuksia tämän edistämiseksi eri maissa on. Varbanovan tavoitteena on lisäksi nostaa esiin kansainvälisen taideyrittäjyyden menestystarinoita ympäri maailmaa sekä analysoida menestykseen liittyviä tekijöitä ja riskejä. Kysely toteutettiin englanniksi, ranskaksi ja espanjaksi. (IFACCA 2015.)

Ranskalainen taidesosiologi Alain Quemin (2012) on tarkastellut *Pohjan tähdet* -kirjassa kansallisia ja kansainvälisiä erityispiirteitä Helsinki Schoolin taiteilijoiden teoksissa. Queminin (2012, 188) mukaan on merkillepantavaa, että

tarkasteluhetkellä Helsinki Schooliin kuuluneista taiteilijoista lähes kaikki olivat syntyneet Suomessa. Sen sijaan esimerkiksi Alankomaiden tunnetuimmista kuvataiteilijoista suuri osa on syntynyt muualla. Quemin on tehnyt jo pitkään tutkimusta kansainvälisen taidekentän ja taidemarkkinoiden kehityksestä sekä kansainvälisistä taidemittareista ja eri maiden sijoituksista niissä. Hänen toimintansa tällä alueella alkoi Ranskan ulkoministeriön tilaamasta tutkimuksesta, jonka tarkoitus oli selvittää, miksi Ranska (Pariisi) oli menettänyt asemiaan kansainvälisellä taidekentällä. Queminin keskeisiin tuloksiin kuuluu se, että vaikka taidemaailma esiintyy globaalina ja kelpuuttaa marginaaleista peräisin olevia taiteilijoita, asumisella taiteen metropoleissa on ratkaiseva merkitys näiden uran ja menestyksen kannalta. (Ks. esim. Quemin 2002a, 2002b, 2007, 2008, 2013.)

Taidesosiologi Femke van Hest (2012a) vertaili *Pohjan tähdet* -kirjassa ilmestyneessä artikkelissaan suomalaista ja alankomaalaista kuvataidetta kansainvälisillä messuilla ja biennaaleissa. Tutkimus pureutui kansallisuuden ja asuinpaikan merkitykseen nykytaiteen maailmassa. Hest käytti aineistonaan näyttelyluetteluita. Tarkastelluista biennaaleista kaksi – Venetsian biennaali ja Kasselin Documenta – lukeutuvat maineikkaimpiin kansainvälisiin taidetapahtumiin. Muut viisi tutkimukseen sisällytettyä biennaalia sijoittuvat nykytaiteen keskusten ulkopuolelle eri puolille maailmaa. Messuista tutkimuksen kohteena ovat Pariisin vuoden 2007 FIAC ja vuoden 2008 Art Basel. Molemmat tapahtumat ovat kansainvälisesti tunnettuja, mutta Art Baselia pidetään maailman tärkeimpänä taidemessutapahtumana. Tutkimuksen mukaan sekä suomalaisten että alankomaalaisten taiteilijoiden näkyvyys kansainvälisessä kontekstissa on vähäinen, 1–2 prosentin luokkaa. (van Hest 2012a, 116.) Väitöskirjassaan van Hest (2012b) käsitteli laajalti eri maiden asemaa kansainvälisissä taidetapahtumissa.

3 NYKYTAITEEN VIENNIN JA KANSAINVÄLISTYMISEN KÄSITTEISTÖ JA MERKITYKSET

Osa selvityksen toimeksiantoa oli selvittää sitä, millaisin käsittein kansainvälisestä toiminnasta puhutaan. Tässä luvussa tarkastellaan kansainvälistymiseen ja kansainvälisyyteen liittyvää käsitteistöä aiemman kirjallisuuden perusteella sekä selvityksen osana toteutetun kyselyn tuloksiin perustuen.

3.1 Katsaus keskeiseen käsitteistöön

Kansainvälisyyteen ja kansainvälistämiseen liittyy joukko käsitteitä erilaisin painotuksin. Kansainvälistymisen edistämisessä voidaan yhtäältä keskittyä tukemaan taiteilijoita ja heidän toiminta- ja työskentelymahdollisuuksiaan, toisaalta kansainvälistyminen voidaan nähdä ennen kaikkea vientinä, jolla on selkeä tuotto-odotus. Tällöin kyse ei ole vain taiteilijoista ja taidetoimialoista vaan laajemmin suomalaisesta taloudesta ja elinkeinoelämästä. Tässä luvussa tarkastellaan viennin ja kansainvälistymisen keskeistä käsitteistöä. Käsitteiden merkitykset kiinnittyvät kansainvälistymisen kehitykseen, ja siksi käsitteitä onkin mielekästä tarkastella myös historiallisesta näkökulmasta.

Eräs kansainvälisyyteen keskeisesti kiinnittyvä käsite on *liikkuvuus*, joka on saanut uusia merkityksiä kansainvälistymiskehityksen seurauksena. Suomalaisen kuvataiteen kansainvälistymisellä ja kansainvälistämisellä on pitkä historia, joka ulottuu aina keskiajalle saakka. Taiteilijoiden ja teosten liikkuvuutta ulkomaille alettiin kuitenkin määrätietoisesti edistää 1800-luvun jälkipuoliskolta lähtien. (Rossi 2012, 6.) Alkuun kyse oli sivistysvaltiolle kuuluvan ja siitä todistavan kansallisen taide-elämän rakentamisesta. Suomalaiset taiteilijat matkustelivat, opiskelivat ja työskentelivät eri puolilla Eurooppaa ja muutakin maailmaa. He hakivat vaikutteita, seurasivat taidelehdistöä ja -kirjallisuutta, kävivät tapaamassa kollegoita ulkomailla sekä olivat heidän kanssaan kirjeenvaihdossa. (Karttunen 2009, 21.)

Kansainvälisyydessä ja liikkuvuudessa on kyse pitkään ollut myös valtioiden välisistä suhteista, joissa taiteella ja kulttuurilla on ollut välineellinen rooli. Kansallisesta näkökulmasta tarkasteltuna kansainväliset kulttuurisuhteet tulivat riippuvaisiksi ulkopoliittisista pyrkimyksistä 1900-luvun aikana (Virolainen 2012). Kun suomalaiset taiteilijat osallistuivat kansainvälisiin näyttelyihin, kyse oli tyyppillisesti valtion tuella järjestetyistä Suomen taiteen katselmuksista tai kansainvälisistä suurnäyttelyistä, joihin kansalliset raadit valitsivat maan edustajat. Kansainvälinen näyttelyvaihto tarkoitti tuohon aikaan pitkälti sitä, että valtiot vaihtoivat keskenään näyttelyitä ja maksoivat niiden kulut. (Karttunen 2009, 14.) Kylmän

sodan jälkeen perinteinen kulttuuridiplomatia menetti merkitystään ja kansainvälinen toiminta keskittyi kulttuurisuhteisiin tai julkisuusdiplomatiaan, joissa keskeistä oli keskinäisen ymmärryksen ja yhteistyön ylläpito. Myös kohdeyleisö muuttui diplomaattisista eliiteistä laajoihin yleisöihin. (Study on Cultural Cooperation in Europe 2003.) Valtaosa kansainvälisestä yhteistyöstä siirtyi valtioiden välisen kulttuurivaihto-ohjelmien ulkopuolelle taiteilijoiden ja taide- ja kulttuuriorganisaatioiden harjoittamaksi ja hallitukset toimivat pikemminkin rahoittajan kuin aloitteentekijän tai järjestäjän roolissa (Klaic 2007, 52). Näyttelyvaihtokeskus Framen perustaminen vuonna 1992 ja HIAPin perustaminen vuonna 1998 voidaan nähdä osana tätä muutosta nykytaiteen kansainvälisessä kontekstissa.

Kansainvälistymisen merkityksiä tarkasteltaessa on hyvä muistaa, että kansainvälistymistä ei ole aina pidetty tavoiteltavana. Suomen taide-elämässä voidaan erottaa selkeitä *avautumisen* ja *sulkeutumisen* jaksoja, jotka tuovat oman merkityksensä kansainvälistymisen ja kansainvälisyyden tarkasteluun. Esimerkiksi 1960–1970-luvuilla termejä ”kansainvälinen taide” ja ”kansainvälinen taiteilija” saatettiin käyttää haukkumasanoina, koska ne kytkettiin taiteen kaupallistumiseen ja Yhdysvaltoihin. (Karttunen 2009, 22.)

Kansainvälistymistä ja kansainvälisyyttä voidaan tarkastella myös *globalisaation* käsitteen näkökulmasta. Néstor García Canclini (2000, 36) ajoittaa kuvataiteen globalisaatioprosessin alkaneeksi 1980-luvulla, jolloin taidemarkkinat kasvoivat, teosten hinnan nousivat ja näyttelyissä ja huutokaupoissa tehtiin merkittäviä investointeja. Tämä ilmiö näkyi Suomessakin, mutta markkinavehtoinen kansainvälistyminen jäi ohimeneväksi laman isettyä 1990-luvun alussa sekä kotimaiseen että kansainväliseen taide-elämään (Karttunen 2009, 23). Globalisaatioprosessiin liittyi olennaisesti se, että yksittäisten johtavien maiden merkitys museo-, messu- ja huutokauppatoiminnassa heikentyi ja taidemarkkinat muuttuivat entistä monikansallisimmiksi (García Canclini 2000, 36). Taidekauppa onkin kasvanut viime vuosikymmeninä merkittävästi volyymiltaan ja sen sisällä on voimistunut etenkin nykytaide- ja valokuvateosten kysyntä. Osana nykytaiteen globalisaatiota uusia taidekeskuksia ja tapahtumia on etenkin 1990-luvulta lähtien perustettu eri puolille maailmaa ja olemassa olleita on uudistettu. Myös kansainvälisiä taiteilijavierastaloja ja -ohjelmia eli residenssejä on perustettu 1990-luvulta lähtien runsaasti eri puolille maailmaa.

Globalisaation myötä liikkuvuus on saanut uusia merkityksiä. Berliinissä asuvia suomalaistaiteilijoita tarkastelleen Laura Hirven (2015) mukaan liikkuvuudessa on kyse muustakin kuin henkilöiden kansainvälistymisestä. Hän nimittää sitä *ylirajaiseksi luovuuden virraksi (transnational flow of creativity)*, jossa taiteilijoiden, taideopiskelijoiden ja taideteoksien matkustus yli kansallisten rajojen saa aikaan myös luovuuden liikkeen yli rajojen. (Hirvi 2015, 107.) Tällä Hirvi tarkoittaa sitä, että ihmisten ja tavaroiden lisäksi myös luovuuden pienet siemenet matkustavat yli rajojen, kehittyvät tässä liikkeessä ja konkretisoituvat teoksiksi ja toiminnaksi. Liike on jatkuvaa eikä saavuta päätepistettään kansallisesti rajatulla alueella.

Liikkuville ja maahan muuttaneille suomalaistaiteilijoille oli Hirven (2015, 101) mukaan yhteistä heidän liikkeellään vapaaehtoisuus. Lisäksi taiteilijoille oli tunnusomaista toiminta ja sosiaaliset suhteet, jotka ylittivät kansalliset

rajat (mp.) *Transkulttuurisuuden* käsitteellä voidaankin kuvata rajojen ylittämistä ja niiden välissä olemista. Se sisältää ajatuksen oikeudesta olla tulematta luokitelluksi mihinkään lokeroon, oikeudesta pysyä välissä harmaalla määrittämättömällä alueella. (Hamm & Kamanger 2015.)

Globalisaatiokehityksen seurauksena *kansallisuuden* merkitykset ovat ainakin osittain väljentyneet. Nykytaiteen megatapahtumat ovat muuttuneet valtiollisista edustusnäyttelyistä kansainvälisten freelance-kuraattorien suunnitelmiksi nykytaiteen katselmuksiksi, joissa taiteilijan kansallisuudella ei ainakaan näennäisesti ole merkitystä (van Hest 2012a). Muutamia suuriin tapahtumiin, kuten Venetsian taidebiennaaliin, sisältyy yhä kuitenkin osin mahdollisuus kansallisiin valintoihin. Lisäksi uusia kansainvälisiä taidemessuja on perustettu eri puolille maailmaa. Messut on aiemmin nähty kaupallisina vastakohtina biennaaleille, mutta viime aikoina kaupallisten ja ei-kaupallisten osien erottaminen taidemaailmassa on muuttunut entistä vaikeammaksi. (Karttunen 2009, 12.)

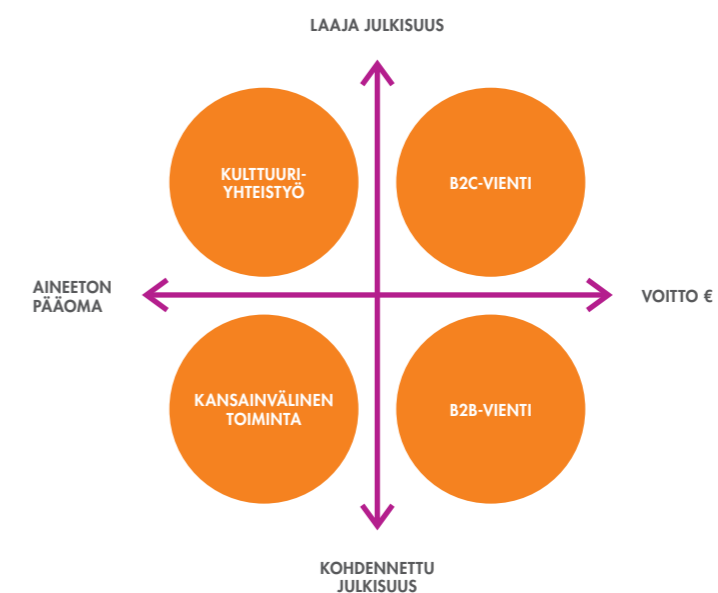
Kansallinen näkökulma taiteen kansainvälistymisen edistämässä on silti ollut Suomessa, kuten monessa muussakin maassa, yhä vahvasti läsnä 2000-luvullakin. Vuonna 2003 käynnistettiin opetus- ja kulttuuriministeriön, ulkoasiainministeriön ja kauppa- ja teollisuusministeriön yhteinen Kulttuurivienti-hanke, jonka tavoitteena oli tukea kulttuurin toimialan kehittymistä tasa-arvoiseksi vientialaksi muiden joukkoon⁶. Kulttuurivaihdon ja -viennin välille on perinteisesti tehty erottelu. Kulttuurivienti on ymmärretty Suomessa erityisesti ulkoasiainministeriön toimialaan kuuluvaksi ja Suomen maakuvaan kiinnittyväksi, kun taas kulttuurivaihto on ollut pääosin opetus- ja kulttuuriministeriön vastuulla (Virolainen 2012). Kulttuurivienti-hankkeessa yhdistyivät kuitenkin perinteinen vaihto ja vienti, kun *kulttuurivienti* ymmärrettiin ”kulttuurien väliseksi kumppanuudeksi, jossa vastavuoroisesti myös tuodaan Suomeen muiden kulttuurien tuotteita ja tuotantoja” (Koivunen 2004, 29).

Osana kulttuuriviennin kehittämisohjelmaa taiteenalojen tiedotuskeskuksia pyydettiin laatimaan omien alojensa vientistrategiat. Näyttelyvaihtokeskus Framelle tekemässään selvityksessä Marko Karo (2007, 2) nosti esiin nykytaiteen toimijoiden korostuneen huolen ”kulttuurin ja talouden yksisuuntaisesta yhteen kietoutumisesta, kasvavasta kansainvälisestä kehityksestä, jossa kulttuuri ja taide välineellistetään palvelemaan erilaisia tarkoituksiperiä. Hän kysyy, ”[p]yritäänkö taiteen tekemisen edellytyksiä avartamaan aidosti, vai onko vaarana, että muodostetaan kaavamaisia, ulkoisia standardeja menestyksen mittareiksi ja julkisen tuen kriteereiksi?”(mp.). Karo ja Muukkosen (2006) katsovat, että vientipuheessa taiteen arvo rajoittuu myyntiin ja näkyvyyteen nykytaiteen kansainvälisissä keskuksissa. Näyttelyvaihtokeskus FRAMElle tekemässä selvityksessä Karo (2007) suosittaakin käyttämään kulttuuriviennin sijaan *kulttuurivaihdon* käsitettä, joka sisältää vuoropuhelun sekä ajatusten vaihdon. Karon ja Muukkosen näkemyksen mukaan kulttuurivaihto taipuu paremmin kuvaamaan fragmentoituneita, lokaaleja, ihmisten välisiä sekä vastavuoroisia prosesseja, joissa nykytaiteen merkitys syntyy (mp.).

Kulttuuriviennin kehittämisohjelma toimi vuosina 2007–2011. Kulttuuriviennin tukemiseksi opetus- ja kulttuuriministeriö perusti uusia avustusmuotoja. Vuonna 2012 valtioneuvosto käynnisti puolestaan Team Finland -hankkeen Suo-

men talouselämän kansainvälisyyden edistämiseksi. Yksi verkoston yhteisistä tehtävistä on suomalaisen kulttuurin näkyvyyden vahvistaminen. Team Finland -verkoston muodostavat viennin, kansainvälistymisen ja investointien edistämiseksi työskentelevät ministeriöt sekä niiden ohjauksessa olevat organisaatiot ja toimijat. Verkostossa ovat mukana mm. Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituutit. (Team Finland -sivusto 2015.)

Klassisen musiikin viennin terminologiaa selvittänyt Jari Muikku (2012, 14) näkee viennin jakautuvan kahteen toisistaan eroavaan toimintaan. Yhdenlaista vientiä harjoittavat kaupalliselta pohjalta toimivat yritykset, ja sen tavoitteena on synnyttää uusia tulovirtoja, kasvattaa liikevaihtoa sekä tuottaa voittoa sitä harjoittaville yrityksille. Edellä kuvatusta eroaa vienti, joka ei luonteeltaan ole ensisijaisesti kaupallista ja jonka pääasiallisena tavoitteena on kerryttää aineetonta pääomaa vientitoimintaa harjoittaville tahoille. (Muikku 2012, 15–16.) Muikku on hahmottanut jaottelun perusteella suomalaisen klassisen musiikin viennin kokonaiskenttää (kuvio 1). Kaupallista vientiä harjoittavat yritykset, jotka pyrkivät myymään tuotteitaan joko suoraan kohdemaisissa oleville kuluttajille (B2C-vienti) tai paikallisten yritysyrityskumppanien kautta (B2B-vienti). Aineettoman pääoman kerryttämiseen tähtäävässä toiminnassa tavoitellaan puolestaan joko suhde- tai inhimillistä pääomaa. Esimerkiksi kulttuuriyhteistyössä tavoitellaan mahdollisimman laajaa ja myönteistä julkisuutta, suhdetähtäystä, jota pyritään hyödyntämään epäsuorasti lähinnä poliittisen päämäärien edistämiseksi. Eri tahojen harjoittama kansainvälinen toiminta pyrkii puolestaan kohdennettuun julkisuuteen, jolloin toiminnassa saavutettua aineetonta pääomaa hyödynnetään yleensä organisaation tai yksilöiden toiminnan kehittämiseen. Muikun esittelemän mallin voi tulkita edustavan kansallisen kulttuurivientipuheen kanssa melko yhtenevää näkemystä taiteen viennistä.

KUVIO 1. SUOMALAISEN KLASSEN MUSIIKIN VIENNIN KOKONAISKENTTÄ (MUIKKU 2012).

Viennin voidaan nähdä edellyttävän *tuontia*. Tanskan menestyneimpiin galleristeihin lukeutuva Bo Bjerregaard (Frilander 2015) on kritisoinut suomalaisia gallerioita sisäänpäin kääntyneisyydestä ja ulkomaisen taiteen vähäisyydestä. Bjerregaardin mukaan vain tuonnin kautta on mahdollista luoda vientiä. Apua tanskalaisen taiteen vientiin on ollut siitä, että Tanskan valtio tukee yksityisten gallerioiden matkoja kansainväliselle taidemessuille, jotka ovat tärkeitä taiteilijoiden, ostajien, museonjohtajien ja kuraattorien verkostoitumispaikkoja. Suomessa vastaavaa systemaattista tukea ei ole. Työ- ja elinkeinoministeriö ei tue nykytaiteen vientiä vaan galleriat ovat opetus- ja kulttuuriministeriön yksittäisten, projektiluonteisten tukien varassa. (Frilander 2015.)

Yhden näkökulman kansainvälistymiseen tarjoavat nykytaiteen globalisaatio-prosessiin ja taidekauppaan kiinnittyvät kansainväliset ranking-listat. Saksalainen Capital-talouselähti alkoi julkaista sata nimeä kattavaa Kunstkompass-listaa 1970-luvun alussa. Taiteilijat saavat pisteitä edellisten 12 kuukauden aikana pidetyistä yksityisnäyttelyistä kansainvälisesti merkittävimmiksi katsotuissa museoissa, osallistumisesta tärkeimpiin ryhmänäyttelyihin, kuten Venetsian biennaaliin, sekä keskeisissä taidelehdissä ilmestyneistä arvosteluista. (Karttunen 2009, 17.) Vuosina 2008–2014 listasta vastasi Manager Magazin ja nykyisin sitä ylläpitää Weltkunst. Toinen esimerkki ranking-listasta on niin ikään Saksassa koottava ArtFacts, joka kattaa sekä modernin että nykytaiteen samoin kuin elossa olevat että jo edesmenneet taiteilijat. Ranking-listat perustuvat yleensä taidealan asiantuntijoille suoraan tehtyihin kyselyihin tai heidän mielipiteidensä mittaamiseen välillisesti näyttelyvalintojen, taidekriittikkien ja -hankintojen kautta. Lisäksi tehdään puhtaasti myyntimääriin perustuvia laskelmia. Listat hyödyttävät taidesijoittajia ja pyrkivät ennustamaan taiteilijan kansainvälisen uran ja hänen teostensa hintojen kehitystä, minkä vuoksi sijalukujen suhteelliseen kehitykseen kiinnitetään erityistä huomiota. (Karttunen 2009, 17.)

3.2 Kansainvälisyyden merkitykset nykytaiteen toimijoiden keskuudessa

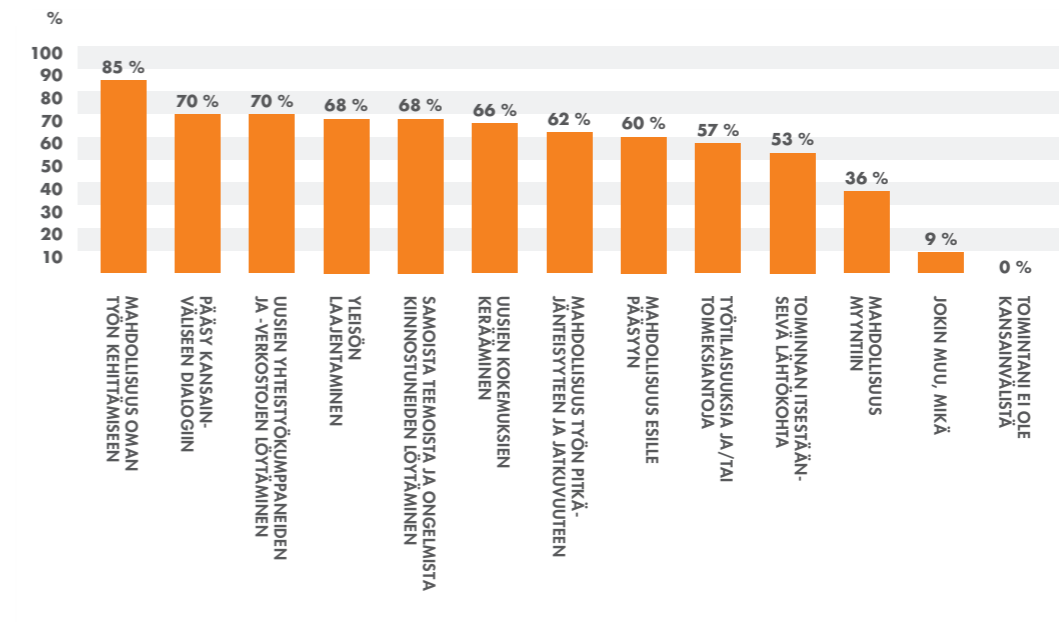
Nykytaiteen alan yksittäisiltä henkilöiltä tiedusteltiin kyselyssä, mitä kansainvälisyys merkitsee heidän toiminnalleen. Kansainvälisyydelle annettiin vastauksissa useita merkityksiä. Yli 85 prosentille vastaajista se merkitsi mahdollisuutta oman työn kehittämiseen (kuvio 2). Valtaosalle toimijoista se tarkoitti myös pääsyä kansainväliseen dialogiin, uusien yhteistyökumppaneiden ja verkostojen löytämistä sekä yleisön laajentamista ja samoista ongelmista ja teemoista kiinnostuneiden löytämistä. Yli 60 prosentille vastaajista kansainvälisyys oli uusien kokemusten keräämistä sekä mahdollisuutta työn pitkäjänteisyyteen ja jatkuvuuteen.

60 prosentille kansainvälisyys tarkoitti mahdollisuutta esille pääsyyn, 57 prosentille työtilaisuuksia ja/tai toimeksiantoja ja reilulle kolmasosalle mahdollisuutta myyntiin. Näiden merkityksien voi tulkita kuvastavan ainakin jossain määrin menestysajattelua, jossa kansainvälisyys nähdään melko yksisuuntaisena vientinä periferiasta kohti suuren maailman taidekeskuksia ja taideteosten arvo määrittäytyä pääosin suhteessa kansainväliseen näkyvyyteen ja myynnin määrään

(Karo 2007, 27). Vastauksissa korostuu myös toiminnan taloudellinen merkitys. Yksittäisten toimijoiden ulkomaantuloja on analysoitu tarkemmin luvussa 4.2.

Vastausvaihtoehtoa ”toimintani ei ole kansainvälistä” ei valinnut kukaan yksilövastaajista. Tämä voi heijastaa sitä, että kyselyyn vastaajiksi oli valikoitunut kansainvälisesti aktiivisia henkilöitä. Varovaisesti tulkiten se voitaneen nähdä merkiksi siitä, että kiinnostus kansainvälisyyteen on suurta suomalaisen nykytaiteen taiteilijoiden, kuraattorien, tuottajien, opettajien, kriitikoiden ja tutkijoiden keskuudessa.

Mitä kansainvälisyys merkitsee omalle toiminnallesi? Voit valita useita vastausvaihtoehtoja.

KUVIO 2. KANSAINVÄLISYYDEN MERKITYS YKSILÖTOIMIJOIDEN OMALLE TOIMINNALLE.

Avovastauksissa korostui kansainvälisyyden itsestäänselvyys sekä sen kytkeytyminen erottamattomaksi osaksi toimintaa.

Kaikkea työhöni liittyvää. Toimintaympäristö on lähtökohteisesti kansainvälinen eikä sitä voi erottaa mistään, kansainvälisyys on sisäänrakennettuna toimintaani! (Kuraattori, tuottaja; nainen, 40–49-vuotias)

Vähän sama kuin kysyisi, mitä nettiyhteys merkitsee. (Taiteilija, 30–39-vuotias)

Taidealan kouluttaja ei voinut kuvitella toimintaansa ottamatta huomioon kansainvälistä näkökulmaa.

Kouluttajana katson, että eri puolilta maailmaa peräisin olevien taiteilijoiden töiden kohtaaminen on ratkaisevaa pedagogisen relevanssin kannalta. – –. (Taiteilija, kuraattori, opettaja; mies)

Vastauksista nousivat esiin myös kansainvälistymiseen liittyvien termien ongelmallisuus ja latautuneisuus. Osassa vastaajista kysymysten muotoilu herätti epäilyksen siitä, että taiteilijaa oltiin muuttamassa uraohjukseksi kansallisen imagon ja talouden palvelukseen.

En ihan oikeasti ymmärrä, mitä kyselyllä haetaan takaa – – Miksi ajatella taiteellista työskentelyä tällaisen terminologian (kansainvälisyys, esille pääsy, kontaktit jne.) kautta? (Taiteilija, 30–39-vuotias)

Avovastauksissa nostettiin esille kansainvälisyyden merkitys työskentelylle kotimaassa eli ”strateginen kiertotie”.

Yhteistyö arvostetun kv. kumppanin kautta avaa uusia mahdollisuuksia kotimaassa (strateginen kiertotie). (Tuottaja, nainen, 50–64-vuotias)

Toisaalta kansainvälisyyteen kasvanut toimija saattoi kokea joutuneensa Suomessa paitsioon. Kotimaiset verkostot tuntuivat poissulkevilta.

Työköntäni on jo vuosia rakentunut kansainvälisten yhteyksien varaan. Suomessa olen melko marginaalinen tekijä. (Taiteilija, mies, 40–49-vuotias)

Olen asunut ja suorittanut taidealan tutkinnon ulkomailla ja opettanut kolme vuotta ulkomaisessa taidekorkeakoulussa. Tuntuu, että jos ei ole opiskellut Suomessa (Helsingissä) jää helposti ulkopuolelle, koska verkostot syntyvät jo opiskeluaikana. Verkostot Suomessa vaikuttavat myös kansainvälisiin verkostoihin ja näyttelymahdollisuuksiin, esim. suomalaistaiteilijoiden ryhmänäytelyt ulkomailla. Siinä mielessä kansainvälisestä kokemuksesta ja ulkomailla oleskelusta on joskus jopa haittaa, jos kuitenkin haluaa Suomeen asumaan ja työskentelemään. (Taiteilija, tutkija; nainen, 40–49-vuotias)

Osa vastaajista esitti kriittisiä ja kyynisiä näkökantoja kansainvälistymispuheeseen. He olivat itse tyypillisesti erittäin liikkuvia ja aktiivisia.

En usko vientibankeisiin lainkaan – taide on, ja on ollut kansainvälistä – sitä ei tarvitse uudelleen keksiä, vaan tukea kentällä toimivia tekijöitä, jotka tekevät töitä kansainvälisesti. (Taiteilija, opettaja; 40–49-vuotias)

Organisaatioilta tiedusteltiin kyselyssä, mitä hyötyjä ne näkivät suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymisessä oman toimintansa kannalta. Vastauksena oli usein toiminta- ja työskentelymahdollisuuksien laajentaminen sekä verkostojen luominen. Organisaation toimintamahdollisuuksien lisääntyminen nähtiin etenkin taide- ja taiteilijajärjestöissä edellytyksenä kehittää taiteilijoiden kansainvälistä uraa ja työtilaisuuksia. Vastauksia tarkasteltaessa on huomioitavaa, että monen vastanneen organisaation päätehtävänä tai yhtenä keskeisenä tehtävänä oli edistää kansainvälisyyttä. Mahdollisuuksia luotiin joko rajatusti omalle jäsenistölle tai asiakaskunnalle tai laajasti suomalaisille toimijoille.

[U]usia mahdollisuuksia taiteilijoille työskennellä, kehittää työskentelyä kansainvälisen vaihdon ja verkostoitumisen kautta. Uusia areenoja ulkomailla kotimaisille kuvataiteen uusilla alueilla työskenteleville taiteilijoille, joille kotimaassa on rajallisesti mahdollisuuksia. Kiinnostavaa kansainvälistä taidetta koettavaksi kotimaiselle yleisölle. Kansainvälinen työ antaa jatkuvasti uusia ajatuksia ja mahdollisuuksia kehittää omaa toimintaa ja antaa uusia ajatuksia, miten auttaa taiteilijoita työllistymään omassa ammatissaan. (Taide- tai taiteilijajärjestön edustaja)

– *Suomalaisten taiteilijoiden kv-uran edistäminen*

– *Suomalaisten taiteilijoiden työtilaisuudet maailmalla*

– *Suomalaisten taiteilijoiden kv-verkostojen edistäminen*

– *Suomalaisten kuvataidetoimijoiden osaamisen ja verkostojen paraneminen* (Taide- tai taiteilijajärjestön edustaja)

Se tuo lisää mahdollisuuksia toiminnalle, mikä puolestaan lisää taiteilijoiden tunnettuutta ulkomailla. Tästä puolestaan seuraa työtilaisuuksia Suomessa ja ulkomailla. (Taide- tai taiteilijajärjestön edustaja)

Ensisijainen hyöty on jäsentäiteilijoidemme kansainvälisten mahdollisuuksien parantaminen. Toissijainen hyöty on oman organisaatiomme toiminnan kansainvälisestä yhteistyöstä saama laajentuva perspektiivi, uudet ideat ja oppiminen – lisäksi voidaan ajatella, että oman organisaatiomme statusta esim. rahoittajien silmissä parantaa se, että teemme myös kansainvälistä toimintaa. (Galleristi)

Kansainvälistymisen nähtiin tuovan kansalliselle taidekentälle vaikutteita ja elävöittävän koko taidekenttää sekä parantavan kulttuurienvälisistä vuorovaikutusta. Myös koko kansantalouden saama hyöty nykytaiteen kansainvälistymisestä otettiin esiin.

Kuvataiteen koulutus on lähtökohteisesti luonteeltaan kansainvälistä ja opiskelijat on hyvä ”kasvattaa” kansainvälisyyteen. Se tuo myös uusia vaikutteita ja elävöittää koko taidekenttää. (Oppilaitoksen edustaja)

Suomalaisen taiteen kansainvälistyminen parantaa ylipäätään kulttuurien välistä vuorovaikutusta. Kulttuuri ja taide edistävät rauhanomaista kehitystä globaalilla tasolla. Suomalaisilla kulttuurialan organisaatioilla on suorastaan velvollisuus edistää kansainvälisyyttä, eikä se ole haitaksi vaikkapa oman organisaation painoalaksi valitun vientiteollisuuden näkökulmasta. (Oppilaitoksen edustaja)

Kuten yksilötoimijat vastauksissaan, organisaatiot näkivät kansainvälisyyden myös itsestään selvänä asiana, joka ei ollut erotettavissa organisaation toiminnasta. Kansainvälisyys oli elinehto, kyse ei ollut sen välineellisistä hyödyistä.

Ei voi puhua pelkästään hyödyistä, nykytaiteen kansainvälisyys ja organisaatiomme kansainvälisyys on elinehtomme ja jokapäiväistä todellisuutta. (Taide- tai taiteilijajärjestön edustaja)

– *–. Nykytaiteen kenttä, sen toimijat, instituutiot ja taiteilijat ovat lähtökohteisesti kansainvälisiä – kansainvälisyys on sisäänrakennettuna kaikkeen toimintaan.* (Taidemuseon tai muun taidelaitoksen edustaja)

[V]älittämättömyys. Ei voi kähertyä tähän yhteen maahan. (Taidemuseon tai muun taidelaitoksen edustaja)

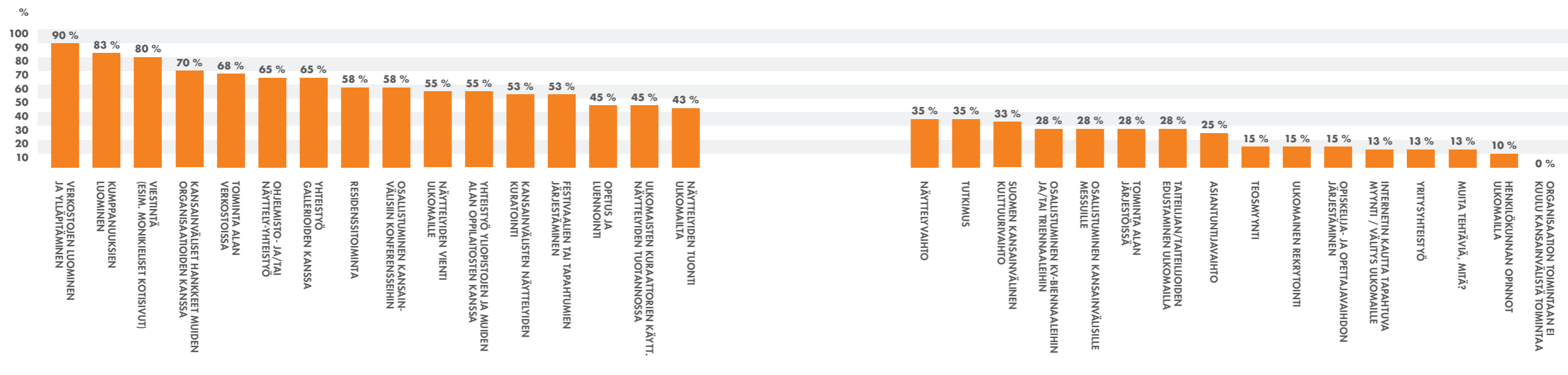
4 KANSAINVÄLISEN TOIMINNAN MUODOT JA TOIMINNAN RAHOITUS

Tässä luvussa tarkastellaan nykytaiteen toimijoiden kansainvälisen toiminnan muotoja sekä toiminnan rahoitusta ja tuloja ulkomailta. Luvun tulokset perustuvat kyselyvastauksiin.

4.1 Toimintamuodot

Kyselyssä tiedusteltiin vastaajilta, millaista kansainvälistä toimintaa ja yhteistyötä yksittäisellä toimijalla tai organisaatiolla on ollut nykytaiteen alalla viimeisten viiden vuoden aikana (2010–2015). Organisaatioiden vastauksissa (kuvio 3)

Millaista kansainvälistä toimintaa ja yhteistyötä organisaatiollasi on ollut nykytaiteen alalla viimeisten viiden vuoden aikana (2010–2015)? Voit valita useita vaihtoehtoja.

KUVIO 3. ORGANISAATIOIDEN KANSAINVÄLISEN TOIMINNAN JA YHTEISTYÖN MUODOT VIIMEISTEN VIIDEN VUODEN (2010–2015) AJALTA.

korostuivat verkostojen luominen ja ylläpitäminen (90 % vastaajista) sekä kumppanuuksien luominen, kuten kollegiaalinen tiedonvaihto ja yhteistyö (83 %). Valtaosalle kansainvälinen toiminta ja yhteistyö tarkoittivat lisäksi kansainvälistä ja monikielistä viestintää (80 %), kansainvälisiä hankkeita muiden organisaatioiden kanssa (70 %), toimintaa alan verkostoissa (68 %), ohjelmisto- ja/ tai näyttely-yhteistyötä (65 %) sekä yhteistyötä gallerioiden kanssa (65 %). Lisäksi yli puolella vastanneista organisaatioista kansainvälinen toiminta ja yhteistyö pitivät sisällään residenssitoimintaa, osallistumista kansainvälisiin konferensseihin, näyttelyiden vientiä ulkomaille, yhteistyötä yliopistojen ja muiden alan oppilaitosten kanssa, kansainvälisten näyttelyiden kuratointia sekä festivaalien tai tapahtumien järjestämistä. Vastauksia tulkitessa on huomioitava, että osuuksissa on päällekkäisyyttä. Useat vastaajat rastivat useamman vastausvaihtoehdon – keskimäärin 13,1 vastausta vastaajaa kohden maksimin ollessa 31.

Ehdotetuista kansainvälisen toiminnan muodoista harvinaisiksi osoittautuivat muun muassa teosmyynti (15 % vastanneista), internetin kautta tapahtuva myynti tai välitys ulkomaille (13 %) sekä yritys-yhteistyö (13 %). Kaupallisen toiminnan vähyys korostui siten organisaatioiden vastauksissa. Vähän mainintoja keräsivät myös ulkomainen rekrytointi (15 %), opiskelija- ja opettajavaihdon järjestäminen (15 %) sekä henkilökunnan opinnot ulkomailta (10 %). Henkilökunnan ja opiskelijoiden liikkuvuutta ei siten harjoittanut kovin moni vastanneista organisaatioista, vaikka niiden merkitys toiminnan kehittämisessä nousi esiin avovastauksissa (ks. luku 6.3) Muina tehtävinä (13 %) organisaatiot mainitsivat muun muassa tiedontuottamisen, kansainvälisten maisteriopintojen järjestämisen ja opiskelijoiden kannustamisen kansainväliseen harjoitteluun sekä yhteistyön ulkomaalaisten taiteilijoiden kanssa.

Yksilötoimijoiden kohdalla yleisin kansainvälisen toiminnan muoto oli odotetusti osallistuminen kansainvälisiin näyttelyihin tai näyttelyt ulkomailla: yli 80 prosenttia vastaajista oli viimeisten viiden vuoden aikana osallistunut kansainvälisiin näyttelyihin tai näyttelyihin ulkomailla (kuvio 4). Kansainvälistä toimintaa luonnehtivat vahvasti myös kumppanuuksien luominen, kuten kollegiaalinen tiedonvaihto ja yhteistyö (75 % vastaajista) sekä verkostojen luominen ja ylläpitäminen (66 %). Kolme viidesosaa (60 %) vastaajista oli tehnyt tutkimusta tai pitänyt luentoja ulkomailla. Lisäksi 57 prosentilla oli ollut yhteishankkeita taiteilijoiden kanssa ja 53 prosentilla residenssijaksuja. 49 prosenttia vastaajista oli lisäksi työskennellyt projektimuotoisesti sekä kuratoinut. 47 prosenttia vastaajista oli tehnyt opetus- ja ohjaustöitä. Muina tehtävinä esiin nousivat erilaiset asiantuntija- ja luottamustehtävät, konsultointi sekä keskustelutilaisuudet. Myös yksilötoimijoiden vastausten kohdalla on otettava huomioon osuuksien päällekkäisyys. Yksittäinen vastaaja rasti keskimäärin 8,5 vastausta maksimin ollessa 30.

Ehdotetuista kansainvälisen toiminnan muodoista harvinaisia olivat osallistuminen kansainvälisiin kilpailuihin (15 % vastanneista), toiminta alan järjestöissä

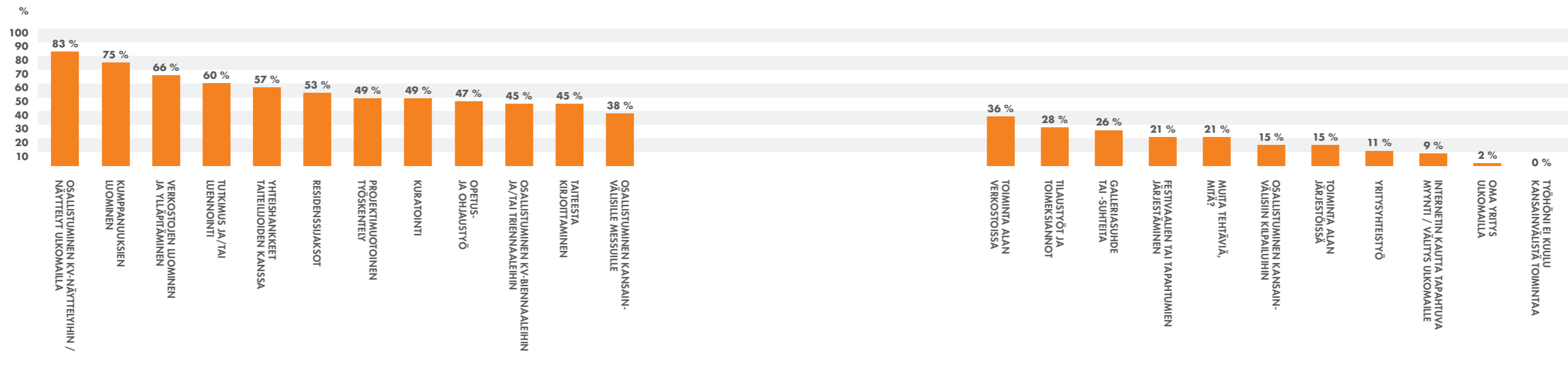
(15 %), yritysyhteistyö (11 %), myynti tai välitys internetin kautta (9 %) sekä oma yritystoiminta ulkomailla (2 %). Kuten organisaatioiden vastauksissa, myös yksittäisten toimijoiden kansainvälisessä toiminnassa viimeisten viiden vuoden ajalta korostui kaupallisen toiminnan vähyys. Yksikään vastaajista ei ilmoittanut, että toimintaan ei kuuluisi kansainvälistä toimintaa.

Tarkentavissa avovastauksissa tuotiin esiin se, että kansainvälisyys on vastavuoroista ja kansainvälinen toiminta sisältää toimintaa sekä ulkomailla että kotimaassa. Kansainvälistyminen voi tapahtua myös kotimaassa; vastaajat itse käyttivät tästä termiä ”kotikansainvälistyminen”.

Kansainväliseen työskentelyyni sisältyy sekä hankkeita ulkomailla että merkittävä osa kansainvälistä työskentelyä kotimaassa. (Kuraattori, opettaja; nainen, 30–39-vuotias)

Kansainvälisyystaidot ovat yksi keskeisistä kuvataiteilijan kompetensseista, johon kannustetaan sekä yleisen kansainvälisen nykyaikaisen taiteen tuntemuksen kautta että mm. kieliopetuksen avulla. Kaikille kansainvälinen toiminta ei ole tavoite, mutta he saattavat silti esimerkiksi tuleviin vaihto-opiskelijoihin tutus-

Millaista kansainvälistä toimintaa ja yhteistyötä Sinulla on ollut nykytaiteen alalla viimeisten viiden vuoden aikana (2010–2015)? Voit valita useita vaihtoehtoja.

KUVIO 4. YKSILÖTOIMIJOIDEN KANSAINVÄLISEN TOIMINNAN JA YHTEISTYÖN MUODOT VIIMEISTEN VIIDEN VUODEN (2010–2015) AJALTA.

tumisen myötä ns. kotikansainvälistyä huomaamattaan. Kuvataiteessa erikielisten yhdessä työskentely on eri tavalla mahdollista kuin ”tavallisten” koulutusohjelmien puitteissa. (Oppilaitoksen edustaja)

Sekä organisaatioiden että yksittäisten toimijoiden vastauksissa korostuivat verkostojen ja henkilökohtaisten kontaktien merkitys.

Subteellisen pienen museon kodballa kansainvälinen yhteistyö tapabtuu läbinnä yksittäisten taiteilijoiden tai taiteilijaryhmien kanssa. Usein välikätenä toimii suomalainen ulkomailla toimiva taiteilija tai kuraattori. (Taidemuseon tai muun taidelaitoksen edustaja)

Vaikka nykytaiteen alan kaupallinen toiminta osoittautui sekä organisaatioiden että yksilövastaajien monivalintakysymysten vastauksissa melko harvinaiseksi, nousi se esiin joissakin avovastauksissa.

Itselläni on kansainvälistä toimintaa mutta resurssit ovat pienet. Resurssien puutteen takia kansainvälisyteni on pääosin virtuaalista. Osallistuminen hyvillä messuille maksaa 40–50 000 euroa. Aikaisemmin TEM myönsi projektitukea. Rahoituksen hakeminen vie myös paljon aikaa. (Tuottaja, manageri; nainen, 30–39-vuotias)

Jari Muikun (2012) esittämä malli klassisen musiikin viennistä (luku 3) ei sovellu sellaisenaan kuvaamaan nykytaiteen kansainvälistä toimintaa. Julkisuuden ja pääoman eri muodoille rakennettu malli ei ota huomioon kyselyssä vahvasti esiin nousseiden verkostoitumisen ja kumppanuuksien merkitystä. Lisäksi nykytaiteen kentältä vaikuttaa kyselyn perusteella löytyvän hyvin vähäisessä määrin Muikun mallissa esittämää yritysten välistä (B2B) vientiä. Yhtäläisyyksiä löytyy sen sijaan kulttuuri-instituutioiden harjoittaman kulttuuriyhteistyön sekä oppilaitosten ja kansainvälisten yhteistyöverkostojen harjoittaman kansainvälisen toiminnan osalta. Nykytaiteen kentällä kansainvälistä toimintaa harjoitetaan kuitenkin hyvin laajalla rintamalla verrattuna klassisen musiikin vientimalliin.

4.2 Toiminnan rahoitus ja tulot ulkomailta

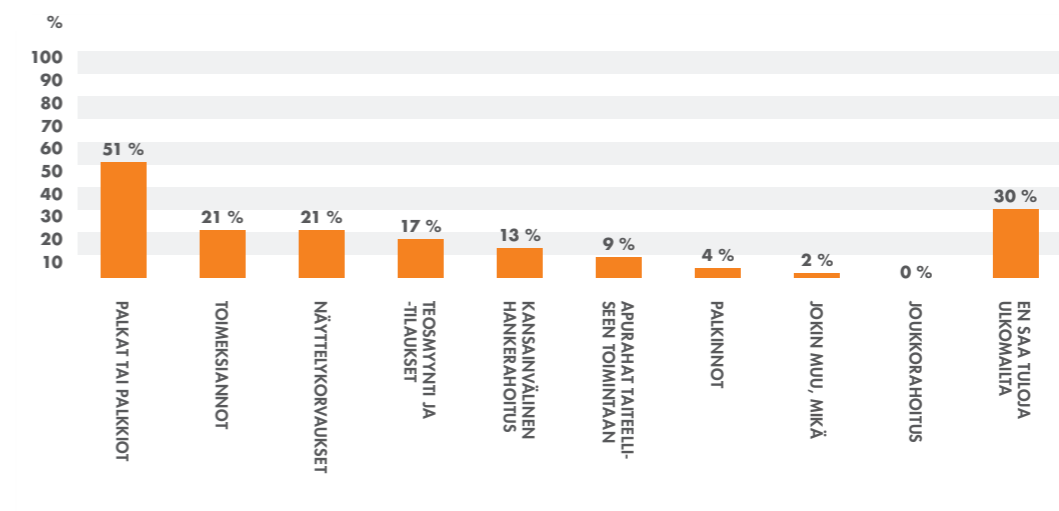
Yksilötoimijat

Yksittäisiltä toimijoilta kysyttiin tietoa tuloista ulkomailta. Vastaajilta tiedusteltiin, saavatko he tuloja ulkomailta, ja heitä pyydettiin merkitsemään tärkeimmät tulonlähteet (kuvio 5). Vastausvaihtoehtoja oli mahdollista valita useita. Tuloja ulkomailta oli vuonna 2014 saanut 70 prosenttia vastaajista. Tulojen tärkeimmiksi lähteiksi osoittautuivat palkat tai palkkiot, jonka oli valinnut yli puolet vastaajista. Seuraavaksi merkittävämpiä tulonlähteitä olivat toimeksiannot (21 %) ja näyttelykorvaukset (21 %). Toisin kuin Suomessa, taiteilijan on mahdollista saada monissa muissa maissa näyttelypalkkioita museossa pitämästään näyttelystä (ks. Hannus 2015). Kysymys on tällä hetkellä Suomessa taiteilijapoliittisesti kuuma ja nousi esiin kyselyssä myös tiedusteltaessa, kokeeko vastaaja tarpeelliseksi lisätä kansainvälistä toimintaansa:

Näyttelymahdollisuudet ulkomailla, ulkomailla pidetyistä näyttelyistä maksetaan yleensä myös palkkio toisin kuin Suomessa. (Taiteilija, tutkija; nainen, 40–49-vuotias)

Teosmyynnistä ja -tilauksista ilmoitti saavansa tuloja ulkomailta noin 17 prosenttia vastaajista ja kansainvälisestä hankerahoituksesta 13 prosenttia. Apurahoja taiteelliseen toimintaan oli saanut ulkomailta pieni osa vastaajista (9 %). Vastauksissa on hieman päällekkäisyyttä, sillä muutamat vastaajat rastivat useamman vaihtoehdon – keskimäärin 1,4 vastausta vastaajaa kohden.

Saatko tuloja ulkomailta? Valitse tulojen tärkeimmät lähteet.

KUVIO 5. YKSILÖTOIMIJOIDEN ULKOMAANTULOJEN TÄRKEIMMÄT LÄHTEET VUONNA 2014.

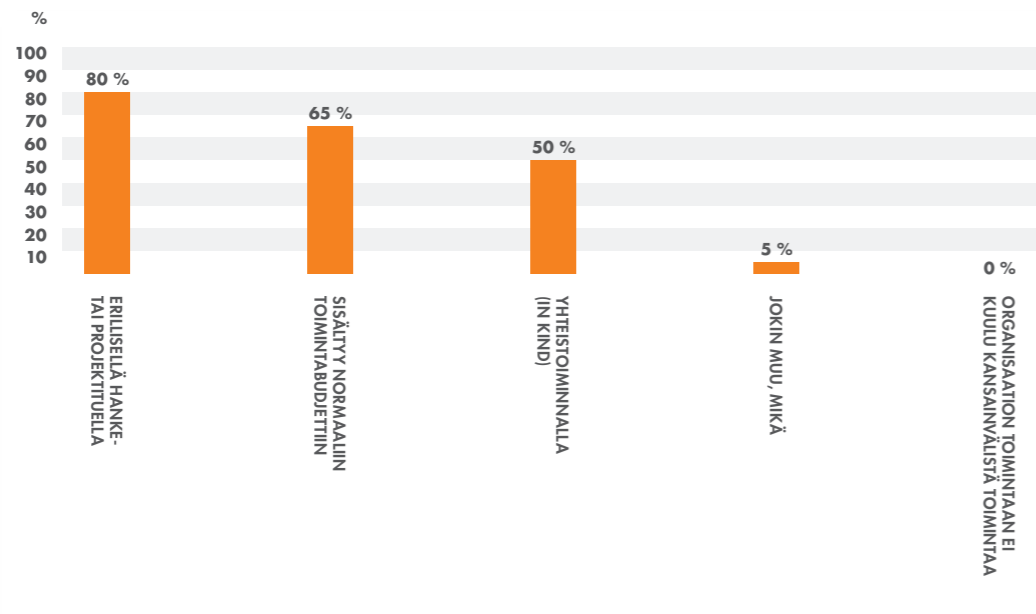
Vajaa puolet yksilötoimijoista vastasi pyyntöön arvioida bruttotulojen (tuloista ei ole vähennetty veroja tai kuluja) määrä ulkomailla vuonna 2014. Vastanneiden tulojen keskiarvo oli noin 11 000 euroa ja mediaani 3 500 euroa. Tulot vaihtelivat 400 eurosta ja 72 000 euroon. Useimmilla vastaajilla ne jäivät siis muutamiin tuhansiin euroihin. Tuloksia ei voi yleistää koskemaan kaikkia suomalaisia nykytaiteen yksilötoimijoita, mutta ne antavat käsityksen ulkomaantulojen suuruusluokasta. Eräät vastaajat ilmoittivat vuoden 2015 vedoten siihen, että vuosi 2014 oli ”huono vuosi”. Tämä kertoo siitä, että ulkomailta saadut tulot saattavat vaihdella vuosittain paljon, kuten taiteilijoilla tulotaso muutenkin (Rensujeff 2015, 104).

Organisaatiotoimijat

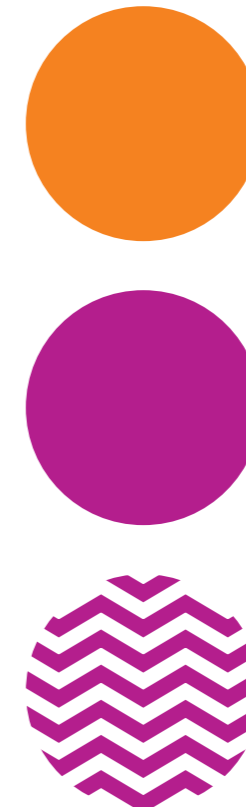
Nykytaiteen organisaatioille lähetetyssä kyselyssä tiedusteltiin, miten organisaatiot rahoittavat kansainvälisen toimintansa (kuvio 6). Vastauksissa on päällekkäisyyttä, sillä useimmat vastaajat rastivat useamman vastausvaihtoehdon: keskimäärin kaksi vastausvaihtoehtoa vastaajaa kohden.

Noin 82 prosenttia vastaajista ilmoitti, että kansainvälisen toiminnan rahoitus muodostuu erillisestä hanke- tai projektituesta. Normaaliin toimintabudjettiin se sisältyi 65 prosentille organisaatioista. Puolet vastaajista rahoitti toimintaansa lisäksi niin kutsutulla in kind -rahoituksella eli yhteistoiminnalla. Tällä tarkoitetaan sellaista tukea tai muuta apua, joka ei näy toimijan tilinpäätöksessä mutta jolle kuitenkin voidaan laskea tietty rahallinen arvo. In kind -rahoitus voi sisältää esimerkiksi tilojen tarjoamista näyttelyjen tai tapahtumien järjestämiseen ilmaiseksi tai merkittäväällä alennuksella, osallistumista kokonaan tai osittain matkakustannusten korvaamiseen sekä tapahtumien tiedottamisen tai esimerkiksi tarjoilujen järjestämiseen. (Kontkanen, Saukkonen & Mitchell 2012, 15.) In kind -tuen merkittävän osuuden organisaatioiden kansainvälisen toiminnan rahoituksesta voi tulkita ilmentävän jakamistalousajattelun kasvanutta roolia organisaatioiden toiminnassa. Kyselyvastaajien tapauksessa in kind -toiminta tarkoitti usein myös vastavuroista asiantuntija-apua, yhteistoimintaa ja tuotanto – ylipäätään laajaa kirjoa materiaalista ja immateriaalista vaihdantaa.

Miten organisaatiosi rahoittaa nykytaiteen kansainvälisen toiminnan? Voit valita useita vaihtoehtoja.

KUVIO 6. ORGANISAATIOIDEN KANSAINVÄLISEN TOIMINNAN RAHOITUKSEN MUODOT.

5 KANSAINVÄLISTÄMISEN TOIMIJAKENTTÄ

Tässä luvussa tarkastellaan nykytaiteen kansainvälistämisen toimijakenttää. Siinä luonnostellaan nykytaiteen kotimaisen kentän kansainvälisen toiminnan rakennetta ja tarkastellaan alan keskeisiä toimijoita ja toiminnan muotoja. Lisäksi nostetaan esiin muutamia kiinnostavia case-esimerkkejä suomalaisen nykytaiteen kansainvälisistä toimijoista ja heidän toiminnastaan sekä tarkastellaan kansainvälisen toiminnan maantieteellistä orientaatiota.

5.1 Verkostojen ekosysteemi

Viime aikoina sekä taidekentällä että taiteentutkimuksessa on yleistynyt taide-tuotannon tarkasteleminen ekosysteeminä (ks. esim. Morris Hargreaves McIntyre 2004; Gielen 2010) tai ekologiaana (Hearn & Roodhouse, Blakey 2007), jossa korostuvat verkostot ja toimijoiden välinen vuorovaikutus. Greg Hearnin, Simon Roodhousen ja Julia Blakeyn (2007) mukaan luovien alojen arvoketjuajattelusta on siirrytty kohti arvoa tuottavan ekologian näkökulmaan. Metaforaan taiteen kentän toiminnasta eräänlaisena ekosysteeminä sisältyy kolme merkittävää kehityskulkua: 1) muutos kuluttajista arvoa luoviksi yhteistuottajiksi (*co-creator*), 2) siirtyminen tuotteen arvoa korostavasta ajattelutavasta verkostojen arvoa korostavaan ajattelutapaan sekä 3) siirtyminen yhteistyötä tai kilpailua korostavasta ajattelutavasta kohti kilpailijoiden välistä yhteistyötä (*co-opetition*) korostavaan ajattelutapaan. Metaforaan sisältyy ajatus sekä julkisen sektorin toimijoiden ja mekanismien että markkinatoimijoiden ja -mekanismien vaikutusten tunnistamisesta ja huomioonotosta.

Esimerkkinä taiteen kentän ekosysteemiajattelusta voidaan mainita Yhdysvalloissa vuonna 2009 julkaistu kansallinen taideindeksi, National Art Index, joka pyrkii mittaamaan taiteen ja kulttuurin elinvoimaa (*vitality*) (Americans for the Arts 2014). Elinvoima-metafora esittää taiteen ja kulttuurin organisma, jonka osien tulee olla kunnossa, jotta kokonaisuus toimisi. Taideindeksin rakentamista analysoineen Sari Karttusen (2012, 6) mukaan siinä korostetaan ”systemistä” näkökulmaa taiteeseen. Taidetta ei nähdä yhtenä, yhtenäisenä toimialana (*industry*) vaan pikemminkin useista toisistaan riippuvaisista toiminnoista ja osa-alueista muodostuvana järjestelmänä. Raportissa puhutaankin ”taiteen ekologiasta”, mikä korostaa paitsi taidealojen suhdetta toisiinsa myös laajempaan toimintaympäristöön. (Mp.)

Hearn, Roodhouse ja Blakey (2007, 421) ovat vertailleet tuotantoketjun, arvoketjun ja arvoekologian näkökulmien eroja suhteessa luovien alojen arvon-

muodostukseen. Arvoekologia erottuu muista malleista etenkin siinä, että toimintaympäristö nähdään usein kaoottisena ja epävarmana. Toimintaa ei nähdä siinä lineaarisesti etenevänä ja teleologisena prosessina, vaan pikemminkin iteraatiivisena, jossa toiminta kehittyy ja muotoutuu verkostoissa (Pratt 2008, 6). Arvonmuodostusta tarkastellaan arvoekologiassa holistisesti, jolloin sen nähdään muodostuvan ekosysteemin osien toiminnasta. Mallia kuvaavat myös dynaamisuus ja jatkuva kehitys. Kun tuotantoketjussa keskeisenä liikkeellepanevana voimana on ollut kulujen minimointi ja arvoketjussa tuotto, niin arvoekologiasa se on tieto. Tietoon ja resursseihin suhtaudutaan ennen kaikkea jakamisen näkökulmasta, kun niitä tuotantoketjun ja arvoketjun näkökulmista on pikemminkin varastoitu ja vahdittu. (Hearn, Roodhouse & Blakey 2007, 421.)

Ekosysteemissä kuvataidetta ei nähdä suljettuna vaan se on eri tavoin vuorovaikutuksessa toisiinsa rakenteisiin. Systeemi rakentuu järjestelmän sisäisten osien erityislaadulle mutta myös näiden välisten suhteiden merkitykselle. Taru Elfvingin (2015) mukaan diversiteetti on tässä erityisasemassa: hyvin pienelläkin toimijalla voi olla keskeinen merkitys kokonaisuudessa eikä suurikaan instituutio ole korvaamaton, jos se ei lunasta omaa erityistä rooliaan ekosysteemisä. Ekosysteemi mahdollistaa toiminnan tarkastelun suhteessa kokonaisuuteen, joka on jatkuvassa muutosliikkeessä (mp).

Suomalaisen nykytaiteen ekosysteemi on eräissä suhteissa omaperäinen. Nykytaidekentän rakenteet ja toimintamallit poikkeavat monin tavoin keski-eurooppalaisista tai amerikkalaisista verrokeista. Suomen taidemarkkinoita on esimerkiksi luonnehdittu kansainvälisesti vertailtuna heikosti kehittyneiksi (ks. Jyrämä 2002). Sen sijaan taiteilijoiden julkinen apurahajärjestelmä on pohjoismaisittain laaja ja siihen kytköksissä oleva koko maan kattava ammattijärjestökenttä vahva. Asetelma luo Suomen nykytaiteen kansainväliselle toiminnalle omanlaisensa haasteet mutta myös mahdollisuudet.

Ekosysteemiajattelu nousi esiin myös kyselyvastauksissa. Vastauksissa mainittiin muun muassa se, kuinka yhteistyöstä kansainvälisessä toiminnassa hyötyvät kaikki.

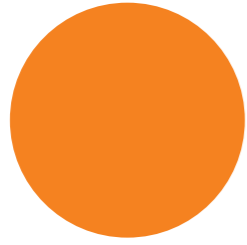
Yhteistyö helpottaa, kun tulee lisää suomalaisia yhteyshenkilöitä ja sen myötä lisää kontakteja ulkomaille. (Taidemuseon tai muun taidelaitoksen edustaja)

Kun kutsutaan, ei vain Helsinkiin. Jaetaan, ei pantata. (Taide- ja taiteilijajärjestön edustaja)

Vastauksissa pohdittiin myös sitä, miten yhteistyötä toimijoiden kesken eli ekosysteemin toimivuutta olisi mahdollista parantaa.

– – *[K]ansainvälistyminen on niin monen eri asian summa. Miten kaikki kuvataidekentän palikat saadaan istumaan yhteen parhaalla tavalla, on eikka se kriittisin kysymys.* (Galleristi)

Toimijakentän hahmottamiseksi kyselyssä pyydettiin sekä organisaatio- ja yksilötoimijoita nimeämään viisi oman toimintansa kannalta keskeisintä kansainvälisen toiminnan henkilöä, organisaatiota, tapahtumaa tai foorumia Suomessa. Organisaatioiden vastauksista esiin nousivat ennen muuta Visuaalisen taiteen keskus Frame, Kiasma sekä muut nykytaiteen museot, HIAP, IHME-festivaali sekä Framen lisäksi nykytaiteen kentän kansainvälistä toimintaa rahoittavat tahot, kuten Taiteen edistämiskeskus ja opetus- ja kulttuuriministeriö. Framen

organisaatioilla on kullakin omia uniikkeja verkostoja, joiden varassa niiden kansainvälinen toiminta tapahtuu.

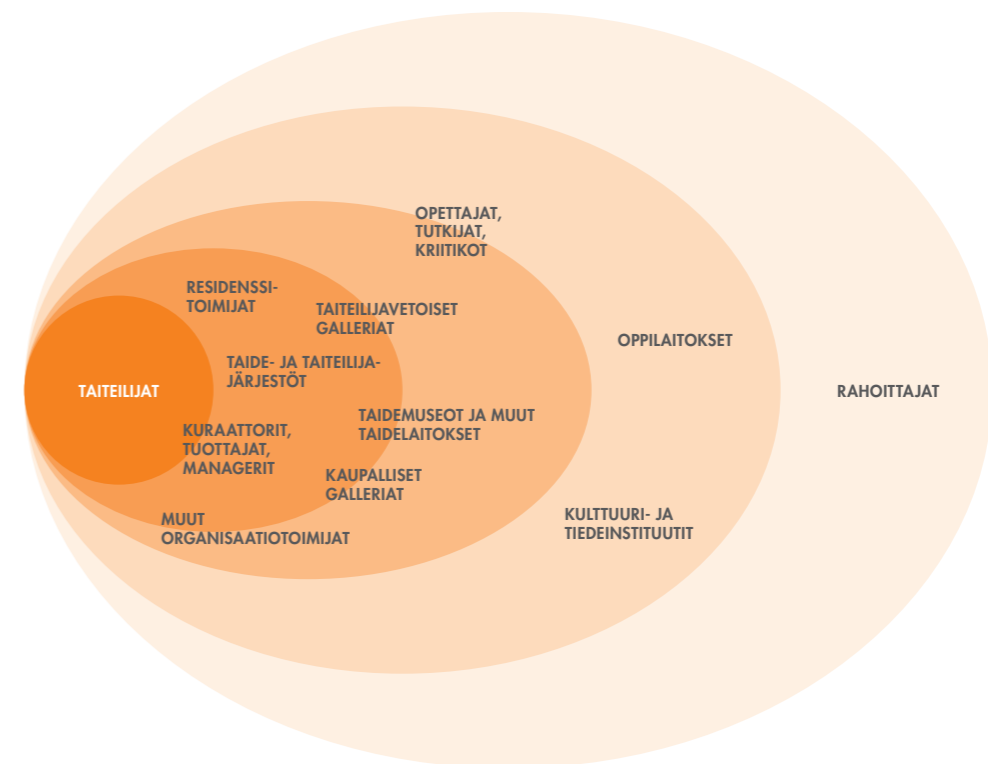
vahva asema korostui myös yksilötoimijoiden vastauksissa. Useita mainintoja saivat lisäksi Taideyliopiston Kuvataideakatemia, HIAP, muut rahoittajat, kuten Taiteen edistämiskeskus ja Koneen Säätiö, sekä museoista etenkin Kiasma.

Organisaatioilta tiedusteltiin lisäksi suomalaisen nykytaiteen kansainvälisen toiminnan keskeisiä henkilöitä, organisaatioita, tapahtumia tai foorumeja ulkomailla. Monille organisaatioille näitä olivat ennen kaikkea organisaatioiden ”omat yhteistyökumppanit”, kuten usea vastaaja oli asian muotoillut. Vastanneilla organisaatioilla on kullakin omia uniikkeja verkostoja, joiden varassa niiden kansainvälinen toiminta tapahtuu. Joidenkin organisaatioiden toiminta saattaa olla läpeensä kansainvälistä ja organisaatio saattaa olla jopa syntynyt kansainvälisen toiminnan tuloksena. Tällaisesta näkökulmasta tarkasteltuna kansainvälisyys näyttäytyy aivan toisenlaisena kuin silloin, jos toiminta rajoittuu kotimaahan ja toimijoita tulee auttaa kansainvälistymisessä tai peräti kansainvälistä. Ero kertoo kansainvälisen toiminnan paradigman muutoksesta, joka herättelee kysymään, mikä on Framen rooli muuttuneessa tilanteessa ja mihin sen tulisi toiminnassaan nykytaiteen kentällä keskittyä. Useita mainintoja keskeisistä toimijoista ulkomailla saivat lisäksi Suomen ulkomailla toimivat kulttuuri-instituutit, biennaalit (esim. Venetsian biennaali) ja messut (esim. Supermarket, ABC Berlin), galleriat ja taidemuseot, kansainvälinen residenssiverkosto Res Artis sekä nykytaidekonferenssi Creative Time Summit. Tärkeinä nähtiin myös ”pienet, notkeat organisaatiot, jotka uudistavat alan käytänteitä” (Oppilaitoksen edustaja). Näillä on olennainen rooli ekosysteemiajattelussa.

Kyselyvastausten perusteella nykytaiteen kansainvälisen toiminnan kentästä hahmottui keskeisiä toimijoita, jotka voidaan ryhmitellä kuvion 7 osoittamalla tavalla. Kuvio lähtee ajatuksesta taiteilijoista taiteen ydintuottajina. Esitetyn ekosysteemimallin pohjalla onkin tunnistettavissa luovien alojen tuotantomallikuvaus. Taiteilijoista seuraavalla ekosysteemin kehällä sijaitsevat taiteen kentän ”vapaat toimijat” kuten residenssitoimijat, taide- ja taiteilijajärjestöt sekä tapahtuma- ja muut organisaatiotoimijat. Yksilötoimijoista ensimmäisen ja toisen kehän välimaastoon sijoittuvat kuraattorit, tuottajat ja managerit. Ekosysteemin

kolmannella kehällä sijaitsevat puolestaan galleriat sekä taidemuseot ja muut taidelaitokset. Riippuen gallerioiden toiminnasta osa niistä sijoittuu vapaan kentän ja instituutionaalisten organisaatioiden väliin. Ekosysteemin neljännelle kehälle paikantuvat kansalliset toimijat, kuten oppilaitokset ja Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituutit. Opettajat, tutkijat ja kriitikot sijaitsevat ekosysteemissä kolmannen ja neljännen kehän välissä. Uloimmalle kehälle paikantuvat kulttuuripolitiikkaa linjaavat ja kansainvälistä toimintaa mahdollistavat rahoittajat.

Kuvio on viitteellinen ja tarkempi ekosysteemin kuvaus edellyttää erillistä tutkimusta. Ekosysteemin kuvauksesta tekee ongelmallisen siihen usein lähtökohtana sisältyvä nationalistinen näkökulma, vaikka tuotannot ovat tosiasiaa ylirajaisia, mikä tuli kyselyvastauksissa keskeisesti esiin. Esitettyä kuviota voi-kin kritisoida siitä, että se esittää nykytaiteen kentän toiminnan perin staattisena ja kansallisesti rajautuneena, jolloin toiminnan verkostomaisuus ja ylirajaisuus eivät nouse riittävästi esiin. Mihin tahansa esitysmalliin päädyttäinkin, sen tulee saada näkyviin niitä kansainvälisen tai ylirajaisen toiminnan piirteitä, joita kyselyvastauksissa luonnehdittiin ”vertaisverkossa syntyneeksi toiminnaksi” tai ”kansainvälisiksi yhteistuotantomalleiksi”.

KUVIO 7. SUOMALAISEN NYKYTAITEEN KANSAINVÄLISEN TOIMINNAN EKOSYSTEEMI (KUVION POHJANA KÄYTETTY NCAR (2014) EKOSYSTEEMIMALLIA).

Seuraavaksi tarkastellaan kansainvälisen toiminnan keskeisiä toimijoita tarkemmin. Huomioitavaa on, että vaikka toimijat on tässä luokiteltu tiettyihin ryhmiin, käytännössä monet toimijat harjoittavat useita tehtäviä.

5.2 Keskeiset toimijat

Taiteilijat (n=29)⁷

Kaija Rensujeffin (2015, 29) tutkimuksen mukaan vuonna 2010 Suomessa toimi kuvataiteen alueella noin 2 650 taiteilijaa. Valokuvataiteilijoita oli noin 360. Mediataiteen edustajat kuuluivat Rensujeffin tutkimuksessa ryhmään ”muut”, joita oli vuonna 2010 noin 250. Ryhmään muut sisältyi mediataiteilijoiden lisäksi sirkustaiteen ja performanssin/esitystaiteen alalla toimivat taiteilijat (mts. 28). Rensujeffin tutkimusjoukko muodostui valtakunnallisten taiteilijajärjestöjen jäsenistä sekä valtion apurahansaajista.

Vastanneista taiteilijoista liki kaksi viidesosaa oli 30–39-vuotiaita, noin neljäsosa 40–49-vuotiaita ja yksi kolmasosa 50–64-vuotiaita. Naisia vastaajista oli reilut 60 prosenttia. Vastanneet taiteilijat edustivat monipuolisesti nykytaidetta. Mainittuja taiteenlajeja olivat esinekoosteet, esitystaide, grafiikka, installaatio, kuvanveisto, luontomateriaalien käyttö, maalaus, maalaustaide, mediataide, monitaide, (nyky)kuvataide, paikkasidonomainen taide, performanssi, piirustus, tekstiilitaide, valokuva, video, visuaaliset taiteet ja yhteisötaide sekä ympäristötaide.

Yli puolet vastanneista taiteilijoista piti kansainvälistä toimintaa erittäin tärkeänä toiminnalleen. Noin neljäsosa katsoi sen olevan hyvin tärkeää ja reilut kymmenen prosenttia vastaajista näki sen tärkeänä ja jonkin verran tärkeänä. Yksikään toimija ei pitänyt kansainvälistä toimintaa ”ei lainkaan tärkeänä”.

Kysyttäessä, millaisia kansainvälisen toiminnan muotoja ja yhteistyötä vastaajilla oli ollut viimeisten viiden vuoden aikana, kaikki vastanneista taiteilijoista olivat osallistuneet kansainvälisiin näyttelyihin tai heillä oli ollut näyttelyitä ulkomailla. Yli 70 prosenttia vastaajista oli luonut ja ylläpitänyt kumppanuuksia ja yli 60 prosentilla vastaajista oli ollut residenssijaksoja. Lisäksi yli puolet vastaajista oli luonut ja ylläpitänyt verkostoja ja lähes puolella vastaajista oli ollut yhteishankkeita taiteilijoiden kanssa ja he olivat tehneet tutkimusta ja/tai pitäneet luentoja. Opetus- ja ohjaustyötä oli ollut yli 40 prosentilla vastaajista, ja lähes 40 prosenttia vastaajista oli osallistunut kansainvälisiin biennaaleihin ja/tai triennaaleihin sekä kansainvälisille messuille.

Kansainvälisyys merkitsi vastanneille taiteilijoille monia asioita. Lähes 80 prosentille vastaajista se oli mahdollisuutta oman työn kehittämiseen, esille pääsyyn ja yleisön laajentamiseen. 72 prosentille vastaajista se tarkoitti myös uusien yhteistyökumppaneiden ja -verkostojen löytämistä ja 66 prosentille uusien kokemusten keräämistä, pääsyä kansainväliseen dialogiin sekä mahdollisuutta työn pitkäjänteisyyteen ja jatkuvuuteen.

Elokuvani ovat olleet kansainvälisesti menestyneitä. Olen kuitenkin kuvataiteen puolen toimijana ja kuvataiteen maisterin koulutuksen saaneena kokenut vaikeutta saada elokuviani tuotantoon perinteisen elokuvatutannon kautta. Toisaalta kuvataiteilijana kansainvälistymiseni on ollut hitaampaa ja anim-

mukseen itse tehtyä. En ole saanut kutsuja yhteisnäyttelyihin, päässyt residensseihin tai saanut työtäni esille galleristien tai kuraattoreiden kutsujen vuoksi. Olen itse järjestänyt ja kuratoinut gallerioiden välisiä yhteistyöprojekteja ja neuvotellut elokuvien näytöksistä niitä järjestäneiden tahojen kanssa. (Taiteilija, nainen, 30–39-vuotias)

Ulkomailta saatujen tulojen tärkeimmiksi lähteiksi lähes puolet vastaajista ilmoitti palkat tai palkkiot. Lisäksi vajaa kolmasosa oli saanut tuloja näyttelykorvauksista ja reilu viidesosa teosmyynnistä ja -tilauksista. Kuitenkin 35 prosenttia vastanneista taiteilijoista ilmoitti, ettei ollut saanut tuloja ulkomailta. Kuten taiteilijoiden tuloille on tyypillistä, kansainvälisen toiminnan tuloissa oli vuosittaista vaihtelua.

[V]aibtelee vuodesta toiseen. (Taiteilija, nainen, 50–64-vuotias)

Suomen Taiteilijaseura teetti vuonna 2010 kyselyn kuvataiteilijoiden ulkomaantuloista. Kyselystä lähetettiin tieto sähköpostitse Näyttelyvaihtokeskus FRAMEn ja STS:n jäsenliittojen välityksellä. Vastaamaan pyydettiin erityisesti taiteilijoita, joilla oli ulkomaantuloa vuonna 2010. Kyselyyn saattoi myös vastata, jos oli toimintaa ulkomailla mutta ei tuloa. Vastaajia oli yhteensä 153, joista tuloa ulkomailta oli saanut 85. Joukossa oli sekä Suomessa että ulkomailla asuvia taiteilijoita. Tuloja oli kertynyt eniten teosmyynnistä näyttelyn yhteydessä tai ulkomaalaisen välittäjän kautta. Ulkomailta saatujen taiteellisen toiminnan tulojen keskiarvo vuonna 2010 oli 7 055 euroa ja mediaani 3 000 euroa. Tulot vaihtelivat 50:n ja 43 500 euron välillä. Käsillä olevan selvityksessä saadut vastaukset yksittäisten toimijoiden ulkomaantulojen määrästä asettuvat siten linjaan aiemman selvityksen kanssa.

Lähes kaikki vastanneet taiteilijat kokivat tarpeelliseksi lisätä ja/tai kehittää kansainvälistä toimintaa ja yhteistyötä.⁸ Lähes kaikki vastaajat halusivat lisätä osallistumista kansainvälisiin näyttelyihin/ näyttelyihin ulkomailla sekä kansainvälisiin biennaaleihin ja/tai triennaaleihin. 85 prosenttia vastaajista halusi myös lisätä residenssijaksoja ja yli 70 prosenttia galleriasuhteita. Projektimuotoista työskentelyä halusi lisätä tai kehittää 64 prosenttia vastaajista ja verkostojen luomista ja ylläpitämistä hieman yli 60 prosenttia vastaajista. Puolet tai hieman yli puolet vastaajista koki lisäksi tarpeelliseksi lisätä osallistumista kansainvälisille messuille, opetus- ja ohjaustöitä sekä asumista ulkomailla.

Kysyttäessä esteitä kansainvälistymiselle noin 40 prosenttia vastaajista näki esteeksi taloudellisten resurssien puutteen. Avovastauksista kävi ilmi muun muassa toiminnan ja rahoituksen aikataulujen yhteensopimattomuus sekä sopivien rahoituskanavien ja -instrumenttien puute.

Esiintymiskutsut tulevat melkein poikkeuksetta lyhyellä aikavaroituksella (2 vko – 1,5 kk), jolloin ei [ole] mahdollista syventyä/hakea rahoitusta Suomesta. (Taiteilija, nainen, alle 30-vuotias)

Koska ulkomaille suuntautuviin matkoihin, julkaisuihin ym. on todella vähän rahoituskanavia, Framelle kohdistuu liian suuri paine. Pitäisi olla useampia, erilaisia tapoja rahoittaa ulkomaankuvioita. (Taiteilija, nainen, 40–49-vuotias)

Framen jakamat resurssit ovat joskus keskittyneet kovin ”perinteisiin” menoreihin kuten luetteloihin tai suurien teoskonttien aibeuttamiin kuluihin. Installaatio/töpseli-taiteilijan tarpeet eivät aina sovi tai mahdu näihin raameihin. (Taiteilija, mies, 50–64-vuotias)

35 prosenttia vastaajista koki myös ulkomaisten kontaktien puutteen esteenä kansainvälistymiselle. Hieman yli 30 prosenttia näki lisäksi tarvittavien tukien ja rahoituksen hakuprosessit liian työläinä. Kymmenen prosenttia vastaajista katsoi, ettei kansainvälistymiselle ollut esteitä.

Hieman alle puolet vastanneista taiteilijoista näki ulkomaisten nykytaiteen asiantuntijoiden vierailut Suomeen keinona edistää suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymistä. Lähes 35 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että kansainvälistymiseen myönnettävien apurahojen lisääminen edistäisi kansainvälistymistä. Lisäksi vajaa 30 prosenttia vastaajista koki residenssitoiminnan lisäämisen sekä opetus- ja kulttuuriministeriön tuen kulttuurivientiin keinoiksi edistää kansainvälistymistä. Noin viidesosa vastaajista oli lisäksi sitä mieltä, että Framen järjestämät vientihankkeet edistäisivät suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymistä.

Olisi tärkeää että riippumattomilla kuraattoreilla yms. olisi mahdollisuus hakea matkarahoitusta oma-aloitteisesti ilman että heidät ”kutsutaan” rahoittajien toimesta. Näin kutsujan valtaa saadaan edes hieman rajoitetuksi. (Taiteilija, mies, 50–64-vuotias)

Avovastauksesta käy ilmi, että ulkomaalaisille kuraattoreille toivottiin mahdollisuutta hakea itse matkarahoitusta vierailuun Suomeen sen sijaan, että käynnit olisivat aina rahoittajien koordinoimia kutsuvierailuja. Framella on nykyisin jo käytössä tällainen rahoitusinstrumentti.

Kuraattorit, tuottajat, managerit (n=17)

Välittäjien rooli on kasvanut nykytaiteen kentällä yhä merkittävämmäksi. Alan kansainvälisellä kentällä avainasemassa ovat nykytaiteen asiantuntijuus ja alan erityisosaaminen. Välittäjiksi voidaan laskea kuraattorien lisäksi galleristit, kriitikot ja tutkijat, instituutioiden intendentit ja pedagogit, oppilaitosten professorit ja lehtorit sekä toiminnanjohtajat, hallitukset, näyttelytoimikunnat ja viestintä. Välitystyö on monimuotoista, ja se suuntautuu eri yleisöille. Nykytaiteen kentällä sen merkitys on korostunut niin yksilöiden kuin organisaatioiden välillä. (Elfving 2015.) Toisaalta kuraattorien määrittäminen itsestään selvästi välitysportaan toimijoiksi supistaa näkökenttää: henkilöt jotka toimivat kuraattoreina, liikkuvat tuotannon, välityksen ja vastaanoton alueilla erilaisilla painotuksilla (Karttunen 2015).

Useissa maissa kuraattorien määrä on lisääntynyt sen jälkeen, kun alalle on perustettu tutkintoon johtava koulutus. Suomessa maisteritason koulutus alkoi vasta 2010-luvulla: Aalto-yliopiston CuMMA otti ensimmäiset opiskelijat vuonna

2010 ja Taideyliopiston Praxis vuonna 2012. Suomalainen kuraattorikenttä onkin kasvanut viimeisten viiden vuoden aikana ja saanut myös kansainvälistä näkyvyyttä: yhdysvaltalainen ArtSlant-lehti nosti vuonna 2015 Laura Köönikän, Olli Piipon ja Aura Seikkulan 15 nousevan nuoren kuraattorin joukkoon (Sayej 2015).

Kyselyyn vastanneita kuraattoreita, tuottajia ja managereita tarkastellaan tässä yhtenä joukkona. Huomioitavaa on, että monet henkilöt vastasivat kyselyyn useamman toimijan roolissa toimien siten esimerkiksi sekä taiteilijana että kuraattorina tai kuraattorina ja tuottajana.

Noin 70 prosentille kuraattoreista, tuottajista ja managereista kansainvälinen toiminta oli erittäin tärkeää omalle toiminnalle. Lisäksi 16 prosenttia vastaajista näki sen hyvin tärkeäksi toiminnalleen. Vastaajien joukossa ei ollut ketään, joka ei olisi nähnyt kansainvälistä toimintaa tärkeäksi toiminnalleen. 94 prosentille vastaajista kansainvälinen toiminta ja yhteistyö viimeisten viiden vuoden aikana tarkoittivat kuratointia. Yli 80 prosenttia vastaajista oli myös työskennellyt projektimuotoisesti ja kirjoittanut taiteesta ja heillä oli ollut yhteishankkeita taiteilijoiden kanssa. 77 prosenttia vastaajista oli tehnyt tutkimusta ja/tai pitänyt luentoja sekä luonut ja ylläpitänyt kumppanuuksia. Hieman yli 70 prosenttia oli myös luonut ja ylläpitänyt verkostoja sekä tehnyt opetusta ja ohjaustyötä. Lähes kaksi kolmasosaa oli lisäksi osallistunut kansainvälisiin näyttelyihin, biennaaleihin ja/tai triennaaleihin tai heillä oli ollut näyttelyitä ulkomailla. Lisäksi vastaajilla oli erilaisia asiantuntijatehtäviä, kuten tuomaroinnit kilpailuissa, konsultointi sekä erilaisten verkostojen, toimikuntien ja komiteoiden jäsenyydet. Myös tuotannollinen työ ja varainhankinta kansainvälisten ja suomalaisten taiteilijoiden teostuotannoissa mainittiin.

Kansainväliseen työskentelyyni sisältyy sekä hankkeita ulkomailla että merkittävä osa kansainvälistä työskentelyä kotimaassa. (Kuraattori, opettaja; nainen, 30–39-vuotias)

Kansainvälisyys merkitsi kuraattoreille, tuottajille ja managereille monia asioita. Lähes kaikille vastaajille se tarkoitti ennen kaikkea mahdollisuutta oman työn kehittämiseen. Yli 80 prosentille vastaajista kansainvälisyys tarkoitti lisäksi pääsyä kansainväliseen dialogiin sekä samoista teemoista ja ongelmista kiinnostuneiden löytämistä. Noin 70 prosentille vastaajista se merkitsi myös uusien kokemusten keräämistä sekä noin 65 prosentille toiminnan itsestään selvää lähtökohtaa. Noin puolelle vastaajista se tarkoitti myös uusien yhteistyökumppaneiden ja -verkostojen löytämistä, yleisön laajentamista sekä työtilaisuuksia ja/tai toimeksiantoja.

Lähes 65 prosenttia vastaajista sai tuloja ulkomailta palkkana tai palkkioina. Seuraavaksi suurin osuus, noin 30 prosenttia, tuloista tuli toimeksiantoina. Kuitenkin lähes neljäsosa vastaajista ilmoitti, ettei saanut tuloja ulkomailta.

Kaikki vastanneet kuraattorit, tuottajat ja managerit näkivät tarpeelliseksi lisätä ja/tai kehittää kansainvälistä toimintaansa ja yhteistyötä.

Toimintani kuraattorina tapahtuu pääasiassa kansainvälisellä kentällä, kansainvälisen nykytaiteen kentän diskurssiin osallistuminen on mahdollista vain kansainvälisen toiminnan kautta. Tällä betkellä Suomessa kansainvälisen nykytaiteen kentän (näyttely)toiminta ei ole kansainvälisesti ajankohtaista. Uusi syntyy pääasiallisesti muualla. (Kuraattori, nainen, 40–49-vuotias)

Suomen tulisi huomattavasti parantaa välittäjäportaan asemaa lisäämällä tuotantoraboitusta ja panostamalla pitkäjänteiseen toimintaan. (Tuottaja, nainen, 50–64-vuotias)

Media / tiedotus digitalisoituu ja monimuotoistuu vauhdilla, kv. kumppanien avulla voi etsiä näkyvyyttä tai ainakin estää unohduksiin joutumista. (Tuottaja, nainen, 50–64-vuotias)

Tapoja lisätä ja/tai kehittää kansainvälistä toimintaa ja yhteistyötä nähtiin useita. Yli 80 prosenttia vastaajista halusi lisätä projektimuotoista työskentelyä. Lisäksi 77 prosenttia vastaajista halusi lisätä kuratointia, luoda ja ylläpitää kumppanuuksia sekä asua ulkomailla. Noin 70 prosentille vastaajista kansainvälisen toiminnan ja yhteistyön lisääminen tarkoitti verkostojen luomista ja ylläpitämistä sekä kansainvälisiä hankkeita. Lähes 60 prosenttia halusi lisätä myös osallistumista kansainvälisiin biennaaleihin ja/tai triennaaleihin, opetus- ja ohjaustöitä sekä tutkimusta ja/tai luennointia.

Esteiksi kansainvälistymiselle yli puolet vastaajista näki taloudellisten resurssien puutteen. Lisäksi noin 40 prosenttia vastaajista koki tarvittavien tukien ja rahoituksen hakuprosessit liian työläiksi. Myös ajanpuutteesta ja välittäjäportaan rahoituksen puutteesta kärsi lähes neljäsosa vastaajista. Vajaa 20 prosenttia vastaajista koki kuitenkin, että kansainvälistymiselle ei ole esteitä.

Keinoiksi edistää suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymistä noin 40 prosenttia vastaajista näki ulkomaalaisten nykytaiteen asiantuntijoiden vierailut Suomeen sekä kansainvälistymiseen myönnettävien apurahojen lisäämisen. Lisäksi 35 prosenttia vastaajista näki välittäjäportaan rahoituksen kehittämisen ja noin 30 prosenttia vastaajista kansainväliset asiantuntijatapahtumat Suomessa keinoiksi edistää kansainvälistymistä.

Kuraattorit kuuluvat välittäjäportaaseen ja tuottavat useimmiten itse omat bankkeensa, koska konseptien luominen on ensisijaisesti kuratoriaalista työtä, johon tuotanto pohjautuu. Diskursiiviset/temaattiset bankkeet ovat useimmiten kansainvälisten yhteistyöbankkeiden perusta. Kansainvälistymiseen myönnettäville apurahoilla viitataan tuotannollisiin, en verkostoitumisapurahoihin. Vierailut voivat olla pidempiaikaisia kuraattori/galleristiresidenssejä Suomessa. Jos verkostoitumistilaisuuksia järjestetään, silloin kansainväliset yhteistyöpartnerit ovat ensisijaisesti ammatillisia vertaisverkostoja, ei ensisijaisesti suomalaisia lähetystöjä ja kulttuuri-instituutteja. (Kuraattori, nainen, 40–49-vuotias)

Kansainvälisten asiantuntijatapahtumien toivottiin kohdistuvan etenkin kollegiaalisen yhteistyön edistämiseen, ei niinkään valtiojohtoiseen kansainvälistymiseen. Kyselyvastauksissa puhuttiin toistuvasti kansainvälisistä vertaisverkostoista.

Taidemuseot ja muut taidelaitokset (n=8)

Taidemuseoiden toimintaan kuuluvat kuvataiteen ja siihen liittyvien ilmiöiden tallentaminen, tutkiminen, säilyttäminen ja näytteillä pitäminen. Taidemuseo voi olla yksityisessä tai julkisessa omistuksessa. Suomen 152 ammatillista museota ylläpitävät 327 museokohdetta, joista 81 on taidemuseoita (Museovirasto 2015). Osa taidemuseoista on erikoistunut nykytaiteeseen. Tällaisia museoita ovat esimerkiksi Kiasma, EMMA – Espoon modernin taiteen museo sekä aluetaidemuseoihin kuuluvat Tampereen taidemuseo sekä Porin taidemuseo. Osa museoista on hyvin aktiivisia kansainvälisesti.

Taidemuseoiden ja muiden taidelaitoksien kansainvälinen toiminta on monipuolista. *Suomalaisten museoiden kansainvälisyys* -selvityksestä käy ilmi, että taidemuseoiden kansainväliset kontaktit muodostuvat useimmiten sekä omien näyttelyhankkeiden kautta että suorista yhteyksistä taiteilijoihin, kuraattoreihin, gallerioihin ja museoihin ulkomailla (Museoliitto 2011, 23). Suomalaisten taidemuseoiden tuottamien nykytaidenäyttelyiden kohdalla vienti on kuratoidun näyttelyn eteenpäin lähettämistä. Muihin museoihin verrattuna suomalaiset taidemuseot tuottavat huomattavasti enemmän projekteja yhteistyössä kansainvälisten kumppaneiden kanssa. (Mts. 12–13.) Myös näyttelyiden tuonti ulkomailta on yleisempää taidemuseoissa verrattuna muuhun museo-toimintaan Suomessa. *Suomalaisten museoiden kansainvälisyys* -selvitykseen vastanneista taidemuseoista noin 80 prosenttia halusi aktiivisesti luoda uusia kansainvälisiä kontakteja (mts. 16).

Enemmistö tämän tutkimuksen puitteissa toteutettuun kyselyyn vastanneista taidemuseoiden ja muiden taidelaitoksien edustajista piti kansainvälistä toimintaa erittäin tärkeänä organisaation toiminnalle. Viimeisten viiden vuoden aikana kaikki vastaajat olivat tuoneet näyttelyitä ulkomailta. Lisäksi toiminnan muodoista nousivat esiin etenkin ohjelmisto- ja näyttely-yhteistyö, kansainväliset hankkeet muiden organisaatioiden kanssa, kansainvälisten näyttelyiden kuratointi, viestintä sekä verkostojen ja kumppanuuksien luominen ja ylläpitäminen.

Taidemuseot ja muut taidelaitokset rahoittivat kansainvälisen toiminnan pääasiassa erillisellä hanke- tai projektituella, mutta yli puolet vastaajista ilmoitti sitä sisältyvän myös normaaliin budjettiin ja toimintaa mahdollistettiin myös yhteistoiminnalla (in kind). Tuloksissa on päällekkäisyyttä, sillä kysymykseen oli mahdollista vastata valitsemalla useita vastausvaihtoehtoja – vastaajat valitsivat keskimäärin 2,1 vastausvaihtoehtoa.

Kaikki vastaajista kokivat lisäksi tarpeelliseksi kehittää ja lisätä organisaation kansainvälistä toimintaa⁹. Jokainen halusi kehittää tai lisätä näyttelyiden tuontia ulkomailta. Lisäksi valtaosa vastaajista näki tarpeelliseksi kehittää tai lisätä näyttelyiden vientiä ulkomaille, näyttelyvaihtoa, ohjelmisto- ja näyttely-yhteistyötä, osallistumista konferensseihin sekä verkostojen ja kumppanuuksien luomista ja ylläpitämistä.

Kansainvälisen toiminnan esteiksi taidemuseot ja muut taidelaitokset raportoivat ennen kaikkea henkilöresurssien puutteen (88 % vastaajista). Yli 60 prosenttia vastaajista piti ongelmana ajan ja taloudellisten resurssien puutetta.

Museolla ei ole omia budjettivaroja kansainväliseen toimintaan. Kaikkea yhteistyömuotoja varten on bankittava ulkopuolinen rahoitus. (Taidemuseon tai muun taidelaitoksen edustaja)

Keinoissa edistää suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymistä oli vastanneiden taidemuseoiden ja muiden taidelaitosten kesken hajontaa. Puolet vastanneista taidemuseoista ja muista taidelaitoksista näki kansainvälistymiseen myönnettävien apurahojen lisäämisen keinona edistää suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymistä. Muista vastausvaihtoehtoista useamman vastauksen keräsivät Framen järjestämät vientihankkeet, opetus- ja kulttuuriministeriön tuki kulttuurivientiin, kansainvälisten verkottumistilaisuuksien järjestäminen sekä ulkomaalaisten nykytaiteen asiantuntijoiden ja kansainvälisen median vierailu Suomeen.

Kaiken vuorovaikutuksen, yhteistyön ja toiminnan perustalla on kaksi päämääritekijää

- instituution profiili
- luotettavuus yhteistyökumppanina

Kyse on pitkäjänteisesti, määrätietoisesti ja tavoitteellisesti rakennetusta toiminnasta. Sama koskee rahoittajia ja taustaorganisaatioita. Toimintaympäristön hallinnollisen päätöksenteon sekä tukipolitiikan pitää olla pitkäjänteistä, määrätietoista ja ennustettavaa. (Taidemuseon tai muun taidelaitoksen edustaja)

Yllä olevassa taidemuseon edustajan avovastauksessa korostuvat sekä organisaation kansainvälisen toiminnan että tukitoimien, kuten rahoittajien ja taustaorganisaatioiden toiminnan pitkäjänteisyys ja suunnitelmallisuus. Vahvalta kokemuspohjalta hän mainitsee myös kaksi kansainväliselle toiminnalle tärkeää tekijää: organisaation profiilin sekä luotettavuuden. Organisaation luotettavuuden voi ajatella syntyvän esimerkiksi vakaasta rahoituspohjasta, mihin vaikuttavat toimintaympäristö ja tukipolitiikka. Kansainvälisiin yhteistyöprojekteihin sisältyy aina riski, että ne eivät onnistu tai suju hyvin. Luotettavuus onkin molemminpuolista, jolloin kansainvälistä toimintaa ja kansainvälisten projektien riskejä on arvioitava myös kumppanien luotettavuuden ja taloudellisen hallittavuuden näkökulmista. (Museoliitto 2011, 10.) Luottamuksen merkitystä kansainvälisissä yhteistyöverkostoissa korostaa entisestään se, että hankkeiden toteuttaminen riippuu monesti vastavuoroisesta, kollegiaalisesta yhteistoiminnasta.

Residenssitoimijat (n=4)

Residenssit tarjoavat taiteilijoille mahdollisuuden ja ammattimaiset puitteet määräraikaiseen työskentelyyn kotimaassa ja ulkomailla. Taiteilijoiden liikkuvuutta edistävien artist in residence -ohjelmien määrä on kasvanut nopeasti 1990-luvun puolestavälistä lähtien (ks. Kokko-Viika 2008). Suomessa niiden toiminta on viime vuosikymmenen aikana ammattimaistunut ja laajentunut merkittävästi (Suomen Taiteilijaseuran ateljeesäätiö 2012). Euroopan unionin (OMC 2014) julkaiseman selvityksen mukaan niissä vietetty aika on kuitenkin yleisesti vähentynyt. Kun 6–12 kuukauden mittaiset residenssit olivat aiemmin yleisiä, niin nykyisin residenssijaksot ovat pikemminkin 3 kuukauden tai 6 viikon mittaisia. Nykytaiteen kentän toimijat ovat yleensä kiinnostuneita viettämään residensseissä pitempiä aikoja kuin kollektiivisten taiteen muotojen kuten tanssin tai teatterin toimijat. (OMC 2014, 15.)

Residenssitoiminta kytkeytyykin keskeisesti nykytaiteen käytäntöihin ja tuotantotapoihin. Toiminnan painopisteet ovat valmiiden teosten viennin ja levityksen sijaan taiteellisessa työskentelyssä ja taideteosten kehittämisessä, jotka voivat olla myös tutkimusta tai paikkaan sidottua teosten toteuttamista yhteistyössä paikallisten toimijoiden kanssa. (Suomen Taiteilijaseuran ateljeesäätiö 2012.) Residenssien toiminta vaihtelee sen suhteen, kuinka aktiivisesti ne avustavat taiteilijaa tutustumisessa paikalliseen taide-elämään ja suhteiden solmimisessa. Taiteilijoille tarjotaan usein mahdollisuus pitää näyttely tai tehdä julkaisu residenssiaikana tekemistään töistä. Useasti taiteilija myös luennoi ja esittelee töitään paikalliselle yleisölle. (Karttunen 2009, 162.) Taiteilijoille suunnattujen residenssien lisäksi kuraattoriresidenssit ovat yleistyneet. Frame käynnisti syk-

syllä 2013 kansainvälisen kuraattoriresidenssi-ohjelman HICP:n (Helsinki International Curatorial Programme) yhteistyössä HIAPin (Helsinki International Artist Programme) kanssa (Frame 2015a).

Residenssejä ylläpitävät tyypillisesti taidekeskukset ja museot, taide- ja taiteilijajärjestöt, kunnat sekä erilaiset yhteisöt. Maailmanlaajuiseen taiteilijaresidenssiverkostoon kuuluu noin 450 visuaalisten taiteiden residenssiä (Res Artis 2015). Suomessa residenssitoimijoiden lukumäärä on kasvanut moninkertaiseksi: vuonna 2002 toimijoita oli parikymmentä, kun niitä on nykyään noin neljäkymmentä laskutavasta riippuen (Suomen Taiteilijaseuran ateljeesäätiö 2012; 2015).

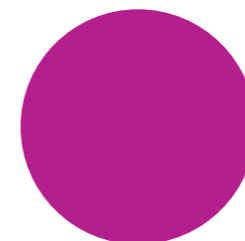
Vastanneiden joukossa oli päätoimisesti residenssitoimintaa harjoittavia organisaatioita sekä residenssitoimintaa osana organisaation muuta toimintaa ylläpitäviä toimijoita. Tässä tarkastelemme residenssitoimintaa päätoimisesti harjoittavia organisaatioita. Vastanneiden residenssitoimijoiden toiminta oli monipuolista. Toimijoiden kansainvälisen toiminnan tavoitteena oli edistää ja tukea taiteen kansainvälistymistä, parantaa taiteilijoiden työskentelyedellytyksiä ja edistää taiteellista työskentelyä Suomessa ja ulkomailla sekä tarjota taiteilijoille mahdollisuuksia kansainväliseen vuorovaikutukseen ja dialogiin. Residenssitoimijat näkivätkin kansainvälisen toiminnan erittäin tärkeänä, hyvin tärkeänä tai tärkeänä.

Kysyttäessä, millaista kansainvälistä toimintaa ja yhteistyötä toimijoilla oli ollut viimeisten viiden vuoden aikana, kaikki vastaajat olivat residenssitoiminnan lisäksi toimineet alan verkostoissa, luoneet ja ylläpitäneet verkostoja ja kumppanuuksia sekä viestineet toiminnastaan kansainvälisesti. Lisäksi toiminnassa korostui yhteistyö gallerioiden kanssa. Toiminnan luonteen vuoksi kaikilla toimijoilla kansainvälinen toiminta sisältyi normaaliin toimintabudjettiin. Lisäksi usea residenssitoimija rahoitti toimintaansa erillisellä hanke- tai projektituella.

Residenssitoimijat näkivät suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymisen organisaation päämääränä ja toiminnan perimmäisenä tavoitteena. Sen vuoksi kansainvälistymisestä koituvia hyötyjä oli vaikea eritellä:

Miksi se ei olisi hyödyllistä? On bankalaa yrittää edes selventää tätä vastamalla. (Residenssitoimija)

Kaikki vastaajat kokivat myös tarpeelliseksi kehittää ja/tai lisätä organisaation kansainvälistä toimintaa. Kaikki toimijat halusivat lisätä ja/tai kehittää residenssitoiminnan lisäksi kansainvälisiin järjestöihin ja verkostoihin osallistumista, verkostojen ja kumppanuuksien luomista ja ylläpitämistä sekä kansainvälisiä

kansainvälisiin yhteistyöprojekteihin sisältyy aina riski, että ne eivät onnistu tai suju hyvin.

hankkeita alan organisaatioiden kanssa. Myös kansainvälisiin konferensseihin osallistumisen lisääminen, viestinnän lisääminen ja kehittäminen, kansainvälisen tunnettuuden lisääminen sekä kansainväliset hankkeet taiteilijoiden kanssa nousivat esiin usean toimijan vastauksissa.

Kaikki residenssitoimijat kokivat henkilöresurssien puutteen esteenä kansainväliselle toiminnalleen. Lisäksi ajanpuute, tiedonpuute esimerkiksi rahoituksesta ja rahoituksen hakuprosessien liiallinen työläys sekä taloudellisten resurssien puute nousivat esiin yksittäisissä vastauksissa. Keinoissa edistää suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymistä oli vastanneiden residenssitoimijoiden kesken hajontaa. Useampi kuin yksi vastaaja nosti esiin kansainväliset asiantuntijatapahtumat Suomessa, ulkomaisten nykytaiteen asiantuntijoiden vierailut Suomeen sekä residenssitoiminnan lisäämisen ulkomailla keinoiksi edistää kansainvälistymistä.

Galleriat (n=4)

Valtakunnalliseen taidegallerioiden yhdistykseen kuuluu 29 jäsentä, joista 23 toimii Helsingissä. Helsingissä ja muualla Suomessa toimii lisäksi useita järjestöön kuulumattomia nykytaidepainotteisia gallerioita. Muutamia suomalaisveitoisia gallerioita toimii myös ulkomailla, etenkin Saksassa.

Suomalainen galleriakenttä voidaan jakaa neljään erilaiseen kategoriaan: 1) kaupallisesti suuntautuneisiin kansainvälisiin gallerioihin (esim. Forsblom, Anhava, Helsinki Contemporary), 2) taiteilijavetoisiin gallerioihin (esim. SIC, Huuto, Unknown Cargo), 3) taiteilijajärjestöjen tai osuuskuntien gallerioihin (esim. Sculptor, Forum Box, Muu ry) sekä 4) kaupallisiin kotimaisiin gallerioihin (esim. Johan S, Bronda, Topelius). Karkeasti jaoteltuna galleriakentän toimijat jakautuvat siis taloudellista voittoa tavoitteleviin, kaupallisiin gallerioihin sekä vapaata koekielua painottaviin, voittoa tavoittelemattomiin taiteilijavetoisiin gallerioihin. Jako ei kuitenkaan todellisuudessa ole näin selkeä. Sitä sekoittaa omalta osaltaan se, että valtaosassa suomalaisista gallerioista taiteilijat maksavat vuokraa näyttelytilasta (ja koettavat kattaa vuokran apurahalla). Kansainvälisessä mallissa galleria kantaa taloudellisen riskin ja maksaa provisiota myynnistä. Kira Sjöbergin (2010, 36) mukaan selkein ero kansainvälisiin markkinarakenteisiin on, että ulkomailla nykymarkkinoiden menestyksekkäimmät galleriat ovat usein liiketalousvetoisia, kun taas Suomessa galleriat ovat yleensä taidetaustaisten ammattilaisten vetämiä.

Taiteilijavetoisten gallerioiden toiminta nojaa pitkälti etujärjestöjen toimintamalliin, joka keskittyy ajamaan jäsenistönsä tai viiteryhmänsä etuja. Niiden näyttelytoiminnan rahoittavat taiteilijat. (Elfving 2015.) Kaupallisten ja taiteilijavetoisten gallerioiden kansainvälisessä toiminnassa on eroavaisuuksia. Kaupallisten gallerioiden toiminta kohdistuu yritystaustansa vuoksi ulkomailla enemmän erilaisiin kaupallisiin tapahtumiin, kuten messuihin. Taiteilijavetoisten gallerioiden kansainvälinen toiminta painottuu puolestaan erilaisiin kansainvälisiin yhteistyöprojekteihin alan toimijoiden kesken. Molemmilla toimijoilla keskeisenä kansainvälistymisen motiivina on verkostoituminen. (Niemi 2014, 18.)

Kyselyyn vastanneiden gallerioiden joukkoon kuului sekä kaupallisia että taiteilijavetoisia gallerioita. Kaikki tarkastellut toimijat eivät identifioineet itseään nimenomaan galleriatoimijan rooliin. Selvityksen luonteen vuoksi tarkastelemme tässä kuitenkin galleriatoimintaa harjoittavia organisaatioita yhtenä joukkona.

Näkemykset kansainvälisen toiminnan merkityksestä vaihtelivat vastanneiden gallerioiden keskuudessa merkittävästi. Kansainvälinen toiminta näyttäytyi erittäin tärkeänä kaupallisesti orientoituneille gallerioille. Sen sijaan taiteilijavetoiset galleriat näkivät kansainvälisen toiminnan tärkeänä ja jonkin verran tärkeänä. On silti huomattava, että useat taiteilijavetoiset galleriat osallistuivat aktiivisesti taidemessuille.

Kysyttäessä, millaista kansainvälistä toimintaa ja yhteistyötä organisaatiollasi on ollut viimeisten viiden vuoden aikana, gallerioiden vastauksissa korostuivat näyttelyvaihto, osallistuminen kansainvälisille messuille, verkostojen luominen ja ylläpitäminen sekä viestintä ja teosmyynti. Kansainvälisen toiminnan rahoitus sisältyi gallerian normaaliin budjettiin sekä sitä rahoitettiin hanke- tai projektituella.

Suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymisen nähtiin hyödyttävän gallerioita monella tapaa.

Nykytaiteen kansainvälistyminen merkitsee gallerian näkökulmasta potentiaalia kasvuun. Taiteilijoidemme kansainvälistymisen kautta heidän taiteensa arvostus (sisällöllisesti ja kaupallisesti) nousee. Galleria on vain yhtä kansainvälinen kuin taiteilijansa – –. (Galleristi)

Ensisijainen hyöty on jäsentäiteilijoidemme kansainvälisten mahdollisuuksien parantaminen. (Galleristi)

Kaikki vastanneet galleriatoimijat kokivat tarpeelliseksi kehittää ja/tai lisätä organisaation toimintaa. Syitä kehittää ja lisätä kansainvälistä toimintaa oli useita.

Suomi on pieni, maailma on suuri ja tarjoaa toimintamahdollisuuksia, jotka Suomessa eivät ole mahdollisia. (Galleristi)

Saamme paljon ulkomaalaisia vieraita ja tilassamme esiintyy kansainvälisiä tekijöitä sinänsä. Oman piirin ulkopuolelta olisi silti hyödyllistä käynnistää dialogi, jotta kaukaisemmatkin todellisuudet pääsisivät esille. (Galleristi)

[T]aiteilijoiden urapyrkimysten tukeminen ja aktiivinen avustaminen, taiteen arvonnousu, gallerian position vahvistaminen, liiketoiminnan kasvu. (Galleristi)

Kysyttäessä, millaista kansainvälistä toimintaa galleriat halusivat kehittää ja lisätä, eniten kannatusta saivat näyttelyvaihto, kansainvälisiin järjestöihin ja verkostoihin osallistuminen, kansainväliset hankkeet taiteilijoiden ja organisaatioiden kanssa, osallistuminen kansainvälisille messuille, kansainvälisten näyttelyiden kuratointi, kumppanuuksien ja verkostojen luominen ja ylläpito sekä kansainvälinen tunnettuus.

Galleriatoimijoiden vastauksista ei noussut esiin yhtä erityistä estettä kansainväliselle toiminnalle vaan vastauksissa oli hajontaa. Esteiksi nähtiin yhtäältä henkilöresurssien puute, ajanpuute ja rahoituksen puute. Toisaalta rahoituksen hakuprosessit koettiin työläinä ja myynti- ja markkinointiosaamista kaivattiin lisää. Kaksi toimijaa katsoi, ettei kansainvälistymiselle ollut esteitä.

Taloudellisen tuen bakuaajat eivät usein käy yksin toteutettavien projektien kanssa. Usein suomalainen osallistuja valitaan loppumetreillä kansainvälisiin näyttelyihin, messuille tms. tai päätökset osallistumismahdollisuudesta tulevat kaikille vain vähän ennen tapahtumaa. Tällöin bakuaajat usein ovat jo umpeutuneet. (Galleristi)

Kaikki vastanneista galleriatoimijoista näkivät Framen järjestämät nykytaiteen vientihankkeet keinona edistää suomalaisen nykytaiteen kansainvälisty-

mistä. Osa toimijoista puolsi myös ulkomaalaisten nykytaiteen asiantuntijoiden vierailuja Suomeen. Yksittäisiä mainintoja saivat nykytaiteen vientiin ja kansainvälistymiseen liittyvä koulutus, kansainvälisten verkottumistilaisuuksien järjestäminen Suomessa, residenssitoiminnan lisääminen Suomessa ja ulkomailta, opetus- ja kulttuuriministeriön tuki kulttuurivientiin sekä välittäjäportaan rahoituksen kehittäminen.

Taide- ja taiteilijajärjestöt (n=12)

Nykytaiteen kentällä toimii useita taide- ja taiteilijajärjestöjä. Suomen Taiteilijaseura (STS) on kuvataiteen vaikuttaja- ja ammattijärjestö. Siihen kuuluu viisi ammatitaiteilijajärjestöä: Muu ry., Suomen Kuvanveistäjäliitto, Suomen Taidegraafikot, Taidemaalariliitto sekä Valokuvataiteilijoiden liitto. STS:n kuudes jäsenjärjestö on Suomen Kuvataidejärjestöjen liitto, joka muodostuu 49 paikallisyhdistyksestä.

Taide- ja taiteilijajärjestöjen vastauksissa oli hajontaa kysyttäessä, kuinka tärkeää kansainvälinen toiminta on organisaatiolle. Järjestöt katsoivat kansainvälisen toiminnan olevan jonkin verran tärkeää, tärkeää, hyvin tärkeää ja erittäin tärkeää. Yksikään järjestöistä ei vastannut, ettei kansainvälinen toiminta olisi ollut tärkeää organisaatiolle.

Taide- ja taiteilijajärjestöillä oli ollut viimeisten viiden vuoden aikana monipuolista kansainvälistä toimintaa ja yhteistyötä. Eniten mainintoja saivat verkostojen luominen ja ylläpitäminen, kumppanuuksien luominen, viestintä, residenssitoiminta, kansainväliset hankkeet muiden organisaatioiden kanssa sekä osallistuminen kansainvälisiin konferensseihin. Lisäksi enemmistö vastanneista oli vienyt näyttelyitä ulkomaille, tehnyt ohjelmisto- ja/tai näyttely-yhteistyötä, järjestänyt festivaaleja tai tapahtumia sekä tehnyt yhteistyötä gallerioiden kanssa.

Järjestöt rahoittavat kansainvälistä toimintaansa pääosin erillisellä hanke- tai projektituella. Lisäksi hieman alle puolella se sisältyi normaaliin toimintabudjettiin ja hieman yli puolet järjestöistä rahoitti toimintaansa myös yhteistoiminnalla.

Yhtä lukuun ottamatta kaikki järjestöistä pitivät tärkeänä kehittää ja/tai lisätä organisaation kansainvälistä toimintaa. Myös kielteisesti vastannut järjestö näki kansainvälisen toiminnan ja keskustelun siitä tärkeänä, mutta korosti valinnan olevan resurssikysymys. Järjestöt näkivät tärkeänä kehittää ja/tai lisätä etenkin kansainvälistä tunnettuuttaan, kumppanuuksien luomista ja ylläpitoa, kansainvälisiin järjestöihin ja verkostoihin osallistumista, residenssitoimintaa sekä verkostojen luomista ja ylläpitämistä. Lisäksi yli puolet vastanneista halusi kehittää ja/tai lisätä osallistumista kansainvälisiin biennaaleihin ja/tai triennaaleihin, kansainvälisiä hankkeita alan organisaatioiden kanssa, näyttelyiden vientiä ulkomaille, näyttelyvaihtoa, ohjelmisto- ja/tai näyttely-yhteistyötä, osallistumista kansainvälisille messuille, tutkimustoimintaa, viestintää sekä kansainvälisiä hankkeita alan organisaatioiden kanssa.

Merkittävimiksi esteiksi kansainvälisille toiminnalle järjestöt kokivat henkilöresurssien puutteen sekä taloudellisten resurssien puutteen. Keinoissa kansainvälistää suomalaista nykytaidetta oli puolestaan niin paljon hajontaa, ettei mikään vaihtoehto kerännyt yli puolta vastauksista. Eniten vastauksia keräsivät ulkomaisten nykytaiteen asiantuntijoiden vierailut Suomeen sekä kansainvälistymiseen myönnettävien apurahojen lisääminen.

Tapahtuma- ja tuotanto-organisaatiot (n=3)

Tapahtuma- ja tuotanto-organisaatioiden joukko koostui nykytaideorganisaatioista, joilla on monipuolista kansainvälistä toimintaa. Vastanneiden joukkoon sisältyivät festivaalitoimija, nykytaiteen ohjelmistoja tuottava toimija sekä nykytaiteen alan asemaa edistävä toimija. Toimijoita voidaan luonnehtia nykytaiteen alan organisaatioiksi, joiden toiminta perustuu yhteistyöhön ja joustavuuteen. Sarah Thelwallin (2011, 6) mukaan tällaisten toimijoiden rooli nykytaiteen alan ekosysteemissä on yhtä elintärkeä kuin vakiintuneiden instituutioiden.

Toimijoiden pienen lukumäärän takia niitä tarkastellaan tässä yhtenä ryhmänä. Kansainvälinen toiminta oli kaikille vastaajille erittäin tärkeää. Kansainvälisen toiminnan ja yhteistyön muodoista viimeisten viiden vuoden aikana korostuivat verkostojen ja kumppanuuksien luominen ja ylläpitäminen, yhteistyö gallerioiden kanssa sekä kansainvälinen viestintä. Kansainvälisen toiminnan rahoitus sisältyi kaikilla toimijoilla pääosin normaaliin toimintabudjettiin.

Hyötyinä suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymiselle nähtiin esimerkiksi se, että suomalainen taiteilijakunta kansainvälistyy monipuolisemmin, tehokkaammin ja laajemmin sekä samalla taide vahvistuu ja alan ammattitoiminta kehittyy. Kaikki vastaajat kokivatkin tarpeelliseksi kehittää ja/tai lisätä kansainvälistä toimintaansa. Kysyttäessä, millaista kansainvälistä toimintaa organisaatio haluaisi kehittää ja/tai lisätä, kaikki vastaajat halusivat enentää ohjelmisto- ja/tai näyttely-yhteistyötä, osallistumista kansainvälisiin järjestöihin ja verkostoihin sekä konferensseihin, opetusta ja luennointia sekä viestintää, kansainvälistä tunnettuutta ja verkostojen luomista ja ylläpitämistä.

Kansainvälisen toiminnan esteistä ei tähän ryhmään kuuluvilla ollut yksimielisyyttä. Yksittäisissä vastauksissa esteiksi mainittiin henkilöresurssien ja taloudellisten resurssien puute. Keinoina edistää suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymistä nähtiin etenkin nykytaiteen alan organisaatioiden asiantuntijavaihto. Myös ulkomaalaisten nykytaiteen asiantuntijoiden vierailut Suomeen, kansainvälisen median vierailu Suomessa, nykytaiteen vientiin ja kansainvälistymiseen liittyvä koulutus, Framen järjestämät nykytaiteen vientihankkeet, opetus- ja kulttuuriministeriön tuki kulttuurivientiin sekä EU:n Luova Eurooppa -ohjelmassa menestyneille suomalaistoimijoille sekä työllistämismahdollisuudet kansainvälisille nykytaiteen toimijoille nousivat esiin yksittäisissä vastauksissa.

Oppilaitokset (n=5)

Nykytaiteen alalla toimii useita oppilaitoksia. Taideyliopiston Kuvataideakatemia, Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu sekä Lapin yliopisto antavat yliopistotasoisista koulutusta taiteilijaksi haluaville. Kuvataideakatemiasta ja Aalto-yliopistosta voi valmistua maisteriksi myös kuratoinnista. Lahden, Pietarsaaren, Saimaan, Satakunnan, Tampereen ja Turun ammattikorkeakouluissa voi kouluttautua kuvataiteilijaksi (amk).

Suomalaiset taideyliopistot ja taidealan opetusta tarjoavat ammattikorkeakoulut ovat nykyisin monessa suhteessa hyvin kansainvälisiä. Oppilaitoksilla on omia kansainvälistymishankkeita, minkä lisäksi ne tarjoavat oppilailleen mahdollisuuksia opiskelijavaihtoon ulkomaille, etenkin Pohjoismaihin ja EU-maihin. Oppilaitoksissa käytetään myös etäopetusteknologiaa ja oppimislustoja kan-

sainvälisessä yhteistyössä. Osa taidekouluista kutsuu ulkomaalaisia kuraattoreita vieraakseen tutustumaan opiskelijoiden töihin. Taideyliopiston Kuvataideakatemiassa on opiskelijoita varten ateljeet Berliinissä ja New Yorkissa, ja Aaltoyliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoululla on residenssi Berliinissä.

Oppilaitoksia edustavat vastaajat pitävät kansainvälistä toimintaa tärkeänä, hyvin tärkeänä tai erittäin tärkeänä oppilaitoksen toiminnalle. Oppilaitoksilla on hyvin monipuolista kansainvälistä toimintaa ja yhteistyötä. Oppilaitokset järjestävät opiskelija- ja opettajavaihtoa, asiantuntijavaihtoa, tarjoavat kansainvälistä opetusta ja luennointia, tekevät kansainvälistä tutkimusyhteistyötä, osallistuvat kansainvälisiin konferensseihin sekä rekrytoivat ulkomaisia työntekijöitä. Oppilaitoksissa viedään ja tuodaan näyttelyitä ulkomailta, harjoitetaan näyttelyvaihtoa sekä ohjelmisto- ja/tai näyttely-yhteistyötä, kuratoidaan kansainvälisiä näyttelyitä sekä käytetään ulkomaisia kuraattoreita näyttelyiden tuotannossa. Ne tekevät yhteistyötä gallerioiden kanssa sekä osallistuvat alan kansainvälisiin biennaaleihin ja triennaaleihin.

Oppilaitoksilla on residenssitoimintaa ja kansainvälisiä hankkeita muiden organisaatioiden kanssa ja ne järjestävät festivaaleja ja tapahtumia. Oppilaitokset toimivat alan kansainvälisissä verkostoissa sekä luovat ja ylläpitävät kansainvälisiä kumppanuuksia. Monet näistä toiminnan muodoista edellyttävät, että oppilaitokset toimivat yhteistyössä muiden yliopistojen ja alan oppilaitosten kanssa ja että oppilaitoksien viestintä on kansainvälistä. Avovastauksissa mainittiin myös kansainvälisen maisteriohjelman järjestäminen ja opiskelijoiden kannustaminen kansainväliseen harjoitteluun.

Oppilaitokset rahoittavat kansainvälisen toiminnan normaalin toimintabudjetin puitteissa, erillisellä hanke- tai projektituella sekä yhteistoiminnalla (in kind).

Opiskelija- ja asiantuntijavaihtoahan tukee EU:n puitteissa Erasmus-ohjelma. EU:n ulkopuoliset sopimukset ovat usein strategisia koko ammattikorkeakoulun tai osaamisalueen kumppaneita. Kابدenvälisissä sopimuksissa suomalaiset opiskelijat liikkuvat helposti kaukomaibinkin, koska opintotuki mahdollistaa tämän. Balanssin löytäminen [on] joskus vaikeaa, koska tulevilla vaihto-opiskelijoille [on] usein vaikea rahoittaa opiskeluaan Suomen kovan hintatason takia. Opiskelijoiden on myös helppo löytää ns. free mover -paikkoja ja harjoitteluun lähtemisenkin on kannustavaa, koska harjoittelusta saa opintopisteitä ja täten se on myös opintotukikelpoista. Kansainväliseen toimintaan organisaatio kannustaa myös koska se on yksi OKM:n rahoitusmittareista, joilla kaikki ammattikorkeakoulut kilpailevat keskenään. Alan rakenteellisen kehittämisen takia kaikki kv-mittarit osoittavat, että tähän ei ole voitu satsata erityisesti, mutta toiminta on vakiintunutta ja kohtuullisella tasolla. (Oppilaitoksen edustaja)

Kaikki vastanneet oppilaitokset kokivat tarpeelliseksi kehittää ja/tai lisätä oppilaitoksen kansainvälistä toimintaa. Oppilaitokset halusivat kehittää ja/tai lisätä etenkin opetusta ja luennointia, oppilas- ja opettajavaihtoa, kansainvälisiä hankkeita alan organisaatioiden kanssa, kansainvälistä tunnettuutta sekä verkostojen luomista ja ylläpitämistä. Lisäksi haluttiin kehittää ja lisätä näyttelyvaihtoa, ohjelmisto- ja/tai näyttely-yhteistyötä, osallistumista kansainvälisiin biennaaleihin ja/tai triennaaleihin, tutkimustoimintaa, osallistumista kansainvälisiin konferensseihin sekä kansainvälisiin järjestöihin ja verkostoihin, kansainvälisten näyttelyiden

kuratointia sekä ulkomaalaisten kuraattorien käyttämistä näyttelyiden tuotannoissa, residenssitoimintaa, viestintää, kumppanuuksien luomista ja ylläpitämistä, asiantuntijavaihtoa sekä henkilökunnan opintoja ulkomailla.

Myös osallistuminen kansainvälisille messuille, teosmyynti sekä internetin kautta tapahtuva myynti/välitys ulkomaille, taiteilijan/taiteilijoiden edustaminen ulkomailla, festivaalien tai tapahtumien järjestäminen, kansainväliset hankkeet taiteilijoiden kanssa, ulkomainen rekrytointi ja yritys yhteistyö mainittiin yksittäisissä vastauksissa. Uudenlaisina muotoina tuotiin esiin kansainvälisten opintojaksojen yhteistoteutus. Esimerkkinä tästä mainittiin virtuaalinen oppimisympäristö International Art Collaborations (INTAC).

Kysyttäessä kansainvälisen toiminnan esteitä oppilaitokset nostivat esiin henkilöresurssien puutteen, ajanpuutteen sekä tarvittavien tukien tai rahoituksen hakuprosessien työläyden. Ne näkivät, että suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymistä voitaisiin parhaiten edistää nykytaiteen vientiin ja kansainvälistymiseen liittyvällä koulutuksella, lisäämällä tietoa kansainvälisistä hankemahdollisuuksista ja järjestämällä valmennusta hankehallintoon, lisäämällä opiskelijoiden ja opettajien liikkuvuutta sekä kasvattamalla residenssitoimintaa Suomessa.

Opettajat, tutkijat, kriitikot (n=10)

Yksilövastaajien joukossa oli taiteilijoiden sekä kuraattorien, tuottajien ja managerien lisäksi opettajia, tutkijoita ja kriitikoita. Käytännössä moni heistä toimii nykytaiteen kentällä useammassa roolissa esimerkiksi taiteilijana, tutkijana ja opettajana, minkä vuoksi yksilövastaajien vastauksissa on päällekkäisyyttä.

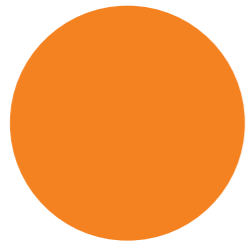
Puolet opettajista, tutkijoista ja kriitikoista pitävät kansainvälistä toimintaa erittäin tärkeänä omalle toiminnalleen. Kysyttäessä, millaista kansainvälistä toimintaa ja yhteistyötä toimijalla oli ollut viimeisten viiden vuoden aikana, 80 prosenttia oli odotetusti tehnyt tutkimusta ja/tai luennoinut ulkomailla. Lisäksi 70 prosenttia vastaajista oli osallistunut kansainvälisiin näyttelyihin, tehnyt opetus- ja ohjaustöitä sekä luonut ja ylläpitänyt verkostoja ja kumppanuuksia. 60 prosenttia vastaajista oli myös kirjoittanut taiteesta sekä ollut mukana yhteishankkeissa taiteilijoiden kanssa.

Kansainvälisyys merkitsi opettajille, tutkijoille ja kriitikoille useita asioita. Kaikille vastanneille se tarkoitti mahdollisuutta oman työn kehittämiseen. Lisäksi lähes kaikille vastaajille se merkitsi uusien kokemusten keräämistä, pääsyä kansainväliseen dialogiin, yleisön laajenemista sekä samoista teemoista ja ongelmista kiinnostuneiden löytämistä. Monelle se merkitsi myös uusien yhteistyökumppaneiden ja -verkostojen löytämistä sekä toiminnan itsestään selvää lähtökohtaa. Puolet vastanneista opettajista, tutkijoista ja kriitikoista olivat saaneet tuloja ulkomailta palkkana tai palkkioina vuonna 2014.

Kaikki vastaajat kokivat tarpeelliseksi lisätä ja/tai kehittää kansainvälistä toimintaa ja yhteistyötä.

Se on kaiken perusta. Nykytaide on voimakkaasti kansainvälistä ja ajatuksen vaihto kansainvälisten kollegoiden kanssa tärkeää. (Taiteilija, opettaja; nainen, 40–49-vuotias)

Valtaosa vastanneista halusi lisätä ja/tai kehittää kansainvälisessä toiminnassaan opetus- ja ohjaustöitä, tutkimusta ja luennointia ja kansainvälisiä hank-

kaikille yksilövastaajille kansainvälisyys tarkoitti mahdollisuutta oman työn kehittämiseen.

keita. Lisäksi yli puolet halusi lisätä osallistumista kansainvälisiin näyttelyihin sekä biennaaleihin ja triennaaleihin, projektimuotoista työskentelyä, taiteesta kirjoittamista ja toimintaa alan verkostoissa, järjestää festivaaleja tai tapahtumia sekä asua ulkomailla.

Esteinä kansainvälistymiselle nähtiin etenkin ajanpuute – puolet vastaajista arvioi tämän esteeksi. Toisaalta moni ei nähnyt kansainvälistymiselle mitään estettä. Keinoiksi edistää suomalaisen nykytaiteen kansainvälisyyttä nähtiin etenkin ulkomaalaisten nykytaiteen asiantuntijoiden vierailut Suomeen sekä kansainväliset asiantuntijatapahtumat Suomessa.

Kulttuuri- ja tiedeinstituutit (n=4)

Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituutit ovat keskeinen osa Suomen kansainvälistä kulttuurivaihtoa. Suomalaiseen kulttuuri- ja tiedeinstituuttiverkostoon kuuluu kaikkiaan 17 instituuttia, joista ulkomailla sijaitsee kaksitoista kulttuuri-instituuttia ja neljä tiedeinstituuttia. Niiden toiminta-alueet kattavat lähes 70 maata. Valtaosa instituuteista keskittyy toiminnassaan kulttuuriin. Lähtökohtaisesti instituuttien perustehtävät ovat samanlaisia: ne edistävät kansainvälistä kulttuurivaihtoa, toimivat alan asiantuntijaorganisaatioina sekä lisäävät Suomen ja suomalaisten toimijoiden näkyvyyttä maailmalla. (Ks. Renko & Rossi 2013, 16; Kontkanen, Saukkonen & Mitchell 2012.)

Kaikki kyselyyn vastanneet kulttuuri- ja tiedeinstituutit pitivät kansainvälistä toimintaa odotetusti erittäin tärkeänä omalle toiminnalleen. Kansainvälisen toiminnan ja yhteistyön muodot olivat olleet instituuteilla monipuolisia viimeisen viiden vuoden aikana. Instituuttien toimintatarkoituksen mukaisesti ne toteuttivat Suomen kansainvälistä kulttuurivaihtoa. Kaikille vastanneille kansainvälinen toiminta ja yhteistyö pitivät sisällään näyttelyiden vientiä ulkomaille, ohjelmisto- ja/tai näyttely-yhteistyötä, ulkomaalaisten kuraattorien käyttämistä näyttelyiden tuotannossa, yhteistyötä gallerioiden kanssa, kansainvälisiä hankkeita muiden organisaatioiden kanssa, toimintaa alan verkostoissa, osallistumista kansainvälisiin konferensseihin, festivaalien ja tapahtumien järjestämistä sekä verkostojen ja kumppanuuksien luomista ja ylläpitoa. Lisäksi kolmelle neljästä vastaajasta se tarkoitti myös residenssitoimintaa, tutkimusta, kansainvälisten näyttelyiden kuratointia, yhteistyötä yliopistojen ja muiden alan oppilaitosten kanssa sekä kansainvälistä viestintää.

Instituuttien kansainvälisen toiminnan rahoituksessa korostuivat toiminnan rahoittaminen erillisellä hanke- tai projektituella sekä yhteistoiminta (in kind). Kolmelle neljästä vastaajasta kansainvälisen toiminnan rahoitus sisältyi myös normaaliin toimintabudjettiin.

Residenssitoiminnastamme puolet sisältyy toimintabudjettiin, puolet mahdollistuu kokonaan ulkopuolisella rahoituksella. Yhteistoiminta paikallisten kumppanien kanssa on ratkaisevaa ja esimerkiksi kaikki näyttely- ja tapahtumatilat saamme käyttöömmme in kindina, samoin usein kumppanin henkilökuntaresurssia ja apua tiedotukseen. (Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituutin edustaja)

Kysyttäessä, mitä hyötyjä instituutit näkivät suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymisessä oman organisaation toiminnalle, instituutit ilmoittivat kansainvälistymisen päätehtäväkseen, joka ”lisää maiden keskinäistä ymmärrystä ja kiinnostavuutta” (Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituutin edustaja). Kaikki vastanneet instituutit kokivat myös tarpeelliseksi kehittää ja/tai lisätä organisaation kansainvälistä toimintaa ja yhteistyötä.

Pyrimme jatkuvasti laajentamaan verkostojamme ja yhteistyötä ulkomaisten partnereiden kanssa. (Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituutin edustaja)

Yhteistyön kehittäminen Suomen muiden kulttuuri-instituuttien ja alan organisaatioiden (mm. Frame, HIAP) olisi mielekästä. (Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituutin edustaja)

Instituutit halusivat lisätä ja kehittää kansainvälistä toimintaa ja yhteistyötä monipuolisesti. Kaikki vastanneet instituutit halusivat lisätä ohjelmisto- ja/tai näyttely-yhteistyötä, tutkimustoimintaa, residenssitoimintaa sekä viestintää. Kolme neljästä instituutista halusi lisäksi kehittää ja/tai lisätä näyttelyiden vientiä ulkomaille, kuratoida kansainvälisiä näyttelyitä sekä käyttää ulkomaalaisia kuraattoreita näyttelyiden tuotannossa. Lisäksi instituutit halusivat lisätä kansainvälisiin järjestöihin ja konferensseihin osallistumista sekä yritys-yhteistyötä, järjestää festivaaleja ja tapahtumia, organisoida hankkeita taiteilijoiden ja organisaatioiden kanssa sekä luoda ja ylläpitää verkostoja ja kumppanuuksia.

Tiedusteltaessa esteitä organisaation kansainvälisille toiminnalle instituutioiden vastauksista ei noussut yhtä ylitse muiden. Kaksi neljästä vastaajasta koki henkilöresurssien ja ajanpuutteen esteiksi kansainväliselle toiminnalle. Muiksi syiksi organisaatiot mainitsivat tarvittavien tukien ja rahoituksen hakuprosessin liiallisen työläyden sekä taloudellisten resurssien puutteen. Kansainvälistymiselle ei myös nähty olevan esteitä.

Enemmistö vastanneista instituuteista näki, että suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymistä voisi edistää ulkomaalaisten nykytaiteen asiantuntijoiden vierailuilla Suomeen. Lisäksi puolet vastanneista koki, että kansainvälistymistä voitaisiin edistää nykytaiteen alan organisaatioiden asiantuntijavaihdolla sekä residenssitoiminnan lisäämisellä ulkomailla.

Residenssitoiminta on toteutettava siten, että taiteilijoita tuetaan, heidät tutustutetaan paikallisiin organisaatioihin, kuraattoreihin, muihin taiteilijoihin, autetaan verkostoitumisessa, tarjotaan mahdollisuus esitellä toimintaansa ja luodaan yhteydet, jotka jatkuvat myös residenssikauden jälkeen. Taiteilijoille on myös taattava kunnollinen apuraha matkoihin, asumiseen, elämiseen tuotto- ja materiaalikuluineen. Residenssien välillä tulee olla eroja, siten että

eri tavoin ja eri medioin toimivat taiteilijat voivat suuntautua itselleen parhaiten sopiviin residensseihin. Esimerkiksi instituuteilla ei ole välttämättä oltava omia residenssejä, vaan hyvä yhteistyö paikallisten korkealaatuisten residenssiohjelmien kanssa voi olla paljon parempi vaihtoehto. (Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituutin edustaja)

Keinoina edistää nykytaiteen kansainvälistymistä mainittiin myös yksittäisissä vastauksissa kansainväliset asiantuntijatapahtumat Suomessa, kansainväliset verkottumistilaisuudet ulkomailla, nykytaiteen alan organisaatioiden ulkomainen rekrytointi, kansainvälistymiseen myönnettävien apurahojen lisääminen sekä suomalaisen nykytaiteen kentän toimijoiden kansainvälinen verkostoituminen.

Rahoittajat

Yhtenä keskeisenä kansainvälistymisen toimijana kyselyssä nousivat esiin nykytaidekentän eri rahoittajat, kuten opetus- ja kulttuuriministeriö, Taiteen edistämiskeskus (Taike), Frame sekä muut apurahoja jakavat säätiöt. Myös Euroopan unionin, samoin kuin pohjoismaisen yhteistyön rahoitusinstrumentit mainittiin kyselyvastauksissa. Käytännössä niin kutsuttujen rahoittajien rooli ei ole näin suppea, vaan ne vaikuttavat kansainväliseen toimintaan monin eri tavoin¹⁰. Euroopan unionin tukimuodot esimerkiksi suuntaavat kulttuurin kenttää tekemään monialaisia, useita maita kattavia yhteistyöhankkeita sekä luomaan eurooppalaisia verkostoja ja foorumeita. OKM:lla puolestaan on käytössään ohjelmallisia tukimuotoja muun muassa kulttuuriviennin edistämiseen. Ulkomailla sijaitsevia kulttuuri- ja tiedeinstituutteja se ohjaa myöntämänsä avustuksen kautta kohtalaisen tiukasti. Taiteen edistämiskeskus myöntää matka-apurahoja taiteilijoiden ja taiteen asiantuntijoiden kansainvälistymisen ja liikkuvuuden edistämiseen. Taiteen edistämiskeskuksen yhteydessä toimiva taiteiden välisyyden, moninaisuuden ja kansainvälisyyden toimikunta myöntää residenssiapurahoja työskentelyyn ja matkakuluihin ammattitaiteilijoille, jotka on hyväksytty ulkomailla toimiviin kansainvälisiin artist in residence -ohjelmiin. Taike ylläpitää myös taiteilijaresidenssejä, jotka sijaitsevat vuonna 2016 Berliinissä (Saksa), Edinburghissa (Skotlanti) ja Materassa (Italia).

Frame jakaa vuosittain opetus- ja kulttuuriministeriön sille delemoimia valtionavustuksia suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymiseen. Apurahamuotoja on kahdenlaisia: kaksi kertaa vuodessa haettava projektiapuraha sekä jatkuva matka-apuraha. Projektiapurahoja myönnetään kansainväliseen näyttelytoimintaan, taidemessuille osallistumiseen, vieraskielisiin julkaisuihin sekä asiantuntijavierailuihin.

Yksityisistä säätiöistä kyselyvastauksissa nousi esiin erityisen vahvasti Koneen Säätiö. Se myöntää taiteen alueella apurahoja ennalta esitetyn työsuunnitelman toteuttamiseen. Lisäksi säätiö ylläpitää Mynämäellä sijaitsevaa Saaren kartanon taiteilija- ja tutkijaresidenssiä. Saaren kartanon yksilöresidenssiin voivat hakea yksittäiset suomalaiset tai ulkomaiset eri alojen taiteilijat, kääntäjät ja kriitikot ennalta esitetyn työsuunnitelman toteuttamiseksi. (Koneen Säätiö 2015.) Alfred Kordelinin säätiö jakaa apurahoja muun muassa taiteen edistämiseksi. Apurahan saamisen yleisenä ehtona on, että apurahalla saadun tuloksen voidaan katsoa edistävän suomalaiskansallista kulttuuriryötä tai edustavan

suomalaisuutta ulkomailla. Kordelinin säätiöllä on myös yhteistyösopimus New Yorkissa toimivan kansainvälisen International Studio and Curatorial Program (ISCP) -residenssiohjelman kanssa. Yhteistyö mahdollistaa joka vuosi kahden taiteilijan puolivuotisen työskentelyn paikan päällä. (Alfred Kordelinin säätiö 2015.) Suomen Kulttuurirahasto myöntää apurahoja taiteen, tieteen ja kulttuurielämän eri aloilla toimiville henkilöille, työryhmille ja yhteisöille keskusrahaston ja 17 maakuntarahaston kautta. Taiteen aloilla tuetaan työskentelyä, erilaisia hankkeita ja rajoitetusti opintoja. Työ voi tapahtua kotimaassa tai ulkomailla. Suomen Kulttuurirahasto myöntää lisäksi vuosittain työskentelyapurahoja visuaalisen taiteen edustajille taiteilijataloihin Saksassa ja Ranskassa.

Saastamoisen säätiö tunnetaan erityisesti taidekokoelmastaan. Vuonna 2015 säätiö myönsi Taideyliopiston Kuvataideakatemialle kolmevuotisen apurahan (650 000 euroa), joka tähtää kuvataiteen koulutuksen kansainvälisyyden nostamiseen uudelle, merkittävästi lähtötilannetta korkeammalle tasolle. Tuki mahdollistaa kansainvälisen luentosarjan sekä käynnistää ulkomaalaisille taiteilijoille ja Kuvataideakatemian alumneille suunnatun residenssiohjelman ja uransa alussa oleville maisterivaiheen opiskelijoille mentorointiohjelman. (Taideyliopisto 2015.)

Svenska kulturfondenin tehtävänä on tukea ruotsinkielistä kulttuuria ja koulutusta, ruotsin kieltä ja suomenruotsalaista toimintaa Suomessa. Kulturfonden myöntää yleisen haun puitteissa apurahaa residenssityöskentelyyn, näyttelytoimintaan sekä taiteelliseen työskentelyyn, minkä lisäksi se jakaa matka-apurahoja. Kulturfonden myöntää niin ikään vuosittain työskentelyapurahoja Ranskassa sijaitsevaan taiteilijaresidenssiin. Säätiö tukee myös Suomen kulttuuri-instituutin toimintaa ulkomailla. (Svenska kulturfonden 2015.)

5.3 Esimerkkejä kansainvälisistä toimijoista ja onnistumisista kansainvälisessä toiminnassa

Case-esimerkkejä kansainvälisistä toimijoista

T.E.H.D.A.S. ry.

T.E.H.D.A.S. ry (Taide Eheyttää Harmonisoi Dada Anarkiaa Suomeen) on Kankaanpäässä vuonna 2002 perustettu yhdistys, jonka tavoitteena on tarjota mahdollisimman monipuolisia taide-elämyksiä. Tehdas ry on laaja verkosto, tapahtumien järjestäjä sekä taiteilijaryhmä. Yhdistys toimii vaihtelevilla kokoonpanoilla. Käytännössä kyse on sekä taiteilijaryhmästä että tuotanto-organisaatiosta. Yhdistyksen toimintaperiaatteet ovat muotoutuneet joustaviksi, eikä tiukkoihin taiteellisiin linjauksiin ole sitouduttu. Vuonna 2011 Taiteen valtionpalkinnon

saanut yhdistys tunnetaan erityisesti performanssitapahtumista Porissa ja Tampereella. Toiminnan keskuksena on Lyhytaaltoradioasema Porin Väinölässä, jossa sijaitsee myös veistospuisto. Vuodesta 2005 lähtien yhdistys on järjestänyt kansainvälisen ja kasvavan PERF-performanssifestivaalin Porissa. Perfissä on vuosittain esillä noin 20 esitystä ympäri maailmaa kuten Euroopasta, Japanista sekä Yhdysvalloista. Vuodesta 2007 T.E.H.D.A.S on järjestänyt Porin juhlaviihkö -nimisen performanssitapahtuman, ja yhdistys järjestää myös Perfo!-klubin Tampereella neljästä viiteen kertaa vuodessa. Yhdistyksen kymmenen vuoden ajan järjestämissä tapahtumissa on esiintynyt vuosittain lukuisia kotimaisia ja kansainvälisiä performanssitaiteilijoita.

Suomen Lontoon instituutti

Suomen Lontoon instituutti on vuonna 1991 perustettu, Lontoossa sijaitseva yksityinen, voittoa tavoittelematon säätiö. Se on osa Suomen instituuttiverkostoa, johon kuuluu 16 ulkomailla sijaitsevaa kulttuuri- ja tiedeinstituuttia ja Hanasaaren ruotsalais-suomalainen kulttuurikeskus Espoossa. Instituutti on osa Team Finlandia ja Euroopan unionin jäsenmaiden kulttuuri-instituuttien EUNIC-verkoston Lontoon-jaoston jäsen. Säätiön tarkoituksena on edistää Suomen tasavallan ja Yhdistyneen kuningaskunnan sekä Irlannin tasavallan välisiä suhteita erityisesti koulutuksen, tieteen, taiteen ja yleisen kulttuuritoiminnan aloilla. Suomen Lontoon instituutin taideohjelma keskittyi vuonna 2014 nykytaiteeseen, arkkitehtuuriin ja designiin. Instituutti järjesti *Tove Jansson: Tales From the Nordic Archipelago* -näyttelyn yhteistyössä Lontoon The Institute of Contemporary Artsin (ICA) kanssa. Näyttely kiertää ICA:n kanssa kolmessa eri Britannian kaupungissa huhtikuusta 2015 tammikuuhun 2016 asti. Instituutti järjesti myös yhteistyössä PM Gallery & Housen ja Alvar Aalto -museon kanssa suomalaista arkkitehtuuria, muotoilua ja valokuvataidetta yhdistävän näyttelyn *Reason & Intuition – Alvar Aalto & Ola Kolehmainen*.

Instituutti pyrkii kehittämään kulttuurialan ammattilaisten osaamista ja verkottamaan heitä. Tähän keskittyy erityisesti Mobius, kolmivuotinen museoalan työntekijöiden liikkuvuusprojekti. Suomen Lontoon instituutti ja Suomen New Yorkin kulttuuri-instituutti käynnistivät kolmivuotisen Mobius – Fellowship for Visual Arts, Museum and Archive Professionals -hankkeen vuoden 2013 lopussa. Opetus- ja kulttuuriministeriön, Koneen Säätiön ja Svenska kulturfondenin rahoittaman hankkeen tavoitteena on edistää taidealan ja muistiorganisaatioiden ammattilaisten liikkuvuutta ja avata mahdollisuuksia myös pitkäaikaisempaan eri maissa toimivien ammattilaisten ja eri organisaatioiden väliseen yhteistyöhön. Lontoon instituutin koordinoimaan asiantuntijavaihtoon voivat hakea Suomessa, Britanniassa ja Irlannissa toimivat taide-, museo- ja arkistoala-ammattilaiset. Ohjelmaan osallistuu noin neljäkymmentä arkisto-, museo- ja taidealan ammattilaista.

Instituutti aloitti lisäksi nykytaiteen näkyvyyttä ja vaikutusta yhteiskunnassa selvittävän Visibility and Impact of Contemporary Art in Contemporary Society -hankkeen, jonka tavoitteena on tutkia eri näkökulmista nykytaiteen ja yhteiskunnan välistä suhdetta Suomessa, Isossa-Britanniassa ja Irlannissa. Instituutti julkaisi lisäksi vuoden 2014 aikana Vimeossa 13 videota, joiden joukossa on

muun muassa taiteilijoiden haastatteluja. Myös instituutin blogi uudistui Talk Art/Talk Society -blogiksi, joka fokusoi nykytaiteen merkitystä yhteiskunnassa osana instituutin Visibility of Contemporary Art in Contemporary Society -projektia. Blogikirjoituksia julkaistiin vuoden aikana yhteensä 40. (ks. Suomen Lontoon instituutti 2015.)

Porin taidemuseo

Porin taidemuseon toiminta-ajatuksen mukaan museo toimii elämyksiä ja tietoa tuottavana taide- ja tiedelaitoksena. Museo ylläpitää, hoitaa ja kartuttaa taidevarallisuutta, harjoittaa näyttely-, julkaisu- ja taidekasvatustoimintaa sekä tekee kokoelmiin ja toimialaansa kohdistuvaa dokumentointityötä ja tutkimusta. Porin taidemuseo on Satakunnan aluetaidemuseo. Valtakunnalliseen Taikalamppu-verkostoon kuuluva Porin lastenkulttuurikeskus – Satakunnan lastenkulttuuriverkosto toimii Porin taidemuseon yhteydessä.

Porin taidemuseo tekee runsaasti yhteistyötä paikallisten ja kansallisten taide- ja kulttuurialan toimijoiden kanssa, mutta erityisesti näyttely-yhteistyötä tehdään paljon kansainvälisten toimijoiden kanssa. Porin taidemuseo teki vuonna 2014 näyttely-yhteistyötä esimerkiksi Saksassa Ludvig Forum für Internationale Kunst -museon (Aachen) ja Konsortium -taiteilija- ja kuraattorikollektiivin (Düsseldorf) kanssa, Japanissa nuorimpia taideyhteisöjä edustavan kansainvälisen liikkeen Free Art Friday Tokyon kanssa sekä Singaporessa ja Brightonissa sijaitsevan Studio Rarekindin (the SRK) sekä japanilaisen taiteilijakollektiivi Chim↑Pomin ja taiteilija MIYANAGA Akiran kanssa.

Porin taidemuseo oli mukana myös *Baltic Sea – Floating Trunks* -projektissa, jonka keskiössä oli eri maista tulevien nuorten kokemusten ja ajatusten vaihto sekä taiteen tekemisen prosessiin osallistuminen. Niin ikään se oli mukana RaumArs-taiteilijavierasohjelman toteuttamassa *Matkalla Itämerellä* -projektissa, jossa englantilainen residenssitaiteilija Bethany Mitchell työskenteli Rauman Freinet-koulun 5–6-luokkalaisten ja Pyynpään koulun kuudennen luokan oppilaiden kanssa. Lisäksi Porin taidemuseossa oli vuonna 2014 näyttelyitä ulkomaalaisilta taiteilijoilta Venäjältä ja Yhdysvalloista, kuten Nigeriassa syntyneen, mutta New Jerseyssä kasvaneen valokuvaaja Chi Modun näyttely. Porin taidemuseolla oli myös kansainvälistä harjoitteluvaihtoa irlantilaisen Galway Technical Institutin kanssa. Museon vaikuttavuutta mitataan erilaisin osoittimin, ja kotimaisiin ja kansainvälisiin tutkimus- ja kehittämishankkeisiin osallistuminen muodostaa yhden sivistyksellisen vaikutuksen muodostuksen indikaattoreista. (Ks. Kunnas-Holmström & Nummelin 2015.)

Esimerkkejä onnistumisen kokemuksista kansainvälisessä toiminnassa

Kansainvälistyminen voi edellyttää monen vuoden työtä tai se voi tapahtua hyvinkin lyhyessä ajassa. Nykytaiteen alan organisaatioita ja yksittäisiä henkilöitä pyydettiin kyselyssä kertomaan konkreettisia esimerkkejä onnistumisista kansainvälisessä toiminnassa.

Olin New Yorkissa – – [nimi poistettu] residenssissä puoli vuotta 2014. Kuten mihin tabansa paikkaan, kaupunkiin on vaikea päästä lyhyessä ajassa sisälle. Kukaan ei "löydä" tuiki tuntemattomia ulkomaalaistaiteilijoita lyhyen visiitin

perusteella. Otin lähtökohdaksi, että 2–3 vuoden aktiivisen verkostoitumisen myötä saan rakennettua juuret ja luotua tilan paikalliseen diskurssiin, minkä jälkeen merkittävämpiä työyhteyksiä alkaa syntyä. Käytin aluksi kaikki mahdolliset kontaktit saadakseni itselleni luentoja yliopistoissa, kirjanjulkistuksia, opetuksia, studiovisiittejä opiskelijoille ym. Hoidin nämä hyvin ja järjestin uusia luentoja seuraavaksi syysyksi, jolloin tein kaupunkiin omakustanteisen luento- ja työmatkan. Menin oma-aloitteiselle ja omakustanteiselle residenssimatkalle seuraavaksi kevääksi, tein luentoja, tapasin alani ihmisiä, jaoin omia kontaktejani ja osallistuin alani tapahtumiin. Aloin saada kutsuja paneeleihin – – [nimi poistettu], näyttelyihin – – [nimi poistettu], ja muihin tapahtumiin. Tämän jälkeen olen käynyt kaupungissa kahdella vastaavalla lyhyellä luento- ja verkostoitumismatkalla, ja jatkan toisessa residenssissä kevätkaudella 2016. Nyt voin sanoa, että alan habmottaa kenttää, tunnen alani kannalta merkittävät toimijat henkilökohtaisesti ja uskon, että ensi kevääseen mennessä, 2,5 v siitä kun tulin kaupunkiin, olen osa paikallista taidekenttää. Varsinainen urakehitys kaupungissa alkaa vasta siitä. Lyhyet, impressio-benksiset residenssijaksot ovat varmasti inspiroivia, mutta ilman realistista pitkän tähtäimen suunnitelmaa pysyvien kansainvälisten verkostojen luominen on todella harvinaista – –. (Taiteilija, nainen, 40–49-vuotias)

Vastauksessa korostuvat perehtyminen ja sitkeys ulkomailla toimimiseen ja uran luontiin sekä kansainvälisen toiminnan suunnitelmallisuus. Paikallisen

kentän ja toimintamekanismien tuntemus on tärkeää ulkomailla toimittaessa. Vastauksesta nousee esiin myös vastavuoroisuuden tärkeys: ihmisten tapaaminen ja taiteilijan omien kontaktien jako poiki vastaajalle kutsuja alan tapahtumiin ja näyttelyihin.

Toisen alan yksittäisen toimijan vastauksessa nousivat esiin verkostoitumisen ja luottamuksen rakentumisen hitaus sekä kohdemaan toimintakentän tuntemus.

Lontoon kontaktien ja luottamuksen luominen on ollut bidasta. Kohdallani se on mahdollistunut pitkällä ajalla Lontooseen suuntautuneiden matkojen ja sitä kautta sikäläisen galleriakentän ja taidemaailman sisältöihin tutustumisen ja siitä syntyneen näkemyksen kautta. Täytyy tietää hieman kohdemaan tarpeista, että voi viedä sinne taidetta, jolla on yleisöihin kosketuspintaa – –. (Taiteilija, kuraattori, tuottaja; mies, 50–64-vuotias)

Kolmannen yksittäisen toimijan vastauksessa korostuvat puolestaan verkostoissa tapahtuvan tiedonkulun merkitys sekä se, kuinka yksi onnistuminen voi johtaa toiseen (ks. Karttunen 2009).

Australian puolella tapahtunut näyttelytoiminta on lähtenyt Sydneyn taiteilijavetoisen gallerian näyttelystä ja muuhun elämiseen liittyvästä matkustamisesta. Esimerkiksi Brisbanessa kävin – – [nimi poistettu] galleriassa esittelemässä itseäni ensin lähetettyäni sähköpostin ehdottamieni materiaaleideni kera ja sovittuani tapaamisen. Näyttelyehdotus meni läpi ja onneksi Taiken Kv-puoli tuki matkaani ja näyttelyäni siellä. – – [nimi poistettu] tyypit olivat tuttuja Canberran – – [nimi poistettu] gallerian vetäjän kanssa. Koska olin – – [nimi poistettu] ystävä facebookissa, niin Canberran näyttelyajoista tuli bakuilmoitus myös minun seinälleni. Hain uusinta teostani sinne ja meni läpi. (Taiteilija, mies, 30–39-vuotias)

Myös organisaatiota edustavan kuraattorin vastauksessa painottui suhteiden ja verkostojen tärkeys kansainvälisen toiminnan ja yhteistyön edellytyksenä.

Olemme kiertäneet museoni johtajan kanssa aika paljon kv. valokuvaportfoliokatselmuksissa ekspertteinä ja aluksi sitä kautta luoneet suhteita ja verkostoja, jotka ovat alkaneet poikia näyttelykiertoja, asiantuntijatehtäviä yms. Se on hyvä malli organisaatiolle, jolla on vain vähän matkabudjettia. Face to face-kontaktit ovat edelleen hirveän tärkeitä. (Kuraattori, nainen, 40–49-vuotias)

Eräs taiteilija tähdensi henkilökohtaisten tapaamisten tärkeyttä ja kritisoi puolestaan kansallisia kansainvälistymisen vientihankkeita.

Omaa kansainvälistymistäni ovat edistäneet ne tilanteet, joissa olen päässyt suoraan kontaktiin järjestäjien, kuraattorien tai tuottajien kanssa. ”Suomalainen taiteen kansainvälistymiskoneisto” ei ole edistänyt yhteyksiäni. (Taiteilija, mies, 50–64-vuotias)

Kulttuuriviennin koulutustarjontaa Suomessa selvittäneessä Cuporen julkaisussa (Kanerva 2007) tarkasteltiin kansainvälisen kulttuuriyhteistyön ja kulttuuriviennin osaamisalueita. Kompetensseiksi nousevat aiemman tutkimustyön perusteella a) kontaktit ja verkostoituminen, b) toiminnan kontekstin ymmärtäminen, c) viestintätaidot, c) eettisyys, joka ilmenee esimerkiksi suvaitsevaisuutena ja avoimuutena erilaisuudelle sekä d) projektijohtamisen ja -hallinnan taidot (erityisesti rahoituksessa). (Kanerva 2007, 10.) Nämä kansainvälisen toiminnan osaamisalueet nousivat esiin myös kansainvälisen toiminnan onnistumisen kokemuksissa.

5.4 Kansainvälisen toiminnan maantieteellinen suuntautuminen

Vastaajia pyydettiin merkitsemään viisi keskeistä ulkomaista tai kansainvälistä organisaatiota tai henkilöä, joiden kanssa he tai heidän edustamansa organisaatio oli ollut vuorovaikutuksessa tai tehnyt yhteistyötä viimeksi kuluneiden viiden vuoden aikana (2010–2015). Lisäksi heitä pyydettiin merkitsemään kunkin organisaation tai henkilön kohdalle kontaktin sijaintimaa sekä kuvailemaan keskeiset yhteistoiminnan muodot.

Kansainväliset yhteistyömuodot olivat sekä yksilö- että organisaatiotoimijoilla hyvin monipuolisia: Organisaatiot mainitsivat etenkin näyttelyt, yhteiset hankkeet, residenssitoiminnan, verkostoitumisen ja kollegiaalisen yhteistyön. Ne olivat verkostoituneita ja tekivät yhteistyötä esimerkiksi biennaalien, gallerioiden, taidemessujen sekä taidemuseoiden ja muiden taidelaitosten kanssa. Lisäksi yhteistyökumppaneina mainittiin Suomen kulttuuri-instituutit ulkomailla, residenssitoimijat, taidefestivaalit, taide- ja taiteilijajärjestöt sekä erilaiset muut yhdistykset. Kansainvälistä yhteistyötä ja suhteita luotiin myös kansainvälisissä ja pohjoismaisissa verkostoissa.

Organisaatioiden kansainvälinen toiminta ja yhteistyö viimeisen viiden vuoden aikana oli suuntautunut vahvasti Eurooppaan. Euroopan maista erityisesti Ruotsi, Saksa ja Iso-Britannia saivat vastauksissa useita mainintoja. Eräät vastaajat mainitsivat maan sijasta yleisesti ”Eurooppa” tai ”EU”. Noin viidennes vastaajien kansainvälisestä toiminnasta ja vuorovaikutuksesta suuntautui Euroopan ulkopuolisiin maihin, kuten Yhdysvaltoihin, Kanadaan ja Australiaan. Aasiaa tai Afrikkaa ei kovin usein mainittu. Joissakin vastauksissa oli kuitenkin ilmoitettu toiminta-alueeksi ”lähes kaikki mantereet” tai ”kansainvälinen”.

Vastauksien perusteella organisaatiot näyttäisivät tekevän suhteellisen paljon pohjoismaista ja muuta lähialueyhteistyötä. Eräs tällainen vakiintunut yhteistyömuoto on KUNO – pohjoismaisten kuvataidekorkeakoulujen muodostama yhteistyöverkosto, johon kuuluu myös balttilaisia korkeakouluja. Venäjän kanssa tekivät yhteistyötä muuan muassa pohjois- ja itäsuomalaiset toimijat.

Myös yksilötoimijoilla korostuivat kansainvälisessä yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa näyttelyt ja yhteiset hankkeet. Lisäksi vastauksista nousivat esiin tutkimus, festivaalit ja galleriatoiminta sekä verkostoituminen. Yksilötoimijat olivat yhteydessä ulkomailla toimiviin yksilötoimijoihin eli vuorovaikutus oli vahvasti henkilöiden välistä. Lisäksi yhteistyökumppaneina mainittiin muun muassa ulkomaiset taidemuseot ja muut taidelaitokset, oppilaitokset, galleriat, biennaalit ja verkostot. Myös yksilötoimijoiden kansainvälinen toiminta ja vuorovaikutus suuntautuivat kyselyvastausten perusteella voimakkaasti Euroopan maihin. Eniten mainintoja saivat Saksa, Ruotsi, Iso-Britannia, Tanska ja Ranska. Yksittäisten toimijoidenkin kansainvälisestä toiminnasta ja yhteistyöstä viidesosa suuntautui Euroopan ulkopuolisiin maihin, etenkin Yhdysvaltoihin ja Australiaan.

Suomen nykytaiteen yksilö- ja organisaatiotoimijoiden kansainvälinen yhteistyö ja vuorovaikutus kohdistuvat siis hyvin pitkälti Eurooppaan. Tulokset olivat hyvin samansuuntaisia kuin Sari Karttusen (2009) toteuttamassa tutkimuksessa nuorten kuvataiteilijoiden kansainvälistymisestä. Kaiken kaikkiaan tulokset heijastelevat aiempia tutkimuksia, joissa on todettu taidemaailman olevan edelleen

hyvin hierarkkinen ja Yhdysvaltojen sekä Euroopan – etenkin Saksan – dominoima (ks. Queminn 2002a). Tätä asetelmaa vahvistaa se, että monet Euroopan maat tukevat taloudellisesti taiteilijoiden osallistumista kansainvälisiin taidetahtumiin (van Hest 2012a, 99). Kyselytuloksia tulkittaessa on siis otettava huomioon, että vastaukset kertovat paitsi suomalaisten toimijoiden pyrkimyksistä myös globaalin nykyaidekentän rakenteista ja mekanismeista, ulkomaisesta kysynnästä sekä erilaisista tuki- ja rahoitusjärjestelmistä eli mahdollisuuksista ja kannusteista (vrt. Karttunen 2009, 158).

Usein väitetään, että alueellisilla tekijöillä, kuten kansallisuudella tai asuinpaikalla, ei olisi nykyisin niin paljon merkitystä taidemaailmassa, jolle kansainvälisyys on tunnusomaista (ks. esim. van Hest 2012a, 99). Irmeli Hautamäki (2014, 28) sanoo, että kansallisuutta korostavat vientihankkeet ovat sopimattomia nykyaikaan, koska ne perustuvat vanhentuneeseen keskusta-periferia-ajatteluun. Hautamäen mukaan hyödyllisempää kuin viedä taidetta New Yorkiin, olisi olla läsnä vaikkapa pohjoismaisissa taidekeskuksissa, missä suomalaisilla on aitoja kulttuurisia yhteyksiä. Kuitenkin useissa maissa tehdään yhä kansallisuutta korostavia vientihankkeita, joiden tavoitteena on lähtömaan maabrändin vahvistaminen. Esimerkiksi taiteenalojen tiedotuskeskukset ja kulttuuri- ja tiedeinstituutit jakavat näkemyksen siitä, että Suomi vahvistuu, kun suomalaisen kulttuurin kansainvälisyyttä vahvistetaan. Osin kyse on lobbauksesta kulttuurirahoituksen turvaamiseksi; samoin on muistettava, että monet valtionavustukset ovat ohjelmallisia eli niiden avulla pyritään tiettyihin kulttuuri- tai laajemmin yhteiskuntapoliittisiin tavoitteisiin.

Maantieteellinen orientaatio ei taiteessa kohdistu useinkaan tiettyyn maahan tai maanosaan vaan tiettyyn kaupunkiin. Joissakin kyselyvastauksissa nousivatkin maiden sijaan esiin maailman metropolit ja nykyaikaisen taiteen keskuksia New York, Lontoo, Pariisi ja Berliini. Laura Hirven (2015, 109) haastatteleminen Berliinissä asuville suomalaistaiteilijoille Berliini merkitsi taiteellisen kokeilun ja tekemisen paikkaa, kun taas New York ja Lontoo näyttäytyivät pikemminkin etabloituneina taiteen keskuksina, jotka tarjoavat enemmän tilaisuuksia myydä taidetta kuin tehdä sitä ja edes esittää sitä näyttelyissä. Suhteessa näihin paikkoihin Suomi oli taiteilijoille kotipesä, jossa sijaitsivat heille tärkeät verkostot tarjoten mahdollisuuksia tulla nähdyksi taiteilijana ja saada rahoitusta apurahojen, opetuksen tai myynnin kautta. (Hirvi 2015, 110.)

Useat Hirven (2015, 107) haastatteleminen taiteilijoista pitivät tärkeänä käydä Suomessa säännöllisesti ja järjestää siellä näyttelyitä sekä osallistua sosiaalisiin tilaisuuksiin, kuten näyttelyiden avajaisiin. Yhtenä syynä tällaiseen ylikansalliseen toimintaan oli pyrkimys säilyttää Suomessa ammatillinen asema ja verkostot, jotka olivat välttämättömiä apurahojen saamiseen suomalaisilta taiteen rahoitajaorganisaatioilta. Toinen syy oli elannon tienäminen Suomessa opettamalla ja teoksia myymällä. Berliinissä elämiseen hankittiin siis rahoitusta Suomesta. (Ibid.) Berliinissä elin- ja työskentelykustannukset ovat matalammat kuin Suomessa. Taiteilijoiden ylikansallinen elämäntapa haastaa Hirven (2015, 110) mukaan ”tässä” ja ”siellä” -erottelun ja toteuttaa sen sijaan ”samanaikaisuuden” ideaa heidän toiminnassaan. Samalla se kyseenalaistaa suomalaisen nykyaikaisen taiteen kansalliset rajat tilanteessa, jossa suomalaiset taiteilijat asuvat ja työskentelevät pitkäkestoisesti ulkomailla pitäen yllä tiiviitä yhteyksiä kotimaahansa (Hirvi 2015, 100).

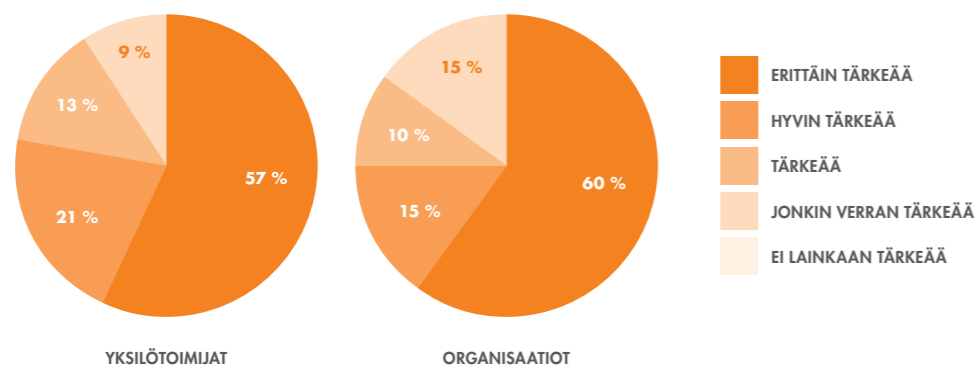
6 KANSAINVÄLISEN TOIMINNAN TAVOITTEET, ESTEET SEKÄ KEINOT KANSAINVÄLISTYMISEN EDISTÄMISEKSI

Tässä luvussa tarkastellaan nykytaiteen alan toimijoiden näkemyksiä kansainvälisen toiminnan tavoitteista, esteistä sekä keinoista edistää kansainvälistä toimintaa. Luvun tulokset perustuvat kyselyvastauksiin.

6.1 Kansainvälisen toiminnan tavoitteet

Kyselyssä tiedusteltiin organisaatioilta ja yksittäisiltä alan toimijoilta, kuinka tärkeänä he pitävät kansainvälistä toimintaa omalle toiminnalleen. Yli puolet kummastakin vastaajaryhmästä näki kansainvälisen toiminnan erittäin tärkeänä omalle toiminnalleen; hyvin tärkeänä sitä piti organisaatioista 15 prosenttia ja yksilötoimijoista 21 prosenttia. Vaikka yksikään organisaatio tai yksilötoimija ei valinnut vaihtoehtoa ”ei lainkaan tärkeää”, 9 prosentille yksilötoimijoista ja 15 prosentille organisaatioista kansainvälinen toiminta oli kuitenkin vain jonkin verran tärkeää. Osalle vastaajista kansainvälinen toiminta ei siten ehkä ollut merkittävä osa arkipäivää, vaikka sitä yleisesti ottaen arvostettiin. (Kuvio 8).

Kuinka tärkeää kansainvälinen toiminta on omalle toiminnallesi / organisaatiollesi?

KUVIO 8. KANSAINVÄLISEN TOIMINNAN TÄRKEYS YKSILÖTOIMIJOIDEN/ORGANISAATIOIDEN TOIMINNALLE.

Kyselyssä tiedusteltiin vastaajilta myös, kokevatko he tarpeelliseksi lisätä tai kehittää kansainvälistä toimintaansa. Suurin osa heistä vastasi kysymykseen myönteisesti. Avovastauksista löytyi tähän useita syitä. Osa yksilö- ja organisaatioimijoista näki kansainvälisyyden paitsi itsestään selvänä myös välttämättömänä, suorastaan olemassa olon edellytyksenä.

Sitä on jo paljon ja matkustan n. 1–2/ kk, mutta pidän sitä aivan välttämättömänä sekä oman osaamiseni että oman organisaationi tulevaisuuden kannalta. (Kuraattori, nainen, 40–49-vuotias)

Se on itsestään selvä osa toimintaani ja työtäni, en tee suurtakaan eroa ns. kotimaisen ja ulkomaisen toiminnan välillä. (Taiteilija, opettaja, tutkija; mies, 50–64-vuotias)

Kv. toiminta on yksi toimintamme perimmäisistä tavoitteista, ja haluamme kehittyä jatkuvasti. (Muu organisaatiotoimija)

Se on elinehtomme. (Taide- ja taiteilijajärjestön edustaja)

Muutamalle vastaajalle kansainvälisyys oli niin kiinteä osa toimintaa, että he eivät kyenneet erottamaan sitä kokonaisuudesta. Tästä syystä he eivät myöskään nähneet tarvetta ”edistää” sitä.

En erottele kansainvälistä toimintaa omaksi osaksi työskentelyäni. (Taiteilija, 30–39-vuotias)

Osa sekä organisaatioista että yksittäisistä toimijoista halusi kehittää ja lisätä kansainvälistä toimintaansa Suomen taidekentän pienuuden takia. Mahdollisuudet erikoistua johonkin erityisalueeseen olivat vähäiset. Ulkomailla tarjoutuvat näyttely- ja myyntitilaisuudet olivat myös syitä lisätä kansainvälistä toimintaa.

Suomen taidekenttä on pieni ja rajallinen. (Taide- tai taiteilijajärjestön edustaja)

– –. Kehittämiskohtena on edelleen teosmyynti ulkomailla – siinä emme ole vielä onnistuneet. (Taide- tai taiteilijajärjestön edustaja)

Koska en Suomen tai Pohjoismaiden rajojen sisällä pysty laajentamaan osaamistani niillä tietyillä alueilla, jotka kiinnostavat minua. (Kuraattori, opettaja; nainen, 30–39-vuotias)

Se laajentaa toiminta-alaani ja mahdollistaa ammatin harjoittamisen laajemmin, kauemmin ja useammin. (Taiteilija, nainen, 30–39-vuotias)

Suomessa ei ole ostavaa yleisöä. (Taiteilija, nainen, 50–64-vuotias)

Kansainvälistä toimintaa haluttiin kehittää myös siksi, että oman alan kehityksen seuraaminen, kansainväliseen dialogiin osallistuminen, uusien ajatusten hankkiminen ja kontaktien solmiminen nähtiin olennaiseksi osaksi toimintaa. Sen katsottiin kuuluvan taiteilijoiden ja muiden nykytaiteen toimijoiden ammatinharjoittamiseen ja ammatilliseen kehittymiseen.

Nykytaide on kansainvälistä ja on tärkeää, että suomalaiset ovat osallisia ja saavat kuvansa ja äänensä mukaan keskusteluun. (Kuraattori, nainen)

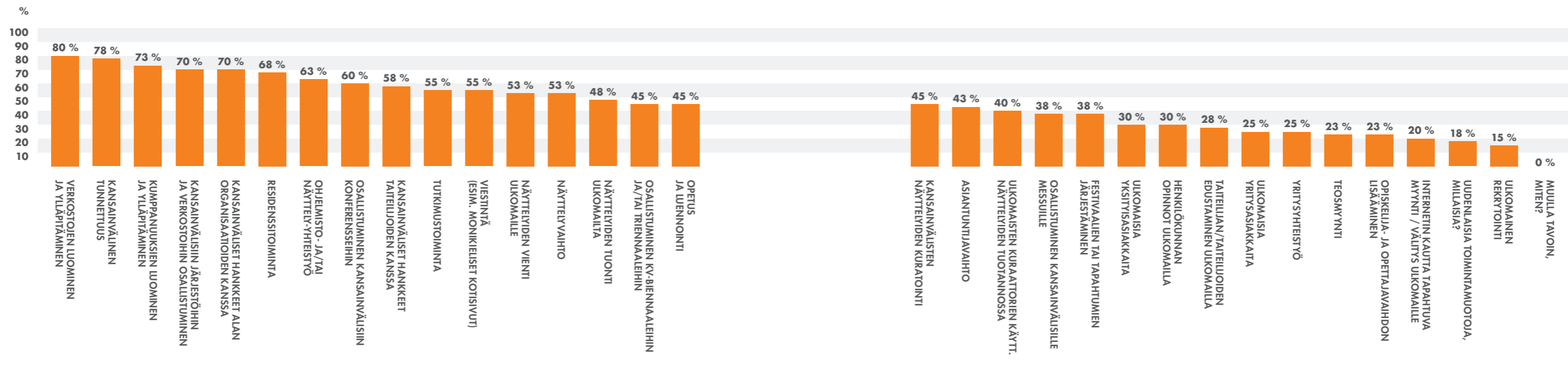
Mahdollisuus seurata oman taiteenalan kehitystä, vaihtaa ajatuksia kollegoiden kanssa, verkostoitua, asettua jonkun ”toisen” nabkaan, saada virikkeitä. (Taiteilija, mies, 50–64-vuotias)

Ammatillinen osaaminen ja siinä kehittyminen edellyttävät sitä, kansainvälinen konteksti on rikkaampi erilaisten ratkaisujen hakemiseen. (Muu organisaatiotoimija)

Vastaajilta kysyttiin myös, millä tavoin he haluaisivat kehittää tai lisätä kan-

sainvälistä toimintaansa. Yli 80 prosenttia vastanneista organisaatioista (kuvio 9) halusi lisätä ja kehittää verkostojen luomista ja ylläpitämistä ja lähes 80 prosenttia kansainvälistä tunnettuuttaan. Lisäksi kumppanuuksien luominen ja ylläpitäminen (74 %), kansainvälisiin järjestöihin ja verkostoihin osallistuminen (74 %) sekä kansainväliset hankkeet alan organisaatioiden kanssa (72 %) tulevaisuudessa koettiin tärkeäksi. Paljon kannatusta saivat myös residenssitoiminta (67 %), ohjelmisto- tai näyttely-yhteistyö (64 %), osallistuminen kansainvälisiin konferensseihin (62 %) sekä kansainväliset hankkeet taiteilijoiden kanssa (59 %). Yli puolet vastanneista toivoi lisäävänsä tutkimustoimintaa, viestintää, näyttelyiden vientiä ulkomaille sekä näyttelyvaihtoa. Sen sijaan vain joka neljäs organisaatiostaa halusi lisätä kansainvälistä yritys-yhteistyötä tai teosmyyntiä. Vaikka vastaajien joukossa oli taide- ja oppilaitoksia, kiinnostus opiskelija- ja opettajavaihdon (23 %) tai ulkomaisten rekrytointien (15 %) lisäämiseen oli myös melko vähäistä. Uudenlaisina toimintamuotoina (17 %), joita haluttiin edistää entisestään, tuotiin esiin muun muassa kansainväliset yhteistuotannot ja kansainvälisten opintojaksojen yhteistoteutus.

Jos vastasit myöntävästi, millaista kansainvälistä toimintaa organisaatiosi haluaisi lisätä ja/tai kehittää? Voit valita useita vaihtoehtoja.

KUVIO 9. KANSAINVÄLISEN TOIMINNAN MUOTOJEN LISÄÄMINEN JA/TAI KEHITTÄMINEN ORGANISAATIOIDEN VASTAUKSIS-SA.

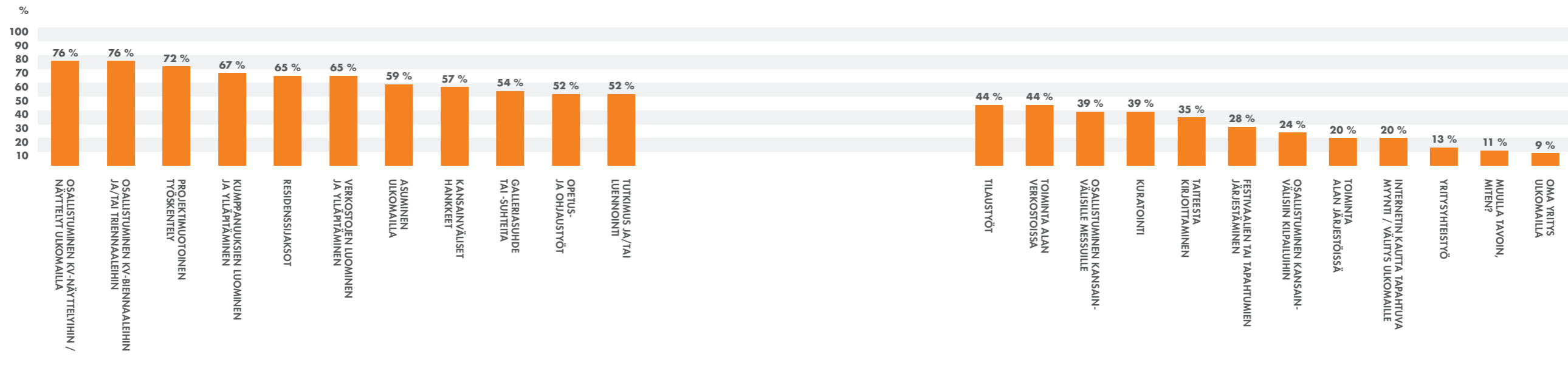
Organisaatioiden vastauksista ilmeni into kansainvälisen toiminnan kehittämiseen. Toiminta oli jo monipuolista, ja sitä haluttiin myös kehittää edelleen monella rintamalla. Kehittämisen esteenä nähtiin kuitenkin monesti resurssipula.

Teemme jo tätä kaikkea, mutta haluamme luonnollisesti kehittyä siinä jatkuvasti ja löytää uusia tapoja tehdä asioita. (Taide- tai taiteilijajärjestön edustaja)

Iso osa valinnoista on asioita, joita me jo teemme, mutta haluamme koko ajan kehittää. Mukana myös asioita, joita emme tee, mutta haluaisimme tehdä, jos resursseja olisi. (Galleristi)

Sama laaja-alaisuus luonnehtii yksilötoimijoiden kansainvälistymisen kehittämistoiveita. Runsaat kolme neljäsosaa heistä halusi lisätä osallistumistaan kansainvälisiin biennaaleihin ja triennaaleihin (76 %) tai muihin kansainvälisiin näyttelyihin ulkomailta (76 %) (kuvio 10). Miltei yhtä moni (72 %) halusi lisätä projektimuotoista työskentelyä. Noin kaksi kolmasosaa vastaajista oli kiinnostunut lisäämään kumppanuuksia (67 %), verkostoja (65 %) ja residenssijaksoja (65 %). Kolme viidesosaa vastaajista halusi lisätä asumistaan ulkomailta (59 %) ja kansainvälisiä hankkeita (57 %). Yli puolet vastaajista toivoi lisää galleriasuhteita (54 %), opetus- ja ohjaustöitä (52 %) sekä tutkimusta ja luennointia (52 %). Sen sijaan hanakkuutta yritys-yhteistyöhön (13 %) tai oman yrityksen perustamiseen ulkomailta (9 %) ei ilmennyt liemmin yksilötoimijoidenkaan keskuudessa. Suurin osa vastanneista yksilötoimijoista ei nähnyt kaupallista toimintaa merkittävänä kansainvälisyyden lisääjänä tai edistäjänä. Yksilö- ja organisaatiostaa-ajia yhdisti myös heikko luottamus internetin välityksellä tapahtuvaan myyntiin tai välitykseen. Eräs haastateltavista (kuraattori-manageri) katsoikin internetmyynnin ”aika myyiksi”.

Jos vastasit myöntävästi, millä tavoin haluaisit lisätä ja/tai kehittää kansainvälistä toimintaasi? Voit valita useita vaihtoehtoja.

KUVIO 10. KANSAINVÄLISEN TOIMINNAN MUOTOJEN LISÄÄMINEN JA/TAI KEHITTÄMINEN YKSILÖTOIMIJOIDEN VASTAUSSISSA.

Useassa yksilötoimijoiden vastauksessa korostettiin vastavuoroisuutta sekä yhteishankkeita ulkomaalaisten taiteilijoiden kanssa.

Vastavuoroisuus unohtuu usein Suomessa. Sitä pitäisi kehittää. (Kuraattori, nainen)

Yhteisprojektit muunmaalaisten taiteilijoiden kanssa. (Taiteilija, mies, 50–64-vuotias)

Vastavuoroisuutta kuvaavia termejä ovat myös vuorovaikutus ja vuoropuhelu. Niin taiteilijat kuin kuraattorit toivoivat mahdollisuuksia päästä kansainväliseen dialogiin. Termi voi viitata niin puhuttuun kieleen kuin teosten tai näyttelyiden kautta tapahtuvaan vuorovaikutukseen.

Olen kiinnostunut työskentelemään kansainvälisesti ennen kaikkea kiinnostavan dialogin vuoksi. (Kuraattori, opettaja; nainen, 30–39-vuotias)

6.2 Esteet toiminnan kansainvälistymiselle

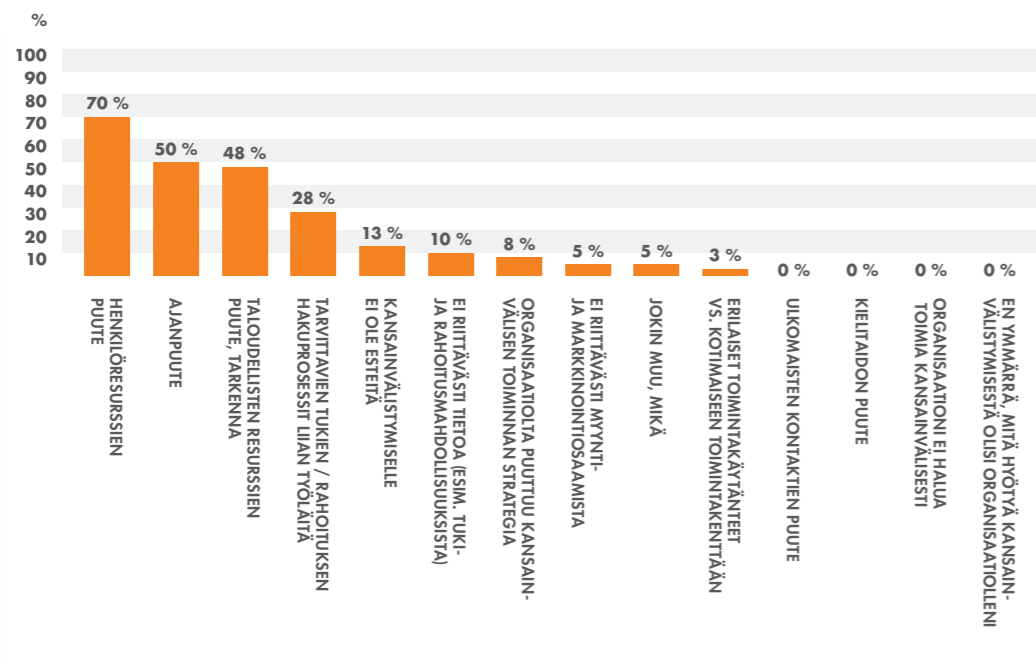
Kyselyssä tiedusteltiin, oliko kansainvälistymiselle tai kansainväliselle toiminnalle jotain esteitä. Vastajia pyydettiin nimeämään kolme merkittävintä estettä. Jonkin esteen mainitsi 87 prosenttia eli valtaosa vastaajista (kuviokuva 11). Organisaatioiden vastauksissa korostui henkilöresurssien puute (70 % vastaajista).

Yli puolet vastanneista toivoi lisää tutkimus-toimintaa, viestintää, näyttelyiden vientiä ulkomaille sekä näyttelyvaihtoa.

Organisaatiot nostivat lisäksi esiin ajanpuutteen (50 %) ja taloudellisten resurssien puutteen (48 %). Monella toimijalla henkilöresurssit ja aika ovat suorassa yhteydessä talouteen. Henkilöresurssien puute voi kuitenkin tarkoittaa myös sitä, että henkilöstöä ei syystä tai toisesta voi lisätä (esim. tuottavuusohjelmat) tai että henkilöstöä on riittävästi, mutta tietynlaista osaamista puuttuu. Museoliiton (2011) selvityksessä suomalaisten museoiden kansainvälisyydestä ilmeni, että yksi syy kansainvälisten projektien vähäisyydelle oli henkilöresurssissa. Kansainväliset projektit olivat usein työläisiä ja vaativat paljon aikaa.

Onko organisaatiosi kansainväliselle toiminnalle jotain esteitä? Valitse enintään kolme merkittävintä estettä.

KUVIO 11. ORGANISAATIOIDEN KOKEMAT ESTEET KANSAINVÄLISELLE TOIMINNALLE.

Taloudellisten resurssien puutteen osalta vastaajien oli mahdollista tarkentaa vastaustaan. Useasta vastauksesta nousi esiin ristiriita toiminnan pitkäaikaisen suunnittelun ja rahoituksen harkinnanvaraisuuden ja lyhytjänteisyyden välillä. Tämä on kulttuurin alueella yleinen ongelma, mutta se vaikuttaa korostuneelta kansainvälisessä toiminnassa.

[P]itkän tähtäimen suunnittelu ja rahoituksen harkinnanvaraisuus sekä lyhytjänteisyys eivät kohtaa: rahoituspäätökset ja hyväksytyt menot usein samana vuonna, vaikka sopimuksia tehdään pitemmällä tähtäimellä (Taidemuseon tai muun taidelaitoksen edustaja)

Taloudellisten resurssien osalta ongelmaksi kansainvälisen toiminnan kehittymiselle nähtiin myös kansallisen vastinrahoituksen epävarmuus EU-rahoitteisissa projekteissa. EU-hankkeita pidettiin lisäksi työläinä hallita suhteessa saatuun rahoitukseen. Molemmat ongelmat voivat heikentää suomalaisten toimijoiden intoa hakea EU-rahoitusta.

Kansallinen vastinrahoitus! Kun OKM:n toiminta- ja erityisavustukset ovat yhteensä pienemmät kuin EU-rahoitus, kuten vuonna 2015, on iso riski sille, että myönnettyä kansainvälistä rahoitusta ei voida kokonaisuudessaan käyttää. Säätiöiden varaan ei EU-projektien kansallista rahoitusta voi riskeerata. (Taide- tai taiteilijajärjestön edustaja)

[T]aloudellisten resurssien eli avustusten epävarmuus, lisäksi EU-projekteissa niiden vaatiman projektihallinnan työläisyys verrattuna niistä saatuun hyötyyn. (Taide- tai taiteilijajärjestön edustaja)

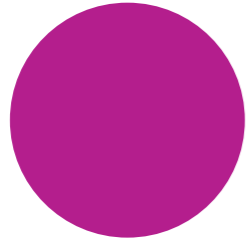
Vastausten perusteella kaikki organisaatiot halusivat toimia kansainvälisesti ja kokivat, että siitä oli hyötyä organisaation toiminnalle. Kielitaidon tai ulkomaisten kontaktien puute ei ollut merkittävä este niiden kansainväliselle toiminnalle. 10 prosenttia vastaajista koki esteeksi sen, että organisaatiolta puuttui tietoa esimerkiksi tuke- ja rahoitusmahdollisuuksista tai organisaatiolla ei ollut kansainvälisen toiminnan strategiaa (8 %). Pientä hankaluutta aiheutti myynti- ja markkinointiosaamisen puute (5 % vastanneista) tai erilaiset toimintakäytännöt verrattuna kotimaiseen kenttään (3 %). Kaikkineen merkittävimmät esteet kansainväliselle toiminnalle löytyivät resurssien eikä tietojen, taitojen tai yhteyksien puutteesta.

– –. Ongelma ei ole kontaktit, vaan nimenomaan tuo resursointi. (Oppilaitoksen edustaja)

Yksilötoimijoista 83 prosenttia ilmoitti jonkin esteen kansainväliselle toiminnalleen. Merkittävämmäksi esteeksi nousi taloudellisten resurssien puute – miltei puolet (47 %) vastaajista oli tätä mieltä (kuvio 12). Myös yksilötoimijoiden vastauksissa nousivat esiin rahoituksen haun aikatauluongelmat.

Pitemmälle suunnatut rahoitusvaihtoehdot olisivat tervetulleita. Isompi projekti on aloitettava hyvissä ajoin ja rahoituksen varmistuminen nykybauilla varmistuu pahimmillaan vasta pari kuukautta ennen projektin toteuttamista. (Taiteilija, mies, 30–39-vuotias)

Monet ulkomailla olevat näyttelyhaut avautuvat todella lähellä itse näyttelyn alkua. Vaikka näyttely tarjoaisi jonkinlaisen rahallisen tuen, ei se ole koskaan kattanut kuin osan kuluista. Tällöin tulee itse bankkia projektille rahoitus, joka voi olla bankalaa tai lähes mabdotonta, jos näyttely toteutuu esimerkiksi jo 3 kk

”suuri osa ajasta menee jokapäiväisen elannon turvaavien apurahojen hakemiseen eikä resursseja riitä kansainvälistymiseen liittyvän rahoituksen hakemiseen.”

päästä. Jopa puoli vuotta voi olla liian lyhyt aika lähteä ulkomaille näyttelyyn suurehkon teoksen kanssa. Apurahabaut painottuvat paljon samoille ajoille syksyyn ja päätösten saaminen vie joillain taboilla todella kauan. – –. (Taiteilija, nainen, 30–39-vuotias)

Apurahojen hakuprosessit ovat työläitä ja hakuaikataulut pitkä. Hakuaikoja on välillä hyvin vaikea sovittaa bankkeen aikatauluihin. Aika hakemuksesta apurahapäätöksen välillä on pitkä, ja näyttely/kirja tms. projekti täytyy usein toteuttaa (muista aikatauluista johtuen) jo ennen kuin päätös on tullut. – –. (Taiteilija, nainen, 30–39-vuotias)

Aikatauluongelmat näyttelyhakujen ja niiden päätösten sekä apurahahakujen ja niiden päätösten välillä (Taiteilija, nainen, 30–39-vuotias)

Kansainvälistymiseen haettavien apurahojen haku koettiin työlääksi (32 % vastaajista) sen ohella, että oli haettava rahoitusta kotimaassa tapahtuvaan taiteelliseen työskentelyyn. Runsas viidesosa (21 %) vastaajista ilmoittikin kansainvälistymisen esteeksi ajanpuutteen. Myös sopivien ja toimivien rahoitusinstrumenttien puute mainittiin.

Suuri osa ajasta menee jokapäiväisen elannon turvaavien apurahojen hakemiseen eikä resursseja riitä vielä erikseen kansainvälistymiseen liittyvän rahoituksen hakemiseen. Kansainvälistyminen vaatii rahaa matkustamiseen. (Taiteilija, tutkija; nainen, 40–49-vuotias)

Kansainväliset bankkeet on usein helpompi rahoittaa ja toteuttaa ulkomailta kuin Suomessa. Suomessa on vähän kansainvälisiä rahoitusinstrumentteja. Lähtökohhta on useimmiten ”kansallinen”, ei kansainvälinen/trans-national/post-national/mondial/. (Kuraattori, nainen, 40–49-vuotias)

Toiminta liian pientä, jotta saisi suurempia rahoituksia (TEKES, TEM, OKM) (Kuraattori, nainen, 30–39-vuotias)

Vastaavia ongelmia nousi esiin organisaatioidenkin vastauksissa. Omien resurssien vähäisyys yhdistettynä työlääseen hakemiseen ja sopivien rahoitus-

muotojen puutteeseen oli johtanut jopa tietoiseen kansainvälisen toiminnan lopettamiseen.

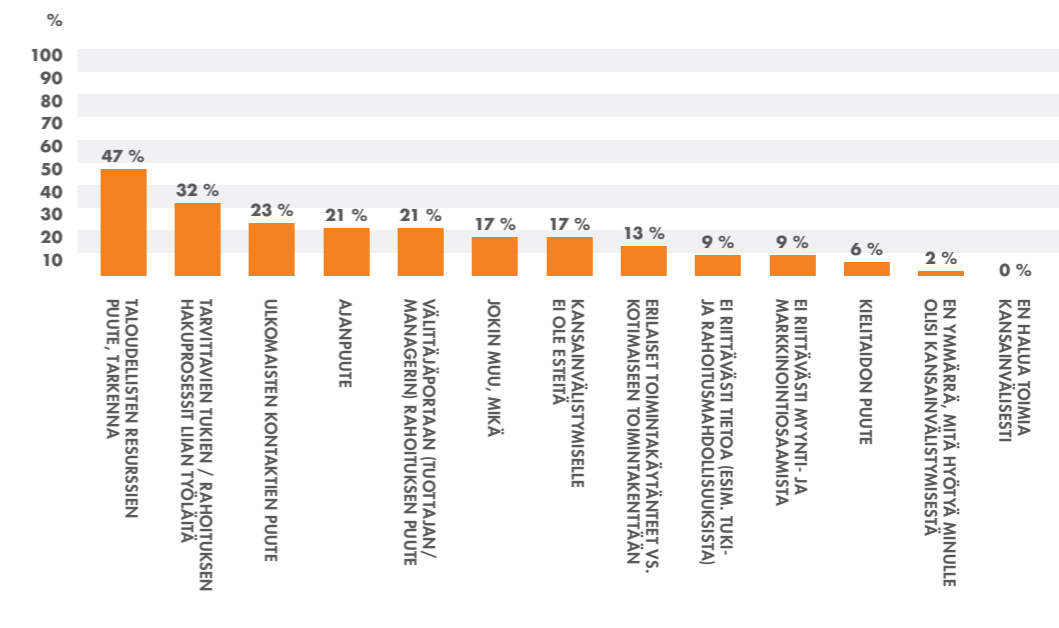
Tekisimme ehkä jatkossakin kv-näyttelyitä, mutta omat resurssimme eivät siihen taivu, eikä rahoitusta kv-bankkeisiin ole Suomessa tarpeeksi saatavilla. Jätämme siis ainakin toistaiseksi kv-näyttelyt kokonaan pois. (Taide- ja taiteilijajärjestön edustaja)

Yksilötoimijoista 23 prosenttia koki, että heidän kansainvälistymistään ehkäisi kontaktien puute. Organisaatiopuolella tätä ongelmaa ei ilmennyt lainkaan. Yksilötoimijat kiinnittivät huomiota myös välittäjäportaan, kuten tuottajien tai managerien, rahoituksen puutteeseen (21 %). On huomattava, että osa vastaajista toimi itse näissä tehtävissä, osa oli taiteilijoita.

Suomessa ei ole taboa, joka toimii välittäjänä eli hoitaa taiteilijoiden subteita ja kontakteja ulkomaille. (Taiteilija, nainen, 30–39-vuotias)

Vain pieni osa yksilötoimijoista näki kansainvälistymisen merkittävänä esteinä erilaiset toimintakäytännöt verrattuna kotimaiseen toimintakenttään (13 % vastanneista), tiedonpuutteen esimerkiksi tuki- ja rahoitusmahdollisuuksista (9 %) tai joidenkin taitojen puutteen, kuten myynti- ja markkinointiosaamisen (9 %) tai kielitaidon (6 %). Merkittävimmiksi esteiksi kansainvälistymiselle eivät siten näyttäytyneet niinkään tiedolliset tai taidolliset tekijät vaan pikemminkin rakenteelliset epäkohdat.

Onko työskentelysi kansainvälistymiselle jotain esteitä? Valitse enintään kolme merkittävintä estettä.

KUVIO 12. YKSILÖVASTAAJIEN KOKEMAT ESTEET TYÖSKENTELYN KANSAINVÄLISTYMISEEN.

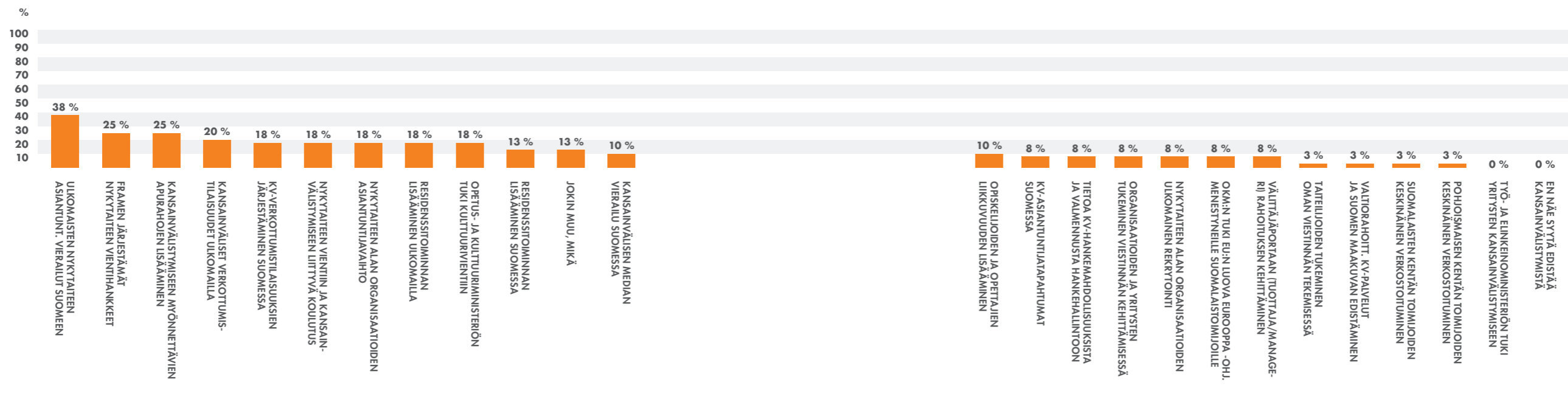
Tarkentavissa avovastauksissa ilmeni myös muita kansainvälistä toimintaa rajoittavia tekijöitä, kuten teosten kuljetuskustannukset ja tullausongelmat Euroopan unionin ulkopuolella. Pari vastaajaa kiinnitti lisäksi huomiota siihen, että perheellisen toimijan on vaikea osallistua esimerkiksi residenssitoimintaan. Molemmat vastaajat olivat naisia ja yksinhuoltajia.

Myös perheellisyys rajoittaa kansainvälistymistä, esimerkiksi residenssijaksoihin on vaikea osallistua pienen lapsen kanssa. Olisi hyvä, jos olisi enemmän residenssejä, joihin voi ottaa lapsen mukaan. – – (Taiteilija, tutkija; nainen, 40–49-vuotias)

6.3 Keinot kansainvälistymisen edistämiseksi

Organisaatioita edustavilta ja yksittäisiltä toimijoilta tiedusteltiin heidän näkemyskseen suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymisen edistämiseksi. Organisaatioiden vastauksissa oli suurta hajontaa (kuvio 13). Noin kaksi viidestä vastanneesta organisaatioista katsoi, että kansainvälistymistä voidaan parhaiten edistää kutsumalla ulkomaalaisia nykytaiteen asiantuntijoita vierailulle Suo-

Millä keinoin suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymistä voidaan mielestäsi parhaiten edistää? Valitse enintään kolme merkittävintä keinoa.

KUVIO 13. KEINOT EDISTÄÄ SUOMALAISEN NYKYTAITEEN KANSAINVÄLISTYMISTÄ ORGANISAATIOIDEN VASTAUKSISSA.

meen. Lisäksi kannatusta saivat Framen järjestämät nykytaiteen vientihankkeet (25 %) ja kansainvälistymiseen myönnettävien apurahojen lisääminen (25 %) sekä kansainväliset verkottumistilaisuudet esimerkiksi lähetystöissä ja kulttuuri- ja tiedeinstituuteissa (20 %).

Organisaatiovastaajien keskuudessa vähiten suosiota ehdotetuista vastausvaihtoehdoista saivat valtiörahoitteiset kansainvälistymispalvelut ja Suomen maakuvan edistäminen (3 %) sekä taiteilijoiden tukeminen oman viestinnän kehittämisessä (3 %). Työ- ja elinkeinoministeriön tukea yritysten kansainvälistymiseen ei pitänyt tärkeänä yksikään vastaajista. Valtiolähtöisten hankkeiden matala kannatus oli oletuksen mukaista, ja vähäinen kiinnostus kaupalliseen ja yritystoimintaan leimasi kyselyvastauksia kokonaisuudessaan.

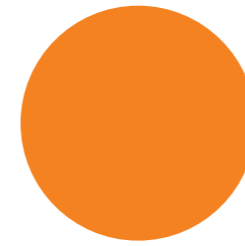
Hieman yllättäen kannatusta ei saanut sen enempää kotimaisten (3 %) kuin pohjoismaistenkaan (3 %) toimijoiden keskinäinen verkostoituminen. Muutoin verkostoituminen nousi vastauksissa keskeiseksi käsitteeksi ja monet vastaajat tekivät runsaasti sekä kotimaista että pohjoismaista yhteistyötä kansainvälisessä toiminnassaan. Kenties vastaajat olivat jo tyytyväisiä omiin verkostoihinsa eivätkä kaivanneet niiden ylläpitoon ulkopuolista tukea. Yllättävää oli myös se, että vain harva vastaajista (8 %) piti kansainvälisten asiantuntijataapaamisten järjestämistä Suomessa, tiedonjakoa kansainvälisistä hankemahdollisuuksista, hankehallinnon valmennusta, organisaatioiden ja yritysten tukemista viestinnän kehittämisessä, organisaatioiden ulkomaista rekrytointia tai välittäjäportaan rahoituksen kehittämistä merkittävänä keinoina edistää suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymistä.

Monet organisaatiotoimijat täsmensivät rastiuksiaan avovastauksissa. Residenssitoiminnassa esimerkiksi haluttiin korostaa laatua ja tavoitteellisuutta, pelkkä työtilan ja asunnon tarjoaminen ulkomailla ei riittänyt. Samaan seikkaan kiinnittivät huomiota taiteilijat omissa vastauksissaan. Tärkeää oli ammatillisen suhdeverkoston synnyttäminen, laajentaminen ja syventäminen. Muutamissa avovastauksissa tähdenneettiin myös kansainvälistä rekrytointia. Samoin kiinnitettiin huomiota suomalaisten toimijoiden ammatilliseen vaihtoon ja sijoittumiseen kansainvälisiin organisaatioihin.

Uskon siihen, että suomalaisen pitkällä oleskelulla ulkomailla / ulkomaalaisen residenssissä tai muuten Suomessa on paljon kauaskantoisemmat seuraukset kuin lyhytkestoisilla vientibankeilla tai brändityöryhmän mietinnöillä. Ystävyysuhteet ja ammatillisten verkostojen luonnollinen laajentuminen ovat yhä enemmän tämän vuosikymmenen kansainvälistymisen avaimia. (Oppilaitoksen edustaja)

Residenssitoiminta on olennainen tapa nykytaiteen kansainvälistämisessä, mutta on kiinnitettävä huomiota residenssien laatuun ja tavoitteisiin. Nykytaiteen alan organisaatioihin Suomessa olisi olennaista rekrytoida ainakin projektiperustaisesti ulkomaalaisia toimijoita JA suomalaisten taiteen alan välittäjäportaan ammattilaisten työskentely ulkomailla, esimerkiksi vaihtojärjestelmien ja -ohjelmien kautta on tärkeää. (Suomen kulttuuri- ja taideinstituutin edustaja)

Residenssijaksot ovat tärkeitä, mutta ulkomaillakin taiteilija on vielä enemmän edessä. Omissa residenssijaksoissani ulkomailla en ole merkittävästi saanut kutsuja avajaisiin ja tapatumiin tai tiennyt kohteen taidekuvioista. – –. (Taiteilija, nainen, 50–64-vuotias)

”ystävyyssuhteet ja ammatillisten verkostojen luonnollinen laajentuminen ovat yhä enemmän tämän vuosikymmenen kansainvälistymisen avaimia.”

– –. *Suomalaisia asiantuntijoita/jobtasia/kuraattoreja toimii vähän instituutioissa / biennaaleissa / muilla merkittävillä foorumeilla kansainvälisesti.* (Kuraattori, nainen, 40–49-vuotias)

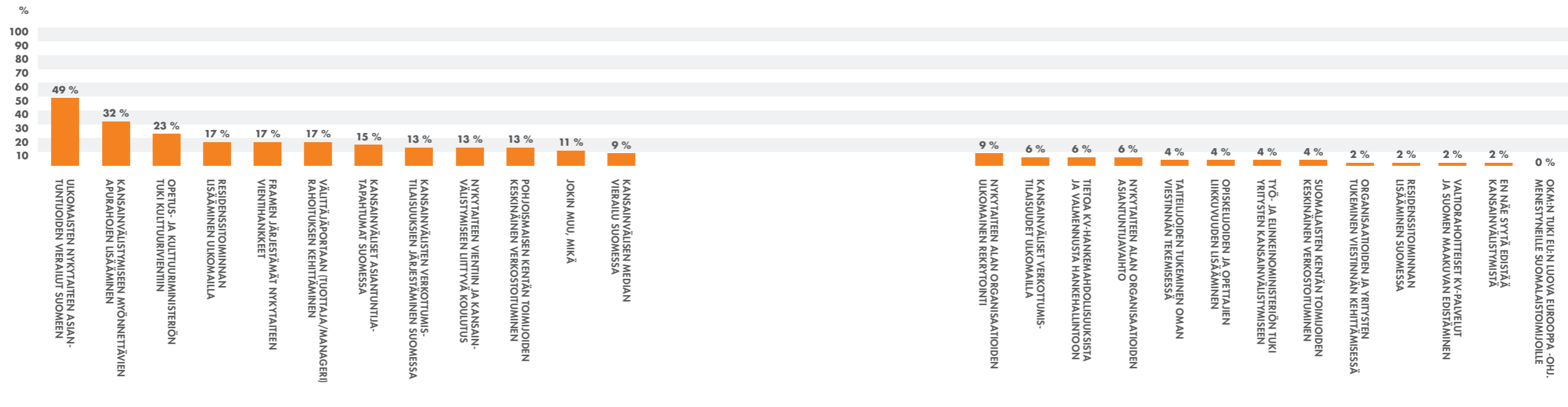
Vastauksissa tuotiin myös esille se, että tulisi löytää keinoja tukea paitsi valmistuneita, myös ammatissaan jo pitemmällä olevia mutta ei vielä kansainvälisesti tunnettuja taiteilijoita heidän kansainvälisessä toiminnassaan. Keski-ikäiset taiteilijat itsekin toivoivat saavansa enemmän huomiota. Ikäpolvien erot kansainvälistymisen kokemuksissa ja kompetensseissa olivat suuret.

Mielestäni Suomessa on paljon lahjakkaita nykytaiteilijoita, jotka eivät ole vielä kansainvälisesti tunnettuja. Tulisi kiinnittää huomiota niihin keinoihin, joilla sekä vasta valmistuneita että jo ammatissaan pitkällä olevia taiteilijoita parhaiten tuettaisiin kansainvälistymisessä. Kansainvälistämistä tehdään esimerkiksi Kuvataideakatemiassa nykyisin melko tehokkaasti, mutta tämä on subteellisen uusi asia. Tästä syystä monet nyt keski-ikäiset taiteilijat eivät ole missään vaiheessa ole saaneet oppia vastaavanlaisesta kansainvälisestä osaaamisesta. (Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituutin edustaja)

[K]ansainvälisyys taiteessa tarkoittaa Suomessa usein vain nuorten taiteilijoiden taidetta. Sitähän on systemaattisesti tuettu viime vuosina voimakkaasti. Uskoisin kuitenkin, että muuallakin maailmassa on keskipolven taiteilijoita ja iäkkäämpiäkin taiteilijoita, joilla olisi annettavaa kansainvälisestikin. – –. (Taiteilija, nainen, 65-vuotias tai vanhempi)

Noin puolet (49 %) yksilötoimijoista näki ulkomaalaisten nykytaiteen asiantuntijoiden vierailut Suomeen keinona edistää suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymistä (kuviot 14). Lisäksi keinoina nähtiin kansainvälistymiseen myönnettävien apurahojen lisääminen (32 % vastaajista) sekä opetus- ja kulttuuriministeriön tuki kulttuurivientiin (23 %).

Millä keinoin suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymistä voidaan mielestäsi parhaiten edistää? Valitse enintään kolme merkittävintä keinoa.

KUVIO 14. KEINOT EDISTÄÄ SUOMALAISEN NYKYTAITEEN KANSAINVÄLITYKSESTÄ YKSILÖTOIMIJOIDEN VASTAUKSISSA.

Myös yksilötoimijoiden vastauksissa oli hajontaa sen suhteen, mitä pidettiin parhaina keinoina edistää kansainvälistämistä. Vähiten kannatusta ehdotetuista vastausvaihtoehdoista saivat organisaatioiden ja yritysten tukeminen viestinnän kehittämisessä (2 %), residenssitoiminnan lisääminen Suomessa (2 %) sekä valtiohoitettavat kansainvälistymispalvelut ja Suomen maakuvan edistäminen (2 %). Yksikään vastaajista ei laskenut tärkeimpien keinojen joukkoon opetus- ja kulttuuriministeriön tukea EU:n Luova Eurooppa -ohjelmassa menestyneille suomalaistoimijoille. Myöskään taiteilijoiden tukeminen oman viestinnän tekemisessä, opiskelijoiden ja opettajien liikkuvuuden lisääminen tai työ- ja elinkeinoministeriön tuki yritysten kansainvälistymiseen eivät saaneet liemmin suosiota (4 %). Yksilötoimijatkkaan eivät nostaneet esiin suomalaisten toimijoiden keskinäistä verkostoitumista (4 %). He eivät pitäneet kovinkaan tärkeinä myöskään kansainvälisiä verkottumistilaisuuksia ulkomailla, tiedonjakoa kansainvälisistä hankemahdollisuuksista tai hankehallinnon valmennusta sekä organisaatioiden asiantuntijavaihtoa (6 %).

Avovastauksissaan yksilötoimijat korostivat vastavuoroisuutta ja toivoivat tukimuotoa, jolla kansainvälisiä taiteilijoita ja -näyttelyitä voisi tuoda Suomeen.

Olisi mahtavaa, jos Suomessa olisi tukimuoto, jolla voisi TUODA kv-taiteilijoita ja näyttelyitä ja kuraattoreita Suomeen. Tänne pitää TUODA JA HOUKUTEL-

LA ihmisiä ja kv-tapahtumia, eikä vaan mennä ja viedä. (Kuraattori, nainen, 40–49-vuotias)

Yksilötoimijoiden avovastauksissa kommentoitiin myös ulkomaiden asiantuntijoiden, etenkin kuraattorien, vierailuja. Heidän valintaansa haluttiin kuitenkin kiinnittää huomiota, samoin siihen piiriin, jossa heitä Suomessa kierrätettiin. Suomalaisten kuratoimia Suomi-paketteja kritisoitiin. Lisäksi todettiin, että kansainvälisiä asiantuntijoita tavattiin myös henkilökohtaiselta pohjalta virallisen koneiston ulkopuolella.

– –. *Suomesta ulkomaille saisi parhaiten suoran kontaktin ulkomaiden asiantuntijoiden työvuorovierailujen tai portfolio katselmusten kautta.* – –. (Taiteilija, nainen, 30–39-vuotias)

Ulkomaisten asiantuntijoiden vierailut ovat tärkeitä, mutta tärkeää on myös, kuka valitsee nämä asiantuntijat. (Taiteilija, mies, 50–64-vuotias)

Kun suomalaisten taiteilijoiden kansainvälistymistä edistetään, pooli, josta taiteilijat valitaan, on joskus ollut uskomattoman pieni. Välillä tuntuu, että kun kuraattori on kerran valintansa suorittanut, ei kannata enää tutustua uusiin taiteilijoihin. (Taiteilija, mies, 50–64-vuotias)

Suomalaisten kuratoimat suomalaisen taiteen esittelyt voisi itse asiassa lopettaa. Suomalaisten taiteilijoiden kansainvälistymistä edistäisi se, että kv. ku-

raattoreilla yms. järjestäjillä olisi mahdollisuus tutustua taiteilijoiden töihin itse. – –. *Omaa kansainvälistymistäni ovat edistäneet vain ne tilanteet, joissa taiteilijoiden valinnat eivät ole olleet suomalaisten päätettävissä.* (Taiteilija, mies, 50–64-vuotias)

On – – lukuisia henkilökohtaiselta pohjalta lähteviä asiantuntijatapaamisia myös virallisten tapahtumien ulkopuolella. – –. (Muu organisaatiotoimija)

Vastauksissa korostettiin, että kansainvälisyyttä edistävä toiminta edellyttää pitkäjänteisyyttä ja suunnitelmallisuutta. Yhteistyöhön ja keskusteluun on vaikea päästä sisään kertaheitolla vaan vaaditaan useiden vuosien sinnikstä työtä. Yhteistyötä mahdollistavien rakenteiden synnyttämistä pidettiin tärkeänä. Monissa muissakin lomakekohdissa painotettiin sitä, että onnistuakseen tämän päivän kansainvälistymishankkeiden on rakennuttava asiavetoisen, toimijalähtöisen yhteistyön varaan.

Kansainvälisen yhteistyön, toiminnan ja diskurssin vahvistuminen on pitkäjänteisen työn tulosta. – –. (Kuraattori, nainen, 40–49-vuotias)

Ehdottomasti tärkeintä ja vaikuttavinta on taiteilijoiden ja ulkomaisten toimijoiden pitkäjänteisen yhteistyön mahdollistaminen erilaisten rakenteiden kautta. Esim. NYC:n Suomi-Instituutin Mobius-banke on hyvä malli. Yksittäiset seminaarit, verkostoitumistilaisuudet ja viestintä valuvat bukkaan, jos ei ole syvällistä, asiavetoista yhteistyötä, joka lähtee toimijoista itsestään. (Taiteilija, nainen, 40–49-vuotias)

Suomen Lontoon instituutin ja Suomen New Yorkin kulttuuri-instituutin koordinoima MOBIUS – Fellowship for Visual Arts, Museum and Archive Professionals -ohjelma (2014–2017) mahdollistaa osallistujien tiiviin yhteistyön isäntäorganisaation kanssa useiden kuukausien ajan. Tavoitteena on saada ja jakaa erilaisia toimintamalleja, tietoa ja asiantuntemusta, analysoida ja kehittää museoiden, arkistojen ja kuvataiteen alan organisaatioiden toimintamalleja ja rakenteita sekä toteuttaa tai aloittaa yhteistyöprojekteja (esim. näyttely, tutkimus, tapahtuma) isäntäorganisaation kanssa. Esimerkiksi Kiasman työntekijä on päässyt Mobiuksen kautta työskentelemään Lontoon Tateen.

Toisaalta avovastauksissa ilmaistiin kriittinen suhtautuminen ”kansainvälistymiseen”. Koko puhe- ja ajattelutapaa pidettiin epäajanmukaisena ja suurellisena. Kansainvälistymisen nähtiin syntyvän ennen kaikkea kollegoiden ja muiden taidealan toimijoiden kohtaamisesta sekä toiminnan lähtevän omasta itsestä.

Kansainvälistyminen on tyhjä termi. Olen kiinnostunut sisällöistä ja elämästä. Pahoittelen asennettani mutta toivon, että kv-pöhinästä päästäisiin jo eroon. Voin vain kuvitella, kuinka kaukaiselta nämä kysymykset tuntuvat 90-l syntyneille kollegoilleni. – –. (Taiteilija, mies, 30–39-vuotias)

Omalla kohdallani kansainvälistymistä ovat edistäneet parhaiten suorat kohtaamiset kuraattorien, kustantajien, galleristien ja toisten taiteilijoiden kanssa. Paras tapa edistää oikeiden ihmisten kohtaamista on se, että taiteilija voi matkustaa esim. ulkomaisen näyttelynsä avajaisiin tai taidemessuille (jossa voi kohdata kasvokkain toisia taiteilijoita ja muita vaikuttajia). (Taiteilija, nainen, 30–39-vuotias)

– –.Pidän kansainvälistymispuheita nationalistisina ja ideologisilta lähtökohdiltaan ylipäänsä kyseenalaisina. – –. (Taiteilija, mies, 30–39-vuotias)

Vastauksissa kyseenalaistettiin myös suomalaisten kansainvälinen menestys ja näkyvyys. Kaikissa keskeisissä nykyaikaisen taiteen tapahtumissa ei suomalaisia tai Suomessa asuvia taiteilijoita ole liiemmin vieläkään nähty. Eräiden vastaajien mielestä suomalainen kenttä on kansainvälistymistoiveistaan ja kuvitelmistaan huolimatta vielä melko provinsiaalinen.

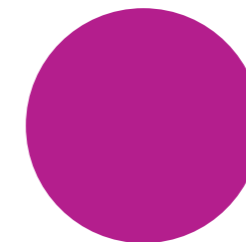
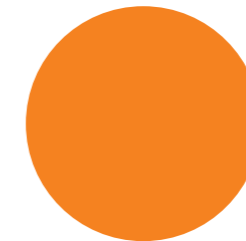
Suomalaisia taiteilijoita ei ole valittu kansainvälisiin biennaaleihin ja triennaaleihin lainkaan siinä määrin kuin täällä ehkä ajatellaan, vaan loistamme monesti poissaololla (esim. Manifesta!). Syyt tähän kannattaisi selvittää. (Taiteilija, opettaja, tutkija; 50–64-vuotias)

Tällä hetkellä näen, että suomalainen kenttä on kovin paikallisissa, hiukan vanhahtavissa alaan liittyvissä kysymyksissä kiinni, ja kansainvälisyyttä kyllä toivotaan, mutta samalla sitä myös pelätään. – –. (Oppilaitoksen edustaja)

– –. Helsingin kuvataidetarjonta on toisin sanoen erittäin heikoilla, mitä tulee kansainvälistymiseen verrattuna vaikkapa muuhinkin Pohjolan metropoleihin. (Taiteilija, opettaja, tutkija; 50–64-vuotias)

Vaikka nykyaikaisen kansainvälistämiseen suhtauduttiin osin kriittisesti, kansainvälistä toimintaa haluttiin myös kehittää kasvattamalla juuri Suomen kansainvälistä näkyvyyttä nykyaikaisen taiteen keskeisimmillä messuilla.

Baseliin, Arcoon ja Friezeen isot suomitaiteen osastot parhaimmille paikoille. (Tutkija, nainen, 40–49-vuotias)

7 MENETELMÄ NYKYTAITEEN KANSAINVÄLISEN TOIMINNAN SEURANTAAN

Tässä luvussa hahmotellaan menetelmää kotimaisen nykytaiteen kansainvälisen toiminnan seurantaan sekä tarkastellaan kyselyvastauksissa esiin nousseita huomioita kansainvälisen toiminnan seurannan toteuttamisesta.

7.1 Kansainvälisen toiminnan ja sen vaikuttavuuden indikaattorien kehittäminen

Yksi selvityksen osa-alueista oli kehittää Visuaalisen taiteen keskukselle Framelle välineitä nykytaiteen kansainvälisen toiminnan seurantaan. Tämä liittyy Framelle annettuun tehtävään toimia kuvataiteen tiedotuskeskuksena, joka harjoittaa tutkimus-, tilastointi- ja viestintätoimintaa.

Toiminnan tulokset (*outcome*) ja vaikutukset (*impact*) ja myös toiminnan laajempi vaikuttavuus syntyvät useimmiten organisaation ulkopuolella, kun taas panokset (*input*) ja tuotokset (*output*) liittyvät organisaation omaan toimintaan (Rajahonka 2013, 14). Panos on esimerkiksi työtä, tuotos vaikkapa näyttely. Organisaatio muuttaa panokset omalla toiminnallaan tuotoksiksi, jotka aikaansaavat muutoksia (tuloksia ja vaikutuksia) toiminnan kohteessa. Toiminnan ansiosta esimerkiksi Suomen ulkomainen kuva voi parantua. Jotta vaikutuksia voidaan arvioida, tulee selvittää lähtötilanne, jota verrataan lopputilanteen tuloksiin. Vaikuttavuus puolestaan kuvaa sitä, missä määrin toiminnalle asetetut tavoitteet on saavutettu eli kuinka hyvin toiminta on kokonaisuudessaan onnistunut. Tavoitteena voisi olla vaikkapa parantaa suomalaisten taiteilijoiden sijoitusta kansainvälisissä rankingeissa. Vaikuttavuus on siis tavoitteiden mukaisen muutoksen tapahtumista. Vaikuttavuuden arvioinnissa pyritään ymmärtämään ja kuvaamaan toiminnan tulokset ja vaikutukset sekä ymmärtämään niiden syntyprosessi. (Rajahonka 2013, 14.)

Vaikuttavuuden arvioinnissa tarkastellaan vaikutusten suhdetta tavoitteisiin. Yleensä vaikuttavuus-termillä viitataan pitkäaikaisiin vaikutuksiin, ei vain yhden vuoden tarkastelujaksoon. Monitoimijaympäristössä vaikuttavuuden arviointi on monella tapaa haastavaa. Vaikutukset syntyvät usein pitkien prosessiketjujen kautta ja lukuisten toimijoiden työn tulosten summana. Pitkällä aikavälillä vaikutuksia aiheuttavat myös monet muutkin tekijät kuin tarkasteltava toiminta. Syitä ja seurauksia on vaikea tunnistaa ja nimetä. Suoraviivaisen vaikutusketjun sijaan on alettu puhua vaikutusverkkoista tai -verkostoista (*impact networks*). Tällainen näkökulma korostaa myös sitä, että ei voida puhua vain yhden organisaation

vaikuttavuudesta, koska vaikuttavuus syntyy kumppanuuksien kautta. (Rajahonka 2013, 17.) Mervi Rajahongan (2013, 20) mukaan tärkeää onkin hahmottaa ne sidosryhmät, joille vaikutuksia syntyy tai tavoitellaan syntyviksi. Usein on myös niin, että sidosryhmien osallistaminen tukee vaikutuksien syntyä (ibid).

Käsillä olevassa selvityksessä on kartoitettu ensimmäisen kerran laajasti kyseilyn avulla suomalaisen nykytaiteen kansainvälistä toimintaa. Kyse on siis lähtötilanteen selvittämisestä. Vertailua aiempaan tilanteeseen voidaan tehdä vain rajallisesti, sillä vertailukelpoista aikasarja-aineistoa on saatavilla vain muutamiin seikkojen suhteen.

Vaikuttavuuden arviointi on vaikutusten suhteuttamista tavoitteisiin. Jotta nykytaiteen kansainvälisen toiminnan vaikuttavuutta voitaisiin arvioida, pitää olla selvillä toiminnalle asetetuista tavoitteista. Tällöin nousee esiin kysymys, kenen tavoitteista puhutaan: OKM:n, Framen, muiden rahoittajien, nykytaiteen kentän yksittäisten toimijoiden vai koko kentän? OKM:n ja Framen virallisia tavoitteita voidaan lukea niiden tehtävistä ja ohjelma-asiakirjoista. Molemmat jakavat rahaa (OKM:n rahaa kulkee Framen kautta) ja laativat suunnitelmia kansainvälisen toiminnan edistämiseksi ja suuntaamiseksi. Viime kädessä niiden mahdollisuudet saada tavoitteitaan toteutetuiksi ovat kuitenkin riippuvaisia kentän toimijoista (ja kansainvälisistä osapuolista). Rajahonkaan viitaten nämä ovat samalla niitä sidosryhmiä, joille vaikutuksia syntyy. Koska nykytaiteen kansainvälisessä toiminnassa on kyse monista toimintamuodoista ja useiden toimijoiden muodostamasta verkostosta, tulisi käydä laajaa keskustelua siitä, voidaanko kansainväliselle toiminnalle asettaa joitakin yhteisiä tavoitteita ja mitä ne voisivat olla. Lisäksi tärkeä kysymys on, mitkä toimijat voivat näitä tavoitteita asettaa ja kenen johdolla neuvottelua käydään. Olennaista on myös se, keitä neuvottelupöytään kutsutaan – ketkä katsotaan nykytaiteen kentän toimijoiksi ja kuinka nykytaide ymmärretään?

Kansainvälistymistä kuvaavia indikaattoreita voidaan rakentaa myös ilman kytkentää vaikuttavuuspuheeseen ja arviointikäytäntöihin. Teema on sinänsä kiinnostava niin sidosryhmille kuin laajalle yleisölle. Indikaattorit ovat tunnuslukuja, jotka tiivistävät suuren määrän tietoa helpommin hallittavaan ja ymmärrettävään muotoon. Ne ilmaisevat muutosta asiaintilassa ja osoittavat kehityssuuntaa. Indikaattorien ei ole tarkoitus kattaa ilmiötä kaikkia pieniä yksityiskohtia myöten vaan kuvata sen olennaisimpia ulottuvuuksia. Siksi ne voivat joskus tuntua karkeilta ja epätyytyttäviltä. Pitkän kehittämisen tuloksena voidaan saada aikaan summaindikaattoreita, jotka tiivistävät yhteen lukuun ilmiön useita eri ulottuvuuksia; tällainen on esimerkiksi aidon kehityksen indikaattori (GPI). Tällaisten summaindikaattorien tai indeksien riskeinä ovat kuitenkin vaikeaselkoisuus ja läpinäkymättömyys. Indikaattoreina voidaan käyttää myös kyselyihin perustuvia barometreja, jotka ilmapuntarin lailla osoittavat esimerkiksi asenneilmaston kehityssuuntaa. Yksittäiset tilastoluvutkin voivat toimia indikaattoreina, kun niitä tulkitaan laajaa taustaa vasten.

Nykytaiteen kentällä ongelmana on vertailukelpoisen, aikasarjamuotoisen tilastotiedon puute. Frame on parhaillaan rakentamassa alan tilastointia osana tiedotuskeskustehtävänsä. Nykytaiteen tilastointi on metodologisesti haastavaa, koska siinä ei voi rajoittua pelkästään vakiintuneisiin organisaatioihin, ku-

ten taidelaitoksiin tai järjestöihin. Monet toimijoista ovat yksilöitä tai vaihtuvia ryhmiä ja kollektiiveja. Yksilötoimijat ovat usein ”itsensä työllistäviä” eivätkä siis löydy palkansaajien tai yrittäjien listoilta. Käsillä oleva raportti on osoittanut myös, että nykytaidetoiminta tapahtuu kasvavassa määrin erilaisissa verkostoissa, jotka elävät ja muuttuvat kaiken aikaa. Verkostojen kuvaaminen tilastoissa on erityisen haastavaa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön *Vaikuttavuusindikaattorit kulttuuripolitiikan tietopohjan vahvistajina* -julkaisussa (2009) on luonnosteltu muutamia nykytaiteen kansainväliseen toimintaan liittyviä indikaattoreita. Residenssitoiminnan osalta on esitetty kahta indikaattoria: 1) ulkomaiset taiteilija- ja kuraattorivieraat Suomessa ja 2) suomalaisten vierailu ulkomaisissa residensseissä. Kansainvälisten kulttuuri- ja liikkuvuusohjelmien osalta on esitetty puolestaan neljää indikaattoria: 1) opiskelijavaihto taide- ja kulttuurialalla, 2) opettajavaihto taide- ja kulttuurialalla, 3) suomalaisten toimijoiden osallistuminen EU:n kulttuuriohjelmiin sekä 4) suomalaisten toimijoiden osallistuminen pohjoismaisiin kulttuuri- ja liikkuvuusohjelmiin. Lisäksi selvityksessä todetaan, että kulttuuriinstituuttien ja edustustojen tai muiden tahojen järjestämien tilaisuuksien määrän voidaan tulkita kertovan suomalaisten toimijoiden aktiivisuudesta kulttuurivaihdon ja viennin edistämiseksi. Esityskerroista ja yleisömääristä voidaan puolestaan tehdä päätelmiä suomalaisen taiteen kiinnostavuudesta kansainvälisesti. (Opetusministeriö 2009, 54.)

Esimerkkiä indikaattoreista voidaan ottaa tiedepuolelta. Suomen Akatemian vuonna 2009 julkaisemassa selvityksessä *Internationalisation of Finnish scientific research* (Ahonen, Hjelt, Kaukonen & Vuolanto (toim.) 2009) suomalaisen tieteellisen tutkimuksen kansainvälistymisen seuraamiseksi ehdotettiin 12 indikaattoria. Indikaattorit oli jaoteltu neljään teemaan: 1) tieteellisen julkaisemisen kansainvälistyminen, 2) liikkuvuus ja vierailut, 3) kansainvälinen tutkimusrahoitus sekä 4) kansainvälinen verkostoituminen. Ensimmäisen teeman alle kuuluvat indikaattorit keskittyvät suomalaisiin julkaisuihin kansainvälisissä sarjoissa, artikkeleihin kansainvälisissä konferenssijulkaisuissa sekä useiden kirjoittajien yhteisiin kansainvälisiin julkaisuihin. Liikkuvuutta ja vierailuja arvioidaan esimerkiksi ulkomaalaisten varttuneiden tutkijoiden käyntimäärinä Suomeen sekä

**nykytaidetoiminta
tapahtuu kasvavassa
määrin erilaisissa
verkostoissa, jotka
elävät ja muuttuvat
kaiken aikaa.**

vastaavasti suomalaisten varttuneiden tutkijoiden vierailumäärinä ulkomaille. Indikaattorit mittaavat myös ulkomaalaisten professorien ja tohtoriopiskelijoiden määrää Suomessa. Kansainvälistä tutkimusrahoitusta tarkastellaan puolestaan indikaattorein, jotka mittaavat ulkomaalaisen perustutkimuksen rahoituksen määrää suomalaisissa organisaatioissa, kansainvälistä rahoitusta saavien tiede- ja tutkimusprojektien määrää sekä Euroopan unionin puiteohjelmista saadun tutkimusrahoituksen määrää. Kansainvälistä verkostoitumista mittaa ainoastaan yksi indikaattori: väitöskirjojen ulkomaisten tarkastajien määrä. (Ahonen ym. (toim.) 2009, 68.)

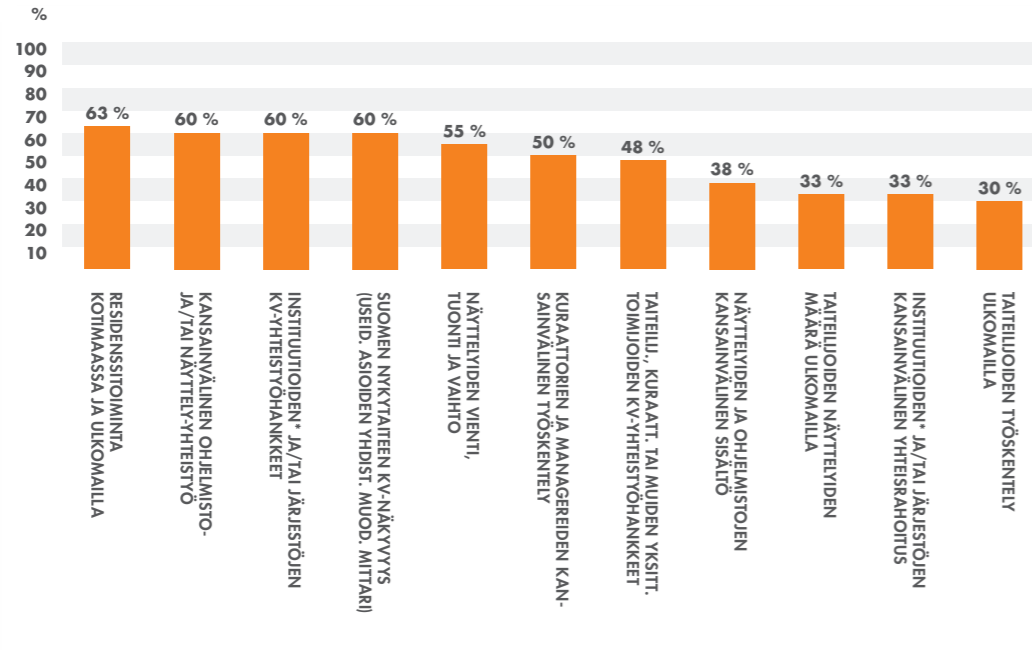
Osa tieteen indikaattoreista voidaan tuoda miltei sellaisinaan taiteen puolelle, kuten liikkuvuus ja vierailut. Tieteellisen julkaisemisen kansainvälistymistä vastaanee kansainvälinen näyttelytoiminta. Tieteessä käytetään kuitenkin keskeisenä kansainvälistymisen ja samalla laadun mittarina sitaatti-indeksiä, joka perustuu lähdeviitekäytäntöön. Taideteoksissa ei ole vastaavaa käytäntöä, vaikka taidekriittikissä ja tutkimuksessa puhutaan vaikutteista. Mittareiden määrittelyminen nykytaiteen kansainväliselle toiminnalle on monesta syystä haastavaa. Taiteen alalla voidaan rakentaa samanlaisia määrällisiä mittareita kuin monella muullakin alalla, kuten kävijämääriä ja tuottoja, mutta alan toimijat kokevat ne usein vaillinaisiksi ja pelkäävät niiden johtavan väärinkäsityksiin. Nykytaiteen kansainvälisessä toiminnassa on kyse myös vaikeasti mitattavista kokemuksista ja kohtaamisista.

Taiteen ja kulttuurin alueen toiminnan ilmaisua ja sen arviointia määrällisin mittarein on pidetty monesta syystä ongelmallisena. Toiminnan muodot ovat usein jo luonteeltaan sellaisia, että niille on vaikea löytää yksiselitteisiä määritelmiä. Taiteellinen ja kulttuurinen toiminta on lisäksi dynaamista ja prosessuaalista. Monet vaikutukset ovat myös suhteellisia, sillä kyseessä ovat ihmisten kokemukset, elämykset ja merkityksenannot. Ongelmaksi nousee myös se, että arvioinneissa joudutaan usein tietoaineiston, analyysivälineiden ja resurssien puutteen takia keskittymään vain pieneen osaan vaikeasti hahmottuvasta kokonaisuudesta. Taiteen alalla vaikutukset voivat olla hyvinkin vaihtelevia ja enakoimattomia ja tulla esiin vasta pitkän ajan kuluttua. (Ks. Häyrynen 2004.)

7.2 Kyselyvastaajien näkemykset kansainvälisen toiminnan seurannasta

Käsillä olevan tutkimuksen kyselyssä tiedusteltiin nykytaiteen alan organisaatioiden ja yksittäisten toimijoiden näkemyksiä siitä, mitä asioita Framen tulisi nykytaiteen kansainvälisessä toiminnassa seurata. Organisaatiot nostivat tarjotuista vaihtoehdoista tärkeimmiksi seuraavat: residenssitoiminta kotimaassa ja ulkomailla (63 % vastaajista), kansainvälinen ohjelmisto- ja/tai näyttely-yhteistyö (60 %), instituutioiden ja järjestöjen kansainväliset yhteistyöhankkeet, kuten näyttelyt ja muut tuotannot (60 %), sekä Suomen taiteen kansainvälinen näkyvyys (useiden asioiden yhdistelmänä muodostettavan mittarin avulla) (60 %) (kuvio 15). Yli puolet organisaatioista kannatti näyttelyiden viennin, tuonnin ja vaihdon sekä puolet kuraattorien ja managereiden kansainvälisen työskentelyn seuraamista.

Mitä asioita nykytaiteen kansainvälisessä toiminnassa Framen pitäisi mielestäsi seurata? Valitse tärkeimmät.

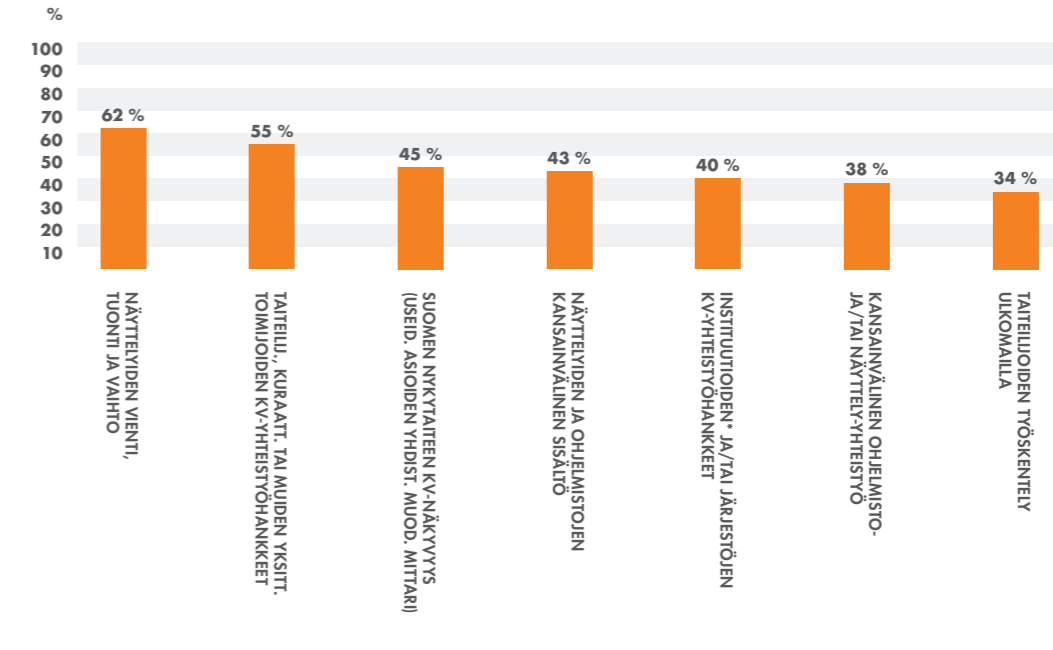

KUVIO 15. ORGANISAATIOIDEN MIELESTÄ TÄRKEIMMÄT ASIAT (30 % TAI ENEMMÄN VASTAAJISTA), JOITA FRAMEN TULISI SEURATA KANSAINVÄLISESSÄ TOIMINNASSA.

* Instituutioilla tarkoitetaan tässä esimerkiksi museoita ja oppilaitoksia.

Yksilötoimijat katsoivat, että Framen tulisi kiinnittää kansainvälisen toiminnan seurannassa huomiota etenkin näyttelyiden vientiin, tuontiin ja vaihtoon (62 % vastaajista), taiteilijoiden, kuraattorien ja muiden yksittäisten toimijoiden kansainvälisiin yhteistyöhankkeisiin (55 %), Suomen nykytaiteen kansainväliseen näkyvyyteen (45 %) sekä näyttelyiden ja ohjelmistojen kansainväliseen sisältöön (43 %) (kuvio 16).

Mitä asioita nykytaiteen kansainvälisessä toiminnassa Framen pitäisi mielestäsi seurata? Valitse tärkeimmät.

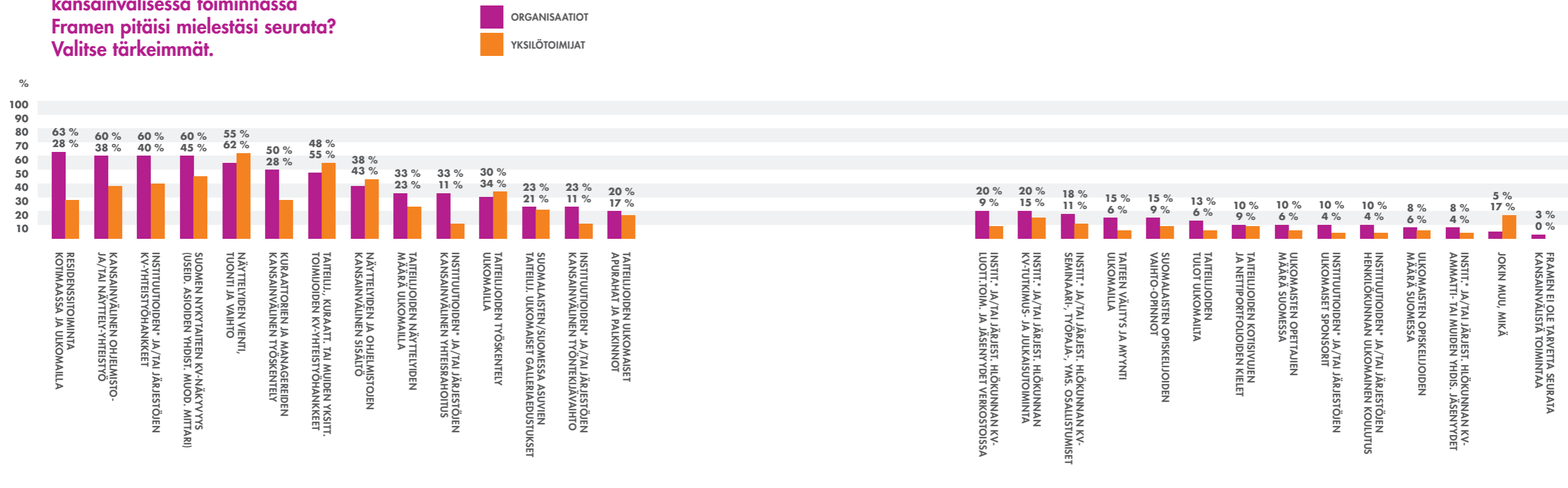

KUVIO 16. YKSILÖTOIMIJOIDEN MIELESTÄ TÄRKEIMMÄT ASIAT (YLI 30 % VASTAAJISTA), JOITA FRAMEN TULISI SEURATA KANSAINVÄLISESSÄ TOIMINNASSA.

* Instituutioilla tarkoitetaan tässä esimerkiksi museoita ja oppilaitoksia.

Mitä asioita nykytaiteen kansainvälisessä toiminnassa Framen pitäisi mielestäsi seurata? Valitse tärkeimmät.

KUVIO 17. MOLEMPIEN VASTAAJARYHMIEN NÄKEMYKSET KYSYMYKSEEN "MITÄ ASIOITA NYKYTAITEEN KANSAINVÄLISESSÄ TOIMINNASSA FRAMEN PITÄISI SEURATA?"

* Instituutioilla tarkoitetaan tässä esimerkiksi museoita ja oppilaitoksia.

Kun organisaatio- ja yksilötoimijoiden vastauksia tarkastellaan rinnakkain (kuvio 17), niissä voidaan havaita sekä eroja että yhtäläisyyksiä. Molemmissa ryhmissä nousivat tärkeiksi seurannan kohteiksi seuraavat aihepiirit: Suomen nykytaiteen kansainvälinen näkyvyys; taiteilijoiden, kuraattoreiden tai muiden yksittäisten toimijoiden kansainväliset yhteistyöhankkeet; instituutioiden ja/tai järjestöjen kansainväliset yhteistyöhankkeet; näyttelyiden ja ohjelmistojen kansainväliset sisällöt sekä taiteilijoiden työskentely ulkomailta. Mukana olisi siis näkyvyyttä, liikkuvuutta, yhteistyötä ja vuorovaikutusta. Sen sijaan kaupallinen toiminta ei juurikaan noussut esille vastauksissa: vain 15 prosenttia yksilötoimijoista ja 6 prosenttia organisaatioimijoista kokee sen tärkeäksi seurannan kohteeksi. Myös instituutioiden ja järjestöjen kansainvälisten sponsoreiden tarkkailua pitää tärkeänä suurempi osuus yksilötoimijoista (10 %) kuin organisaatioista (4 %).

Yleisesti vähiten kannatusta ehdotetuista seuranta-kohteista saivat muun muassa instituutioiden ja/tai järjestöjen henkilökunnan kansainväliset ammatti- tai muiden yhdistysten jäsenyydet sekä henkilökunnan ulkomainen koulutus. Opiskelijoiden tai opettajien liikkuvuuden seuraamista ei nähty erityi-

sen tärkeäksi, mikä selittyy osittain sillä, että CIMO jo tilastoi näitä asioita. Myöskään taiteilijoiden ulkomailta saamien tulojen tai taiteilijoiden kotisivujen ja nettiportfolioiden kielten seuraamista ei pidetty kovinkaan keskeisenä. Taiteilijoiden ulkomailta saamia tuloja on viime vuosina tiedusteltu ainakin kahdessa eri kyselyssä, joista toisen teetti Suomen Taiteilijaseura ja toisen Taiteen edistämiskeskus. Jälkimmäisen tuloksia ei kuitenkaan ole tältä osin raportoitu. Ulkomaisten tulojen kysyminen saatetaan myös arvioida vaikeaksi ja herkäksi esimerkiksi verotuksen takia.

Kysymys seurannasta kirvoitti myös useita avovastauksia. Monet kohdistettiin Framen omaan toimintaan. Kyselyvastaajat toivoivat muun muassa Framen toiminnan tekemistä entistä läpinäkyvämmäksi. Osa katsoi, että muutosta parempaan suuntaan oli jo havaittavissa.

Kirjanpito. Sitä seuraamalla nähdään, minkälaisia erilaisia tapahtumia ja keitä Frame on toiminnallaan tukenut. On tärkeää, että tuki kattaa skaalan ruohonjuuritason kokeellisesta toiminnasta merkittäviin nykytaiteen ilmiöiden kansainvälisiin katselmuksiin. Vuosi vuodelta tapahtumien määrän soisi

kasvavan. Laadullinen seuranta on sitä, että suomalaiset ovat mukana mahdollisimman monissa taiteen näkökulmasta tärkeissä nykytaiteen ohjelmissa. Taidemessut eivät kuulu tähän kategoriaan. (Taiteilija, mies, 50–64-vuotias)

Avovastauksissa pohdittiin myös Suomen nykytaiteen kansainvälisen toiminnan painotuksia. Sanoma oli vähintäänkin implisiittisesti suunnattu Framelle.

Mielestäni ei ole mielekästä yrittää muodostaa yhtä ”mittaria” suomalaisen nykytaiteen kansainväliselle näkyvyydelle. Nykytaiteeseen liittyvän vaihdon ”tulosten” mittaaminen on vaikeaa ja saattaa muodostua problemaattiseksi, koska kenttä ja taiteen ilmentymät muuttuvat jatkuvasti. Pikemminkin kannattaisi oman näkemykseni mukaan seurata sitä, mikä kiinnostaa sisällöllisesti – tämän vaihtelee tietenkin alue- ja kulttuurikohtaisesti. Vakiintuneisiin biennaali- ja triennaali-instituutioihin keskittyminen kaipaisi rinnalleen myös muunlaisten esiintulojen seuraamista ja analyysiä. Pienistä puroista saattaa syntyä kiinnostavia kontakteja ja kauaskantoisia vaikutuksia. (Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituutin edustaja)

[K]ansainvälisessä työssä tärkeintä on pitkäjänteinen verkostoituminen, uusien kontaktien luonti, uusien ajatusten löytäminen ja uusien mahdollisuuksien luominen. Yksittäisille menestystarinoille ei pitäisi antaa liikaa painoarvoa, tai kaikkea huomiota, kuten usein tehdään. Yksittäiset onnistumiset voivat olla asiaa auttavia, eteenpäin vieviä voimia, mutta niiden kautta ei tulisi määritellä mittareita. Pyrkimys tulisi olla tukea pienimuotoisempiakin, monimuotoisia hankkeita pelkkien suurtahtumien sijaan. (Taide- tai taiteilijajärjestön edustaja)

Pitäisi pystyä arvioimaan ja tukemaan myös immateriaalista vaihtoa, jota tapahtuu jatkuvasti ilman instituutioiden apuakin. Kaikki ei ole mitattavissa teoksien ja taloudellisten mittarein. (Tutkija, mies, 50–64-vuotias)

Eräs organisaatiotoimijoista huomautti, että Framen ei tulisi tiedotuskeskustehtävässään aloittaa kansainvälistymisestä vaan järjestää ensin Suomen kuvataidekentän perustietojen keruu.

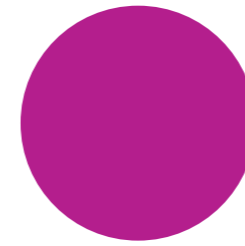
Huom. Mielestäni Framen tiedotuskeskustoiminnan pääpainopiste ei pitäisi olla kansainvälisyydessä, vaan koko suomalaisen kuvataidekentän perustietojen saattamisessa kuntoon. (Taide- tai taiteilijajärjestön edustaja)

Joissakin avovastauksissa kansainvälisen toiminnan seurantaan suhtauduttiin kriittisesti ja pelättiin sen vievän resursseja pois muulta tärkeämmäksi katsotulta toiminnalta. Nämäkin viestit oli suunnattu keskeisesti Framelle.

Jos seuraaminen vie vähänkin resursseja taiteilijoiden kansainvälisen toiminnan mahdollistamiselta, niin seuraamiseen panostamista kannattaa miettiä. Seuraamiseen kannattaa panostaa vain sen verran, että siitä on todellista hyötyä vaikuttavien suomalaisten teosten ja taiteilijoiden liikehdintään ulkomailla. – –. Kun vaikutusta tulee niin kyllä se huomataan. Pelkään, että tuo seuraaminen tarkoittaa ns. toimivien reseptien löytämistä ja siten tietyn kaltaisten hakemusten tai tekijöiden tukemista. – –. (Taiteilija, mies, 30–39-vuotias)

En ymmärrä, miksi Framen pitäisi seurata kansainvälistä toimintaa. Framen pitäisi edistää ja tukea sitä. (Taiteilija, tuottaja; nainen, 30–39-vuotias)

Vastauksista välittyi myös yleinen kriittisyys mittareiden muodostamiseen ja käyttöön taiteen kentällä. Kansainvälisen toiminnan seuranta ei nähty Framen apuvälineeksi vaan mittarit kytkettiin opetus- ja kulttuuriministeriön toimin-

**on tärkeää
saada osoitettua,
mitä panostamalla
kansainvälisyyteen
voidaan saada aikaan.**

taan. Tiedepuolelta katsottiin löytyvän pelottavia esimerkkejä irrelevanttien indikaattorien mekaanisesta käytöstä.

Ylläoleva osio ”haisee” kovasti tunnushuulta. Kaikki, jotka ovat olleet tekemisissä OPM:n tai jonkin muun ministeriön kanssa tietävät, ettei näistä seuraa mitään hyvää. Tunnuslukujen avulla alaa täysin tuntemattomille ihmisille luodaan illuusio asiantuntijuudesta. Näin täytyy olla, koska tunnushuvut niin sanovat. Taiteen tulee seuraavaksi seurata tunnushlukujen viitoittamaa tietä, vaikka lukujen relevanssista ei ole mitään takeita. Yliopistojen ballinnon paisuminen subteettomaksi subteessa opetukseen ja tutkimukseen jobtuu juuri tunnushlukujen kehästä. On älytöntä, että Framekin joutuu mukaan tähän. Resurssit, jotka tulisi suunnata taiteen kansainvälistymiseen, valuvat erilaisten tunnushlukujen seuraamiseen ja luomiseen. Kieltäydyn periaatteesta osallistumasta millään tavoin tunnushlukujen terroriin. (Taiteilija, mies, 50–64-vuotias)

Toisaalta indikaattoreille ja muulle päättäjien edellyttämälle evidenssille ymmärrettiin olevan strategista käyttöä lobbauksessa. On tarpeen saada osoitettua, mitä panostamalla kansainvälistymiseen voidaan saada aikaan.

Tärkeää miettiä, kenelle tietoa tuotetaan. Ei pelkästään siis kuvataidekentälle, vaan esim. päättäjille kertomaan siitä, että satsaukset kv-toimintaan kannattavat / mitä niistä seuraa. (Taide- tai taiteilijajärjestön edustaja)

Joukosta löytyi myös niitä, jotka näkivät tilastoille ja indikaattoreille käyttöä monella taholla ja tasolla. Samalla ymmärrettiin, että kaikki tahot eivät välttämättä hyödy samoista tiedoista tai samasta näkökulmasta kootuista tiedoista. Seurannan nähtiin voivan palvella myös alan toimijoita oman toimintansa suunnittelussa ja kehittämisessä.

Jotta voitaisiin vastata kysymykseen Mitä tulisi seurata (tilastoida)? Pitäisi tietää se, mihin käyttöön ja kenelle tietoja kerätään. Mitä kerättävistä tiedoista

- *Frame käyttää jatkossa oman työnsä kehittämiseen, mitä*
 - *OKM strategiseen suunnitelmaan sekä mahdollisesti jatkossa rahoituksen kohdentamiseen*
 - *Museovirasto museoiden toiminnan tilastointiin, seurantaan, arviointiin ja rahoituksen kohdentamiseen*
 - *muut alan toimijat oman työnsä kehittämiseen*
- (Taidemuseon tai muun taidelaitoksen edustaja)

7.3 Hahmotelma nykytaiteen kansainvälisen toiminnan indikaattoreiksi

Kansainvälisyyden indikaattorit kytkeytyvät toiminnan päämääriin ja tavoitteisiin. Nykytaiteen kentän tulisi yhdessä käydä keskustelua kansainvälisen toiminnan tavoitteista ennen kuin lopullisia indikaattoreita seurannan kohteista voidaan nimetä ja alkaa rakentaa itse indikaattoreita. Vastausten ja aiemman tutkimuksen perusteella voidaan kuitenkin hahmottaa vienti- ja kansainvälistymistoiminnan sidosryhmiä ja vaikutusten todentamisen alustavia osoittimia nykytaiteen kentällä. Ehdotus indikaattoreiksi (aihealueiksi) on seuraava (taulukko 2):

SIDOSRYHMÄ	INDIKAATTORI
TAITEILIJAT KURAATTORIT, TUOTTAJAT, MANAGERIT	NÄYTTELYT JA TYÖSKENTELY ULKOMAILLA, ESIM. OSALLISTUMINEN KANSAINVÄLISESTI TÄRKEISIIN BIENNAALEIHIN OSALLISTUMINEN KANSAINVÄLISESTI TÄRKEILLE MESSUILLE GALLERIAHYTEISTYÖ TOIMINTA VERKOSTOISSA KANSAINVÄLISTEN HANKKEIDEN JA TUOTANTOJEN MÄÄRÄ TOIMIJOIDEN TULOT ULKOMAILTA
GALLERIAM RESIDENSSITOIMIJAT TAIDEMUSEOT JA MUUT TAIDELAITOKSET TAIDE- JA TAITEILIJAJÄRJESTÖT SUOMEN KULTTUURI- JA TIEDEINSTITUUTIT MUUT ORGANISAATIOIMIJAT	NÄYTTELYIDEN VIENNI, TUONTI JA VAIHTO, ESIM. NÄYTTELYIDEN MÄÄRÄ ULKOMAILLA NÄYTTELYIDEN JA OHJELMISTOJEN KANSAINVÄLINEN SISÄLTÖ NÄYTTELYIDEN MYYNTI ULKOMAILLA NÄYTTELY- JA OHJELMISTOYHTEISTYÖ TOIMINTA VERKOSTOISSA
GALLERIAM OPPILOITOKSET RESIDENSSITOIMIJAT TAIDEMUSEOT JA MUUT TAIDELAITOKSET TAIDE- JA TAITEILIJAJÄRJESTÖT SUOMEN KULTTUURI- JA TIEDEINSTITUUTIT MUUT ORGANISAATIOIMIJAT	ORGANISAATIOIDEN KANSAINVÄLISET YHTEISTYÖHANKKEET, ESIM. HANKKEIDEN MÄÄRÄ KESTO (PITKÄKESTOINEN)RAHOITUS PARTNEREIDEN MÄÄRÄ
RESIDENSSITOIMIJAT	RESIDENSSITOIMINTA, ESIM. ULKOMAISET TAITEILIJAT JA KURAATTORIVIERAAT SUOMESSA SUOMALAISTEN TYÖSKENTELY ULKOMAISISSA RESIDENSSIESSÄ TOIMINTA VERKOSTOISSA
OPPILOITOKSET	TAIDEKOULUTUKSEN JA -OPPILOITOSTEN KANSAINVÄLISYYS, ESIM. OPISKELIJALIIKKUVUUS OPETTAJALIIKKUVUUS TOIMINTA VERKOSTOISSA
RAHOITTAJAT	RAHOITUS NYKYTAITEEN KANSAINVÄLISEEN TOIMINTAAN, ESIM. JULKINEN RAHOITUS (OKM, TAIKE, FRAME) SÄÄTIÖIDEN RAHOITUS (ESIM. KONEEN SÄÄTIÖ) EU-RAHOITUS YKSITYINEN RAHOITUS
FRAMEN SIDOSRYHMÄT	FRAMEN TOIMINTA, ESIM. MYÖNNETTY APURAHAT NÄYTTELYT KURAATTORIVIERAILUT TAPAHTUMAT
SUMMAINDIKAATTORI: SUOMEN NYKYTAITEEN KANSAINVÄLINEN NÄKYVYYS SUMMAINDIKAATTORI KOOSTUU USEISTA ERIKSEEN MÄÄRITELTÄVISTÄ TEKIJÖISTÄ, ESIM: NÄYTTELYT KANSAINVÄLISET KOKOELMAT RANKINGLISTAT JOHTAVAT TAIDELEHDET SOSIAALINEN MEDIA PÄIVITTÄISMEDIA	

TAULUKKO 2. NYKYTAITEEN KANSAINVÄLISEN TOIMINNAN INDIKAATTORIT (AIHEALUEET)

Indikaattorien aihepiirien hahmottelu on vasta alkua varsinaiselle rakennustyölle, joka voi kestää kauan, jopa useita vuosia, jotta saadaan aikaan toimivat ja relevantit ydinmittarit. Indikaattorien pohdinta on joka tapauksessa hyödyllistä tavoitteiden kirkastamiseksi. Tässä yhteydessä nousee esiin olennaisia kysymyksiä: missä kansainvälisen toiminnan ja etenkin kansainvälistämistoiminnan tulisi näkyä eli millaisia muutoksia maailmassa sen toivotaan aiheuttavan? Indikaattoriehdokkaita tulee tarkastella kriittisesti: ovatko esimerkiksi taidemuseoiden kansainvälistämisen- ja vientihankkeet päämääriä vai keinoja jonkin yleisemmän tavoitteen saavuttamiseksi? Entä onko liikkuvuus pikemminkin keino kuin tavoite sinänsä? Lukujen tulkinta vaatii myöskin paljon työtä ja monenlaista tausta-aineistoa tuekseen.

7.4 Huomioita seurannan toteuttamisesta

Mitä laajempi toimintaympäristö on, sitä vaikeampaa on asettaa täsmällisiä tavoitteita sekä niiden toteutumisesta kertovia indikaattoreita. Kokonaisuuden laajuus ja monimutkaisuus vaikeuttavat tulosten mittaamista, ja vaikutusten arviointi edellyttää väistämättä rajausta. Kaikkea ei voi mitata, ja indikaattoreiksi tulisi poimia vain keskeisimmät tekijät. Arvioinnissa onkin opittava sietämään epätäydellisyyttä. Arvokasta on kuitenkin jo prosessi itse: se, että toimintaa ja sen vaikutuksia pohditaan aktiivisesti ja kriittisesti. Säännöllisin väliajoin toteutettu vaikutusten arviointi yhdistettynä analyysiin nykytaiteen kentän kansainvälistämistoiminnan toimintaympäristön muutoksista auttaa toimijoita toteuttamaan tarkoitustaan ja tavoitteitaan mahdollisimman hyvin. (Ks. Suvikumpu, Tikka & Saukkonen (toim.) 2014, 9–10.)

Vertailukelpoisen tiedon ja tilastojen puute on merkittävä hidaste indikaattorien kehittämiseksi. Framen toiminnan vaikutusten arvioinnille säätiön toiminnan dokumentointi ja mitattavuus ovat perusedellytyksiä. Esimerkiksi myönnettyihin apurahoihin liittyvät tiedot ovat osa tätä. Keräämällä aikasarjoja apurahoista säätiö pystyy seuraamaan toimintansa volyyymiä ja painotusten kehittymistä (Suvikumpu ym. (toim.) 2014, 13). Laajempaan kartoitukseen sopii esimerkiksi sähköpostitse lähetettävä lomakekysely. Kyselyt soveltuvat parhaiten suurille kohderyhmille, esimerkiksi säätiön sidosryhmille (mp.).

Kyselyissä nykytaiteen alan organisaatioilta ja yksittäisiltä toimijoilta tiedusteltiin näkemyksiä siitä, mitä nykytaiteen kansainvälisen toiminnan seurannassa tulisi ottaa huomioon. Avovastauksia kertyi runsaasti. Niissä kiinnitettiin huomiota sellaisiin olennaisiin seikkoihin kuin vaikutusten seurannan aikaperspektiivi. Samoin kehoitettiin pohtimaan seurannan ensisijaista käyttötärvetta ja fokusta.

Kansainvälisen toiminnan vaikutuksia on vaikea seurata ja mitata lyhyellä perspektiivillä. Todelliset tulokset saattavat näkyä vasta vuosien kuluessa. Esim. näyttelytoiminta on hidasta ja residenssien tulokset näkyvät yleensä vasta ajan kuluessa. (Kuraattori, opettaja; nainen)

[M]itä ja keitä seuranta palvelee? Mitä ko. tiedolla tehdään? Miten se hyödyntää taiteen toimijoita? Eli ketä Frame palvelee ensisijaisesti seurannalla? Taiteilijoita? Yksittäisiä toimijoita? Instituutioita? Mediaa? Raboittajia? Tiedon

tuottaminen globaalista taiteen kentästä on haastavaa, se muuttuu jatkuvasti ja on pirstaleinen. Pitäisikö fokusoida, rajata, kohdentaa? – –. (Kuraattori, nainen, 50–64-vuotias)

Avovastauksissa nousi esiin myös pikemmin tutkimus- kuin tilastointitarpeita. Kyse oli muun muassa kansainvälisen toimintaympäristön ja markkinoiden kartoittamisesta. Suomessa ei katsottu olevan näistä seikoista riittävästi tietoa apurahoja jaettaessa tai vientikampanjoita suunniteltaessa. Ruohonjuuritasolla kotimaassa tapahtuvaa toimintaa ei myöskään välttämättä tunnustettu, mistä johtuen ei ymmärretty, että kansainvälisyyttä on jo paljon. Niin ikään muistutettiin seurannan maantieteellisestä kattavuudesta. Eri toimijoiden resurssijakaan ei tiedetty niin, että erot voitaisiin ottaa huomioon toiminnan arvioinnissa.

Toimintakentän kirjavuus ja sen mukanaan tuomat toiminta- ja laatuerot (esim. taiteilijoille maksulliset näyttelytilat vs. kutsunäyttelyt, taiteilijoille maksulliset biennaali & triennaali näyttelyt). Näitä ei Suomessa aina kovin hyvin tunneta esim. apurahoja jakaessa (kuulostavat paremmalta kuin mitä ovat...). (Kuraattori, nainen, 40–49-vuotias)

Esim. erikokoisten markkinoiden tunnistaminen; millä markkinoilla kullakin taiteilijalla voi olla edellytyksiä löytää ostava yleisö tai median mielenkiinto. (Tuottaja, nainen, 50–64-vuotias)

Ruohonjuuritason toiminta! Suomalaiset taiteilijat toimivat jo todella kansainvälisesti (monessa tapauksessa). Tämä toiminta tulisi tunnistaa ja kohdistaa tukea jo olemassa olevalle ja vertaisverkostossa syntyneelle toiminnalle, jottei ajauduta tilanteeseen, jossa instituutiovetoisesti pyritään luomaan jotain, joka jo on olemassa.

Mitä Suomessa tapahtuu, riippuu siitä, mitä tietoja katsoo. Rovaniemelle mittaamaan. (Taide- tai taiteilijajärjestön edustaja)

Eri alojen/toimintamuotojen erilaiset edellytyksen ja toiminnan tavoitteet, kuitenkin niin että ei aseteta kaikkia sen alan tms. toimijoita samalle linjalle. Esimerkiksi kaupallisilla toimijoilla voi olla hyvinkin erilaiset resurssit ja edellytykset toiminnalleen. (Galleristi)

Kommenteissa pohdittiin lisäksi Framen ja kentän rooleja kansainvälisen toiminnan seurannassa. Tässä yhteydessä esitettiin ajatus, että Frame järjestäisi vuosittain keskustelun aiheesta. Tämä olisi hyvä tilaisuus myös neuvotella kansainvälisen toiminnan tavoitteista, mihin edellä viitattiin.

Tää oli tosi vaikea kysymys. Tätä pitäisi tarkentaa ja tehdä mieluummin malli, jolla taiteilijat, kuraattorit ja organisaatiot itse ohjattaisiin pohtimaan ja määrittelemään kansainvälistä toimintaa ja seuraamaan sitä. (Kuraattori, nainen, 40–49-vuotias)

Ehkä asian tiimoilta kannattaisi järjestää vuosittain keskustelu Framen ja nykytaiteen kentän subteista. Ihmisten on helpompi puhua asioista laadullisin määrein kuin tunnustelukujen avulla. (Taiteilija, mies, 50–64-vuotias)

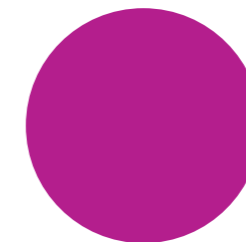
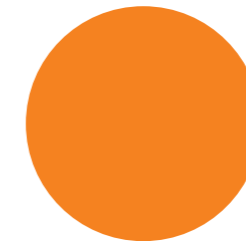
Kyselyvastaajat tekivät myös aiheellisia huomautuksia tiedonkeruun rationalisoinnista. Olemassa olevan tiedon kartoittaminen ja arviointi ovat tarpeen ennen tilastoinnin ja seurantajärjestelmän rakentamista. Samalla voidaan sopia työnjaosta eri toimijoiden kesken. On huomattava, että monet sidosryhmistä, joille kysely tehtiin, joutuvat itse tulevaisuudessa tiedonantotaakan alle.

Toimijoiden päällekkäisyyksiä tulisi välttää, esim. opiskelijavaihtoa seuraa jo CIMO/OKM. Olemassa oleva tilastotieto pitäisi hyödyntää paremmin ja tiedonvaihtoa lisäävä. (Oppilaitoksen edustaja)

Voisiko Frame seurata lähinnä taiteilijoiden ja yksittäisten toimijoiden kv-toimintaa? Instituutioiden kv-toiminnan seurannasta voisi vastata joku muu tabo. (Museoliitto? Voisi hoitaa museot) Ajattelen lähinnä resurssien riittävyyttä. (Kuraattori, nainen, 50–64-vuotias)

Kansainvälisen toiminnan seuranta herätti kyselyn vastaajissa kaiken kaikkiaan paljon kannanottoja. Vaikka seurantaan esiintyi avointa kritiikkiä, avovastausten runsaus kertoo myös vastaajien kiinnostuksesta pohtia ja kehittää Suomen nykytaiteen kansainvälistä toimintaa parhaiten kuvaavaa menetelmää. On merkille pantavaa, että kyselyvastaajista vain yksi oli sitä mieltä, että Framen ei ole lainkaan tarvetta seurata kansainvälistä toimintaa (ks. kuvio 17 edellä). Avovastauksiin sisältyi myös kannustavaa palautetta. Tältä pohjalta on hyvä jatkaa yhdessä keskustelua.

– –. Toivottavasti tästä on hyötyä seurannan mielekkääseen kehittämiseen, vaikka menetelmällistä viisastenkiveä ei löytyisikään. Jään kiinnostuneena kuulolle. (Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituutin edustaja)

8 YHTEENVETO JA POHDINTAA

8.1 Yhteenveto

Tiivistelmä selvityksen päätuloksista

Selvityksen tavoitteena oli luoda katsaus siihen, millaista suomalaisen nykytaiteen kansainvälisyys ja kansainvälistäminen ovat sekä mitkä ovat sen keskeiset toimijat ja toimintamuodot. Selvitys toteutettiin Cuporessa Visuaalisen taiteen keskuksen Framen toimeksiantona.

Selvityskysymykset olivat seuraavat:

1. Millaista aiempaa tutkimusta nykytaiteen tai lähialojen kansainvälisestä toiminnasta on tehty?
2. Millaisin käsittein kansainvälisestä toiminnasta puhutaan?
3. Mitkä ovat keskeiset kansainvälisen toiminnan muodot suomalaisen nykytaiteen kentällä?
4. Mitkä ovat keskeiset toimijat suomalaisen nykytaiteen kansainvälisessä toiminnassa?
5. Mitä asioita kansainvälisessä toiminnassa tulisi seurata, jotta toiminnan kehitystä voitaisiin tarkastella pitkäjänteisesti?

Selvityksessä käytettiin menetelminä katsausta aiempaan tutkimus- ja selvityskirjallisuuteen, suomalaisille tai Suomessa toimivien nykytaiteen alan organisaatioille ja yksilötoimijoille lähetettyä sähköpostikyselyä sekä asiantuntijahaastatteluja. Marras–joulukuussa 2015 tehtyyn kyselyyn saatiin liki 90 vastausta.

Nykytaiteen ja lähialojen kansainvälisestä toiminnasta on osin runsaasti tutkimustietoa

Kartoitus osoitti, että aihepiiriä on tutkittu viime vuosina joiltain osin runsaastikin sekä Suomessa että ulkomailla. Suomessa on selvitetty muun muassa organisaatioiden kansainvälisen toiminnan muotoja ja toiminnan vaikuttavuutta sekä taiteilijoiden liikkuvuutta, kansainvälistä toimintaa sekä sen edellyttämiä kompetensseja. Tutkimukset kuvaavat kansainvälistymistä ja kansainvälistä toimintaa usein tietyn toimijaryhmän tai toimintamuodon näkökulmasta. Ulkomaisista tutkimuksista katsauksessa keskityttiin sellaisiin tutkimuksiin ja selvityksiin, joissa on hahmotettu tapoja seurata nykytaiteen kansainvälistymistä pitkäjänteisesti. Ulkomaisesta tutkimuksesta poimittiin lisäksi esimerkkejä, joissa tarkastellaan kuvataiteen kenttää ekosysteeminä. Tämä näkökulma tuntuu hedelmälliseltä suomalaisen nykytaiteen kansainvälisen toiminnan tarkasteluun. Toimijoita ja toimintamuotoja on runsaasti, niiden kirjo on laaja ja ne ovat toisiinsa monin tavoin linkittyneitä ja toistensa olemassaolosta riippuvaisia.

Kansainvälisyyden merkitys on muuttunut historiallisesti tarkasteltuna paljon

Nykytaiteen kansainvälinen toiminta on muuttunut luonteeltaan merkittävästi parin viime vuosikymmenen aikana. Kansainvälinen toiminta on siirtynyt valtioiden välisestä kulttuuridiplomatiasta tarkoittamaan monisuuntaista ja moniulotteista verkostoissa tapahtuvaa toimintaa. Valtaosalle kyselyyn vastanneista yksilötoimijoista kansainvälisyys merkitsi mahdollisuutta kehittyä omassa työssä. Usealle organisaatiolle kansainvälisyys oli elinehto ja itsestänselvyys. Avovastauksissa ilmeni myös kriittistä suhtautumista ”kansainvälistymiseen”. Käsitteen katsottiin nojaavan nationalistiseen ideologiaan ja vaikuttavan vanhanaikaiselta nuoren sukupolven taiteilijoille. Tämän päivän kansainvälisyyden nähtiin syntyvän ennen kaikkea ihmisten kohtaamisesta ja toiminnan lähtevän omasta itsestä.

Toisaalta kansainvälisyys kuvaa edelleen monilta osin kansallisten ja paikallisten toimijoiden pyrkimyksiä edistää toimintaansa ulkomailla sekä liikkuvuutta kotimaahan ja ulkomaille. Rahoitus on myös yhä pitkälti kansallista. Kansainvälistämisellä viitataan aktiiviseen kansainvälisyyden edistämiseen, jolloin näkökulma kansainvälisyyteen on välillinen – toimijan, joka toiminnallaan edistää tietyn ryhmän tai alan kansainvälistä toimintaa tai toimintaa ulkomailla.

Nykytaiteen kansainvälisen toiminnan keskeisiä toiminnan muotoja ovat kollegiaalinen yhteistyö, vuorovaikutus ja avunanto yli kansallisten rajojen

Tutkimuksen osana tehty kysely osoittaa, että valtaosa vastaajista piti kansainvälistä toimintaa erittäin tärkeänä tai hyvin tärkeänä. Kaikki vastaajat ilmoittivat harjoittavansa sitä. Tänä päivänä tuotannollisesti olennainen toimija on ylirajainen vertaisverkosto. Sen perustana on ”syvällinen, asiavetoinen yhteistyö, joka lähtee toimijoista itsestään”, kuten eräs kyselyvastaajista kiteytti. Vastauksissa tähdennettiin kohdemaan toimintarakenteiden ja kentän tuntemusta sekä henkilökohtaisten kontaktien merkitystä. Teknologinen kehitys ei näytä vähentäneen fyysisen kohtaamisen tarvetta, vaikka se epäilemättä on helpottanut kontaktien ylläpitämistä ja luottamuksen rakentumista. Vastauksista nousi esiin huoli rahoittajien ja rahoitusinstrumenttien kyyvyttömyydestä tunnistaa tämän päivän kansainvälisyyden luonne.

Suomalaisen nykytaiteen kentän kansainväliset toimijat muodostavat ekosysteemin

Selvityksessä tarkasteltiin ensimmäistä kertaa suomalaisen nykytaiteen kenttää ekosysteeminä. Tällöin nykytaiteen kenttä nähdään useista toisistaan riippuvaisista toiminnoista ja osa-alueista muodostuvana systeeminä. Kansainvälisyyden kannalta alan keskeisiksi toimijoiksi hahmottuivat taidemuseot ja muut taidelaitokset, galleriat, residenssitoimijat, oppilaitokset, taide- ja taiteilijajärjestöt, rahoittajat, kulttuuri- ja tiedeinstituutit sekä muut alan organisaatiot, kuten festivaalit ja alan asemaa edistävät ja ohjelmistoja tuottavat toimijat. Lisäksi ekosysteemin olennaisia osia ovat taiteilijat, kuraattorit sekä muut yksilötoimijat. Suomalaisen nykytaiteen kentän kansainvälinen toiminta suuntautuu kyselyvastausten perusteella maantieteellisesti vahvasti Eurooppaan. Samalla ilmeni, että vilkasta kansainvälistymistä suomalaisen nykytaiteen alalla tapahtuu pääkaupunkiseudun ulkopuolella ja sitä voidaan harjoittaa täysin ohi Helsingin ja ilman kosketusta Frameen. Kansainvälisen toiminnan ekosysteemit ovatkin vahvasti ylirajaisia.

Indikaattorit edellyttävät kehittämistyötä koko nykytaiteen kentän kanssa

Pyrkimys osoittaa kansainvälisen toiminnan vaikuttavuutta eli arvioida, ovatko toiminnalle asetetut tavoitteet toteutuneet, ilmeni haastavaksi. Kansainvälisen toiminnan tavoitteiden yksiselitteinen nimeäminen on hankalaa, sillä toimijoiden tavoitteet eivät kyselyn tulosten mukaan olleet yhteneviä. Toisaalta vertailutiedon ja tilastojen puute nykytaiteen kentällä on merkittävä hidaste indikaattorien kehittämiseksi.

Aiempaan tutkimuksen ja kyselyvastauksiin perustuen indikaattoreita kansainvälisen toiminnan kehityksen seurantaan voitaisiin laatia seuraavien teemojen ympärille: taiteilijoiden, kuraattorien ja muiden yksittäisten nykytaiteen toimijoiden näyttelyt ja työskentely ulkomailla; näyttelyiden vienti, tuonti ja vaihto; organisaatioiden kansainväliset yhteistyöhankkeet; residenssitoiminta; taidekoulutuksen ja -oppilaitosten kansainvälisyys sekä rahoitus nykytaiteen kansainväliseen toimintaan. Osa näistä tiedoista saadaan jo olemassa olevista tilastoista, osa jää Framen tulevan tiedotuskeskustoiminnan vastuulle. Lisäksi tarvitaan Framen omaa toimintaa kuvaavia tunnuslukuja. Kentällä on kiinnostusta myös Suomen nykytaiteen kansainvälistä näkyvyyttä kuvaavaan summaindikaattoriin.

8.2 Tulosten pohdintaa ja jatkotutkimustarpeita

Kansainvälisessä kirjallisuudessa taidetuotannon tarkasteluun viime aikoina levinnyt ekosysteeminäkökulma vaikuttaa hedelmälliseltä lähtökohdalta, kun tutkitaan suomalaisen nykytaiteen kansainvälistä toimintaa. Tässä raportissa sitä voitiin kuitenkin soveltaa vain pintapuolisesti. Ekosysteemin tarkastelua olisi kiinnostavaa syventää erityisesti kentän toiminnan ja sisäisen dynamiikan näkökulmista. Käsillä olevassa raportissa on lähinnä nimetty keskeiset toimijat ja toimintamuodot, mutta toimijoiden välisistä suhteista, niiden rooleista tai vallan jakautumisesta ei ole vielä voitu sanoa paljoakaan. Kyselyvastauksissa yksityisten säätiöiden rooli nousi esiin mielenkiintoisesti paitsi rahoittajana myös laajemmin nykytaiteen kansainvälisen toiminnan resurssien tarjoajana ja suuntaajana. Niin ikään olisi tarpeellista selvittää tarkemmin esimerkiksi ei-kaupallisten ja kaupallisten gallerioiden roolia ja työnjakoa nykytaiteen kansainvälisessä toiminnassa.

Metodologisesti haastava jatkotutkimusaihe on, kuinka tutkia nykytaiteen verkostoja ja kuinka kuvata niitä tilastoissa ja ottaa ne huomioon erilaisissa arvioinneissa. Verkostoissa ja kumppanuuksissa on olennaisesti kysymys siitä, kuinka taidetta tuotetaan ja levitetään tänä päivänä. Lisää haasteita tiedon tuotannolle koituu siitä, että kuvauksen kohde on pirstaleinen ja jatkuvassa muutoksessa. Nykytaiteen tuotantorakenteista ja -verkostoista sekä ansainta- ja varainhankintamalleista tiedetään tällä hetkellä liian vähän, mikä on huolestuttavaa esimerkiksi osuvien vientihankkeiden tai tuki-instrumenttien suunnittelun kannalta. Nykytaiteen rihmasto- ja verkostomainen toiminta haastaa myös kansallisen metodologian: kuinka kuvata ja ottaa huomioon ekosysteemien ylijärjestyminen?

Ekosysteeminäkökulma nostaa esiin myös kysymyksen siitä, miten toimijat voisivat rakentaa systeemistä toimivamman ja elinvoimaisemman. Toimivassa systeemissä toimijat tukevat ja tarvitsevat toinen toisiaan, ja systeemin toimin-

nassa korostuu ajatus siitä, että yhdessä olemme enemmän. Systeemi voi olla myös hajottava ja toimia itseään vastaan. Kansainvälisen toiminnan indikaattoreista käytävä keskustelu voi toimia järjestelmää eheyttävänä tekijänä pannessaan toimijat pohtimaan yhtäältä omia ja toisaalta yhteisiä tavoitteita sekä niiden suhdetta toisiinsa.

Selvityksessä kävi ilmi, että menetelmää nykytaiteen kansainvälisen toiminnan seurantaan ei ole mahdollista esittää ennen kuin kentän toiminnasta on saatavilla enemmän tutkimus- ja tilastotietoa. Tällä hetkellä tieto on puutteellista, hajanaista ja osin vertailukelvotonta. Kysymys on myös siitä, mikä on viisas tapa kerätä tilastoja ja kehittää indikaattoreita kuvaamaan toimintaa, johon osallistuu suuri joukko itsenäisiä mutta toisistaan monin tavoin riippuvaisia toimijoita. Nämä joutuvat itse osallistumaan tiedon tuottamiseen, jolloin on erityisen tärkeää, että ne näkevät tietosisällöt hyödyllisinä myös oman toimintansa kannalta.

Kansainvälisen toiminnan kehittäminen sekä sen seuraaminen palautuvat pitkälti kysymykseen Framen tehtävästä. Tietopohja on tärkeä perusta kansainväliselle toiminnalle. Lisäksi tarvitaan selkeästi perustutkimusta nykytaidetuotannon luonteesta, jotta tilastoinnille voidaan laatia relevantti kehikko. Silloin kun puhutaan kansainvälisen toiminnan ja etenkin kansainvälistämistämien vaikuttavuuden arvioinnista, on tärkeää tietää toiminnan tavoitteet. Keskeiseksi kysymykseksi nousee tällöin, kenen tavoitteiden mukaan kansainvälistymistä edistetään ja edistymistä mitataan. Onko kyse Framen oman toiminnan vaikutusten mittaamisesta vai laveammin kaikkien niiden toimijoiden, jotka edistävät suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymistä – tai yksinkertaisesti toimivat kansainvälisesti? Usea kyselyvastaaja toivoi Framen toiminnalta entistä suurempaa läpinäkyvyyttä. Onko mahdollista ajatella, että kentän toimijat voisivat päästä yhteisymmärrykseen joistakin kansainvälistymistä koskevista päämääristä?

Tutkimuksen osana tehty kirjallisuuskartoitus ja kysely osoittivat, että jo kansainvälistymistä koskevien käsitteiden valinta on ongelmallista ja kiistanalaista nykytaiteen kentällä. Useissa avovastauksissa esiintyi varsin kovaa kritiikkiä kansainvälisen toiminnan seurantaan ja indikaattoreita kohtaan. Osa arvostelusta suuntautui seurannan oletettuihin prioriteetteihin, osa sen suorittajaan ja osa tulosten oletettuihin käyttöihin. Myös käytettyjä käsitteitä arvosteltiin tiukin sanoin. Avoin keskustelu näistä asioista on olennaisen tärkeää, kun lähdetään rakentamaan seurantajärjestelmää. Mitä vahvemmin tiedonkeruu on kentän varassa, sitä vahvempaa yhteisymmärrystä toiminnan tavoitteista on löydettävä.

Vaikka kyselyvastausten mukaan kansainvälisyys on yhä enemmän painottunut ihmisten välisiin verkostoihin ja epämuodolliseen kanssakäymiseen, ohjaavat kansalliset tukitoimet edelleen vahvasti kansainvälisen toiminnan suuntaa ja muotoja. Vastauksissa ilmeni niin ikään kaupallisuuden karsastusta tai välttelyä, mutta ekosysteeminäkökulmasta epäkaupallisuus ja kaupallisuus voidaan nähdä saman kolikon eri puolina. Kansainvälisyys on sekä sisältökysymyksiin kiinnittyvää vuorovaikutusta että vientiä, jossa taidetta myydään kansainvälisillä markkinoilla. Mitään näkökohtaa ei ole syytä syrjäyttää pohdittaessa ja kehitettäessä nykytaiteen kansainvälistä toimintaa. Ehkä kyse on myös siitä, miten eri näkökulmat voisivat entistä paremmin kohdata? Ekosysteemiajattelu voi auttaa ymmärtämään selkeämmin eri osasten merkitystä kokonaisuudessa.

LIITTEET

- Liite 1. Kyselylomake nykytaiteen alan organisaatioille
- Liite 2. Kyselylomake nykytaiteen alan yksittäisille toimijoille
- Liite 3. Haastattelut ja pilotit

LIITE 1. KYSELYLOMAKE NYKYTAITEEN ALAN ORGANISAATIOILLE

Kysely: Suomalaisen nykytaiteen kansainvälisyys

Hyvä nykytaiteen alan organisaation edustaja!

Visuaalisen taiteen keskus Frame on tilannut Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämistäitiöltä (Cuporelta) selvityksen suomalaisen nykytaiteen kansainvälisyydestä.

Tutkimuksessa kartoitetaan nykytaiteen kansainvälistymisen eri toimijoita ja toiminnan muotoja sekä määritellään käsitteistöä. Selvityksen tavoitteena on myös luoda menetelmä, jolla Frame voi seurata kansainvälisen toiminnan kehitystä pitkäjänteisesti.

Tutkimuksen ponttimena on ollut Framen vuonna 2012 Pink Eminenceltä tilaama kartoitus nykytaiteen kentän toiveista Framen toiminnalle. Enemmistö vastaajista odottaa Framen tuottavan tutkimusta ja tietoa nykytaiteen kentästä.

Tämä kysely on tärkeä osa selvitystä. Vastaamalla kyselyyn vaikutat siihen, miten Frame kehittää toimintaansa. Kyselyyn vastaaminen kestää parikymmentä minuuttia.

Olemme lähettäneet kyselyn harkinnanvaraisena otoksena runsaalle kahdelle sadalle suomalaiselle tai Suomessa työskentelevälle nykytaiteen yksittäiselle toimijalle ja organisaatiolle.

Raporttoimme tutkimuksen päätulokset tammikuussa 2016 ilmestyvässä julkaisussa ja Framen järjestämässä seminaarissa. Lisäksi aineistoa voidaan käyttää artikkelien kirjoittamiseen.

Arvomme vastaajien kesken 150 euron lahjakortin voittajan valitsemaan taidegrafiikan liikkeeseen tai taidelainaamoon.

Ohjeita vastaamiseen

Kansainvälisyys ymmärretään kyselyssä laajasti. Se tarkoittaa esimerkiksi taitelijoiden ja muiden nykytaiteen ammattilaisten kansainvälistä liikkuvuutta ja näkyvyyttä, kulttuurista vuorovaikutusta sekä taiteen vientiä. Kansainvälinen toiminta voi olla monisuuntaista: se voi tapahtua ulkomailla, mutta sitä tehdään myös Suomessa. Kansainvälisyys voi olla yleinen orientaatio tai liittyä konkreettisiin toimenpiteisiin.

kuten yhteistyöhankkeisiin, verkostoitumiseen ja rahoituksen hankintaan.

Kyselystä on kaksi eri versiota: yksi organisaatioille ja toinen yksittäisille toimijoille (henkilöille). Toivomme Sinun vastaavan kyselyyn organisaatiosi edustajana. Jos koet mielekkääksi vastata myös yksittäisen toimijan roolissa, ole meihin yhteydessä, lähetämme sinulle linkin toiseen kyselyyn.

Valitse oikea vastausvaihtoehto ja/tai kirjoita vastauksesi kysymyksen jälkeen varattuun tilaan. Kysymyksen jälkeen on usein myös mahdollisuus täsmentää vastausta tai antaa lisätietoja. Tähdellä merkityt kysymykset ovat pakollisia, muihin toivomme Sinun vastaavan soveltuvin osin. Kaikki vastaukset käsitellään ja raportoidaan luottamuksellisesti.

Kysymyksiin voi vastata suomeksi, ruotsiksi tai englanniksi. Kysymykset voidaan tarvittaessa kääntää tai voimme sopia haastattelusta.

Vastausaika on keskiviikkoon 11.11.2015 asti.

Jos haluat lisätietoja tutkimuksesta tai lomakkeesta, ole meihin yhteydessä – vastaamme mielellämme. Otathan myös yhteyttä, jos tiedät kyselystä kiinnostuneita toimijoita, lähetämme heille henkilökohtaisen linkin kyselyyn.

Jutta Virolainen, Cupore (jutta.virolainen[at]cupore.fi, 050 326 8014)

Sari Karttunen, Cupore (sari.karttunen[at]cupore.fi, 050 327 1414)

Kiitos vastaamisesta jo etukäteen!

A) Taustatiedot

Pyydämme, että merkitset nimesi ja sähköpostiosoitteesi mahdollisia tarkennuksia varten. Vastauksesi analysoidaan ja raportoidaan tästä huolimatta nimettömästi ja luottamuksellisesti.

Nimi* _____

Sähköpostiosoite* _____

Olen (valitse se rooli, jossa ensisijaisesti vastaat kyselyyn)*

- Galleristi
- Taidemuseon tai muun taidelaitoksen edustaja, minkä? _____
- Taide- tai taiteilijajärjestön edustaja, minkä? _____
- Oppilaitoksen edustaja, minkä? _____
- Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituutin edustaja
- Jokin muu, mikä _____

Organisaation toimipaikka sijaitsee (kaupunki tai kunta)* _____

Kerro lyhyesti organisaation toiminnan päätavoite/-tavoitteet* _____

B) Toimintamuodot

Kuinka tärkeää kansainvälinen toiminta on organisaatiollesi?*

- Ei lainkaan tärkeää
- Jonkin verran tärkeää
- Tärkeää
- Hyvin tärkeää
- Erittäin tärkeää

Millaista kansainvälistä toimintaa ja yhteistyötä organisaatiollasi on ollut nykytaiteen alalla viimeisten viiden vuoden aikana (2010–2015)? Voit valita useita vaihtoehtoja.*

- Näyttelyiden vienti ulkomaille
- Näyttelyiden tuonti ulkomailta
- Näyttelyvaihto
- Ohjelmisto- ja/tai näyttely-yhteistyö
- Kansainväliset hankkeet muiden organisaatioiden kanssa
- Residenssitoiminta
- Osallistuminen kansainvälisiin biennaaleihin ja/tai triennaaleihin
- Osallistuminen kansainvälisille messuille
- Toiminta alan järjestöissä
- Toiminta alan verkostoissa
- Osallistuminen kansainvälisiin konferensseihin
- Opetus ja luennot
- Tutkimus
- Kansainvälisten näyttelyiden kuratointi
- Ulkomaisten kuraattorien käyttäminen näyttelyiden tuotannossa
- Festivaalien tai tapahtumien järjestäminen
- Yhteistyö gallerioiden kanssa
- Yhteistyö yliopistojen ja muiden alan oppilaitosten kanssa
- Taiteilijan/taiteilijoiden edustaminen ulkomailla
- Verkostojen luominen ja ylläpitäminen
- Kumppanuuksien luominen (kollegiaalinen tiedonvaihto, yhteistyö)
- Viestintä (esim. monikieliset kotisivut)
- Teosmyynti
- Internetin kautta tapahtuva myynti / välitys ulkomaille
- Ulkomainen rekrytointi
- Asiantuntijavaihto (työskentely ulkomaisessa vastaavassa organisaatiossa)
- Henkilökunnan opinnot ulkomailla
- Opiskelija- ja opettajavaihdon järjestäminen
- Suomen kansainvälinen kulttuurivaihto
- Yritysyhteistyö
- Muita tehtäviä, mitä? _____
- Organisaation toimintaan ei kuulu kansainvälistä toimintaa

Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi tähän:

Miten organisaatiosi rahoittaa nykytaiteen kansainvälisen toiminnan?

Voit valita useita vaihtoehtoja.*

- Sisältyy normaaliin toimintabudjettiin
- Erillisellä hanke- tai projektituella
- Yhteistoiminnalla (in kind; esim. saadaan tiloja tai laitteita käyttöön korvauksetta)
- Jokin muu, mikä _____
- Organisaation toimintaan ei kuulu kansainvälistä toimintaa

Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi tähän:

C) Toimijat ja verkostot

Nimeä keskeisimmät (enintään 5) ulkomaiset tai kansainväliset organisaatiot/henkilöt, joiden kanssa organisaatiosi on ollut vuorovaikutuksessa tai tehnyt yhteistyötä viimeisten viiden vuoden aikana (2010–2015).

	NIMI	SIJAINTIMAA	KESKEISET YHTEISTOIMINNAN MUODOT
ORGANISAATIO/HENKILÖ NRO 1			
...2			
...3			
...4			
...5			

Mikäli kysytyt tiedot ilmenevät organisaatiosi toimintakertomuksesta, voit halutessasi liittää sen tähän.

Valitse tiedostot

Mitkä ovat oman organisaatiosi näkökulmasta nykytaiteen kansainvälisen toiminnan keskeisimmät (enintään 5) henkilöt/organisaatiot/tapahtumat/foorumit Suomessa?

	NIMI
HENKILÖ/ORGANISAATIO/TAPAHTUMA/FOORUMI NRO 1	
...2	
...3	
...4	
...5	

Mitkä ovat oman organisaatiosi kannalta nykytaiteen kansainvälisen toiminnan keskeisimmät (enintään 5) henkilöt/organisaatiot/tapahtumat/foorumit ulkomailla?

	NIMI
HENKILÖ/ORGANISAATIO/TAPAHTUMA/FOORUMI NRO 1	
...2	
...3	
...4	
...5	

D) Toiminnan hyödyt ja tavoitteet

Mitä hyötyjä näet suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymisessä oman organisaatiosi toiminnalle?

Kokeeko organisaatiosi tarpeelliseksi kehittää ja/tai lisätä organisaation kansainvälistä toimintaa ja yhteistyötä?*

- Kyllä, miksi? _____
- Ei, miksi? _____

Jos vastasit myöntävästi, millaista kansainvälistä toimintaa organisaatiosi haluaisi lisätä ja/tai kehittää? Voit valita useita vaihtoehtoja.

- Näyttelyiden vienti ulkomaille
- Näyttelyiden tuonti ulkomailta
- Näyttelyvaihto
- Ohjelmisto- ja/tai näyttely-yhteistyö
- Osallistuminen kansainvälisille biennaaleihin ja/tai triennaaleihin
- Osallistuminen kansainvälisille messuille
- Kansainvälisiin järjestöihin ja verkostoihin osallistuminen
- Osallistuminen kansainvälisiin konferensseihin
- Tutkimustoiminta
- Opetus ja luennot
- Kansainvälisten näyttelyiden kuratointi
- Ulkomaisten kuraattorien käyttäminen näyttelyiden tuotannossa
- Teosmyynti
- Internetin kautta tapahtuva myynti / välitys ulkomaille
- Residenssitoiminta
- Taiteilijan/taiteilijoiden edustaminen ulkomailla
- Viestintä (esim. monikieliset kotisivut)
- Kansainvälinen tunnettuus
- Verkostojen luominen ja ylläpitäminen

- Festivaalien tai tapahtumien järjestäminen
- Kumppanuuksien (kollegiaalinen tiedonvaihto, yhteistyö) luominen ja ylläpitäminen
- Kansainväliset hankkeet taiteilijoiden kanssa
- Kansainväliset hankkeet alan organisaatioiden kanssa
- Opiskelija- ja opettajavaihdon lisääminen
- Ulkomaisia yritysasiakkaita
- Ulkomaisia yksityisasiakkaita
- Ulkomainen rekrytointi
- Asiantuntijavaihto (työskentely ulkomaisessa vastaavassa organisaatiossa)
- Henkilökunnan opinnot ulkomailla
- Yritysyhteistyö
- Uudenlaisia toimintamuotoja, millaisia? _____

Muulla tavoin, miten? _____

Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi tähän:

Kansainvälistyminen voi edellyttää monen vuoden työtä tai voi tapahtua hyvinkin lyhyessä ajassa. Jos organisaatiollesi on tapahtunut onnistumisia, kerro konkreettinen esimerkki.

Onko organisaatiosi kansainväliselle toiminnalle jotain esteitä?

Valitse enintään kolme merkittävintä estettä.*

- Henkilöressurssien puute
- Ajanpuute
- Tarvittavien tukien / rahoituksen hakuprosessit liian työläitä
- Ei riittävästi tietoa (esim. tuki- ja rahoitusmahdollisuuksista)
- Ulkomaisten kontaktien puute
- Kielitaidon puute
- Erilaiset toimintakäytännöt verrattuna kotimaiseen toimintakenttään
- Organisaatiolta puuttuu kansainvälisen toiminnan strategia
- Ei riittävästi myynti- ja markkinointiosaamista
- Taloudellisten resurssien puute, tarkenna _____
- Jokin muu, mikä _____
- Kansainvälistymiselle ei ole esteitä
- Organisaationi ei halua toimia kansainvälisesti
- En ymmärrä, mitä hyötyä kansainvälistymisestä olisi organisaatiolleni

Millä keinoin suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymistä voidaan mielestäsi parhaiten edistää? Valitse enintään kolme merkittävintä keinoa.*

- Kansainväliset asiantuntijatapahtumat (seminaari, workshop, keskustelutilaisuus) Suomessa
- Kansainvälisten verkottumistilaisuuksien järjestäminen Suomessa esim. näyttelyiden tai taidemessujen yhteyteen
- Ulkomaisten nykytaiteen asiantuntijoiden (esim. kuraattorit, museoala, galleristit) vierailut Suomeen
- Kansainväliset verkottumistilaisuudet ulkomailla (esim. lähetystöissä ja kulttuuri- ja tiedeinstituuteissa)
- Kansainvälisen median vierailu Suomessa
- Nykytaiteen vientiin ja kansainvälistymiseen liittyvä koulutus
- Lisää tietoa kansainvälisistä hankemahdollisuuksista ja valmennusta hankehallintoon
- Nykytaiteen alan organisaatioiden asiantuntijavaihto (työskentely ulkomaisessa vastaavassa organisaatiossa)
- Taiteilijoiden tukeminen oman viestinnän tekemisessä (nettisivut, sosiaalinen media jne.)
- Nykytaiteen alan organisaatioiden ja yritysten tukeminen viestinnän kehittämisessä
- Nykytaiteen alan organisaatioiden ulkomainen rekrytointi
- Opiskelijoiden ja opettajien liikkuvuuden lisääminen
- Residenssitoiminnan lisääminen Suomessa
- Residenssitoiminnan lisääminen ulkomailla
- Framen järjestämät nykytaiteen vientihankkeet
- Opetus- ja kulttuuriministeriön tuki kulttuurivientiin
- Opetus- ja kulttuuriministeriön tuki EU:n Luova Eurooppa -ohjelmassa menestyneille suomalaistoimijoille
- Työ- ja elinkeinoministeriön tuki yritysten kansainvälistymiseen
- Valtiorahoitteiset kansainvälistymispalvelut ja Suomen maakuvan edistäminen (esim. Team Finland)
- Kansainvälistymiseen myönnettävien apurahojen lisääminen
- Välittäjäportaana (tuottaja/manageri) rahoituksen kehittäminen
- Suomalaisten nykytaiteen kentän toimijoiden keskinäinen verkostoituminen
- Pohjoismaisen nykytaiteen kentän toimijoiden keskinäinen verkostoituminen
- Jokin muu, mikä _____
- En näe syytä edistää kansainvälistymistä

Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi tähän:

E) Toiminnan ja sen vaikutusten seuranta

Keskeinen osa Framen toimintaa visuaalisen taiteen tiedotuskeskuksena on seurata kansainvälistä toimintaa ja sen vaikutuksia. Framen tavoitteena on luoda menetelmä, jolla kansainvälisen toiminnan kehitystä voitaisiin seurata pitkäjänteisesti ja koko nykytaiteen kenttää palvellen.

Mitä asioita nykytaiteen kansainvälisessä toiminnassa Framen pitäisi mielestäsi seurata?

Valitse tärkeimmät. Instituutioilla tarkoitetaan tässä esim. museoita ja oppilaitoksia.*

- Näyttelyiden vienti, tuonti ja vaihto
- Näyttelyiden ja ohjelmistojen kansainvälinen sisältö
- Kansainvälinen ohjelmisto- ja/tai näyttely-yhteistyö
- Taiteen välitys ja myynti ulkomailla
- Taiteilijoiden näyttelyiden määrä ulkomailla
- Taiteilijoiden ulkomaiset apurahat ja palkinnot
- Taiteilijoiden työskentely ulkomailla
- Taiteilijoiden tulot ulkomailta
- Taiteilijoiden kotisivujen ja nettiportfolioiden kielet
- Residenssitoiminta kotimaassa ja ulkomailla (taiteilijat, kuraattorit)
- Suomalaisen/Suomessa asuvien taiteilijoiden ulkomaiset galleriaedustukset
- Kuraattorien ja managerien kansainvälinen työskentely
- Suomalaisen opiskelijoiden vaihto-opinnot
- Ulkomaisten opiskelijoiden määrä Suomessa
- Ulkomaisten opettajien määrä Suomessa
- Taiteilijoiden, kuraattorien tai muiden yksittäisten toimijoiden kansainväliset yhteistyöhankkeet
- Instituutioiden ja/tai järjestöjen kansainväliset yhteistyöhankkeet (näyttelyt, muut tuotannot)
- Instituutioiden ja/tai järjestöjen kansainvälinen yhteisrahoitus
- Instituutioiden ja/tai järjestöjen ulkomaiset sponsorit
- Instituutioiden ja/tai järjestöjen henkilökunnan kansainväliset luottamustoimet ja jäsenyydet verkostoissa
- Instituutioiden ja/tai järjestöjen henkilökunnan kansainväliset ammatti- tai muiden yhdistysten jäsenyydet
- Instituutioiden ja/tai järjestöjen henkilökunnan kansainväliset seminaari-, työpaja-, yms. osallistumiset
- Instituutioiden ja/tai järjestöjen henkilökunnan kansainvälinen tutkimus- ja julkaisutoiminta
- Instituutioiden ja/tai järjestöjen henkilökunnan ulkomainen koulutus
- Instituutioiden ja/tai järjestöjen kansainvälinen työntekijävaihto
- Suomen nykytaiteen kansainvälinen näkyvyys (useiden asioiden yhdistelmänä muodostettava mittari)
- Jokin muu, mikä _____
- Framen ei ole tarvetta seurata kansainvälistä toimintaa

Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi tähän:

Mitä nykytaiteen kansainvälisen toiminnan seurannassa tulisi ottaa huomioon?

Kiitos vastauksestasi!

Olisitko tarvittaessa kiinnostunut osallistumaan haastatteluun?

- Kyllä
- Ei

Tässä voit antaa palautetta kyselystä ja kommentoida aihetta yleisesti.

Olisimme kiinnostuneita kuulemaan näkemyksesi erityisesti siitä, jäikö jokin tärkeä kansainvälisen toiminnan ulottuvuus mahdollisesti kyselyn ulkopuolelle.

LIITE 2. KYSELYLOMAKE NYKYTAITEEN ALAN YKSITTÄISILLE TOIMIJOILLE

Kysely: Suomalaisen nykytaiteen kansainvälisyys

Hyvä nykytaiteen alan toimija!

Visuaalisen taiteen keskus Frame on tilannut Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämistä varten (Cuporelta) selvityksen suomalaisen nykytaiteen kansainvälisyydestä.

Tutkimuksessa kartoitetaan nykytaiteen kansainvälistymisen eri toimijoita ja toiminnan muotoja sekä määritellään käsitteistöä. Selvityksen tavoitteena on myös luoda menetelmä, jolla Frame voi seurata kansainvälisen toiminnan kehitystä pitkäjänteisesti.

Tutkimuksen ponttimena on ollut Framen vuonna 2012 Pink Eminenceltä tilaama kartoitus nykytaiteen kentän toiveista Framen toiminnalle. Enemmistö vastaajista odottaa Framen tuottavan tutkimusta ja tietoa nykytaiteen kentästä.

Tämä kysely on tärkeä osa selvitystä. Vastaamalla kyselyyn vaikutat siihen, miten Frame kehittää toimintaansa. Kyselyyn vastaaminen kestää parikymmentä minuuttia.

Olemme lähettäneet kyselyn harkinnanvaraisena otoksena runsaalle kahdelle sadalle suomalaiselle tai Suomessa työskentelevälle nykytaiteen yksittäiselle toimijalle ja organisaatiolle.

Raportoimme tutkimuksen päätulokset tammikuussa 2016 ilmestyvässä julkaisussa ja Framen järjestämässä seminaarissa. Lisäksi aineistoa voidaan käyttää artikkelien kirjoittamiseen.

Arvomme vastaajien kesken 150 euron lahjakortin voittajan valitsemaan taidegrafiikan liikkeeseen tai taidelainaamoon.

Ohjeita vastaamiseen

Kansainvälisyys ymmärretään kyselyssä laajasti. Se tarkoittaa esimerkiksi taiteilijoiden ja muiden nykytaiteen ammattilaisten kansainvälistä liikkuvuutta ja näkyvyyttä, kulttuurista vuorovaikutusta sekä taiteen vientiä. Kansainvälinen toiminta voi olla monisuuntaista: se voi tapahtua ulkomailla, mutta sitä tehdään myös Suomessa. Kansainvälisyys voi olla yleinen orientaatio tai liittyä konkreettisiin toimenpiteisiin kuten yhteistyöhankkeisiin, verkostoitumiseen ja rahoituksen hankintaan.

Kyselystä on kaksi eri versiota: yksi organisaatioille ja toinen yksittäisille toimijoille (henkilöille). Toivomme Sinun vastaavan kyselyyn yksittäisen toimijan roolissa. Jos koet mielekkääksi vastata myös organisaation edustajana, ole meihin yhteyttä, lähetämme sinulle linkin toiseen kyselyyn.

Valitse oikea vastausvaihtoehto ja/tai kirjoita vastauksesi kysymyksen jälkeen varattuun tilaan. Kysymyksen jälkeen on usein myös mahdollisuus täsmentää vastausta tai antaa lisätietoja. Tähdellä merkityt kysymykset ovat pakollisia, muihin toivomme Sinun vastaavan soveltuvin osin. Kaikki vastaukset käsitellään ja raportoidaan luottamuksellisesti.

Kysymyksiin voi vastata suomeksi, ruotsiksi tai englanniksi. Kysymykset voidaan tarvittaessa kääntää tai voimme sopia haastattelusta.

Vastausaika on keskiviikkoon 11.11.2015 asti.

Jos haluat lisätietoja tutkimuksesta tai lomakkeesta, ole meihin yhteydessä – vastaamme mielellämme. Otathan myös yhteyttä, jos tiedät kyselystä kiinnostuneita toimijoita, lähetämme heille henkilökohtaisen linkin kyselyyn.

Jutta Virolainen, Cupore (jutta.virolainen[at]cupore.fi, 050 326 8014)

Sari Karttunen, Cupore (sari.karttunen[at]cupore.fi, 050 327 1414)

Kiitos vastaamisesta jo etukäteen!

A) Taustatiedot

Pyydämme, että merkitset nimesi ja sähköpostiosoitteesi mahdollisia tarkennuksia varten. Vastauksesi analysoidaan ja raportoidaan tästä huolimatta nimettömästi ja luottamuksellisesti.

Nimi* _____

Sähköpostiosoite* _____

Sukupuoli*

- Nainen
 Mies
 Muu tai en halua sanoa

Ikä*

- alle 30-vuotias
 30–39-vuotias
 40–49-vuotias
 50–64-vuotias
 65-vuotias tai vanhempi
 En halua sanoa

Olen (valitse se rooli, jossa ensisijaisesti vastaat kyselyyn)*

- Taiteilija, taiteenala? _____
 Kuraattori
 Tuottaja
 Manageri
 Opettaja
 Kriitikko
 Tutkija
 Jokin muu, mikä _____

Työskentelen / toimipaikkani sijaitsee (kaupunki tai kunta)*

B) Toimintamuodot

Kuinka tärkeää kansainvälinen toiminta on omalle toiminnallesi?*

- Ei lainkaan tärkeää
- Jonkin verran tärkeää
- Tärkeää
- Hyvin tärkeää
- Erittäin tärkeää

Millaista kansainvälistä toimintaa ja yhteistyötä Sinulla on ollut nykytaiteen alalla viimeisten viiden vuoden aikana (2010–2015)? Voit valita useita vaihtoehtoja.*

- Osallistuminen kansainvälisiin näyttelyihin / näyttelyt ulkomailla
- Osallistuminen kansainvälisiin biennaaleihin ja/tai triennaaleihin
- Osallistuminen kansainvälisille messuille
- Osallistuminen kansainvälisiin kilpailuihin
- Residenssijaksot
- Galleriasuhde tai -suhteita
- Projektimuotoinen työskentely
- Tilaustyöt ja toimeksiannot
- Opetus- ja ohjaustyö
- Tutkimus ja/tai luennointi
- Kuratointi
- Taiteesta kirjoittaminen (kritiikkiä, esseitä, esittelytekstejä jne.)
- Yhteishankkeet taiteilijoiden kanssa
- Toiminta alan järjestöissä
- Toiminta alan verkostoissa
- Internetin kautta tapahtuva myynti / välitys ulkomaille
- Verkostojen luominen ja ylläpitäminen
- Kumppanuuksien luominen (kollegiaalinen tiedonvaihto, yhteistyö)
- Festivaalien tai tapahtumien järjestäminen
- Oma yritys ulkomailla
- Yritysyhteistyö
- Muita tehtäviä, mitä? _____
- Työhöni ei kuulu kansainvälistä toimintaa

Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi tähän:

Mitä kansainvälisyys merkitsee omalle toiminnallesi?

Voit valita useita vastausvaihtoehtoja.*

- Uusien kokemusten kerääminen
- Mahdollisuus oman työn kehittämiseen
- Mahdollisuus esille pääsyyn
- Yleisön laajentaminen
- Pääsy kansainväliseen dialogiin

- Samoista teemoista ja ongelmista kiinnostuneiden löytäminen
- Työtilaisuuksia ja/tai toimeksiantoja
- Mahdollisuus myyntiin
- Uusien yhteistyökumppaneiden ja -verkostojen löytäminen
- Mahdollisuus työn pitkäjänteisyyteen ja jatkuvuuteen
- Toiminnan itsestään selvä lähtökohta
- Jokin muu, mikä _____
- Toimintani ei ole kansainvälistä

Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi tähän:

Saatko tuloja ulkomailta? Valitse tulojen tärkeimmät lähteet*

- Palkat tai palkkiot
- Toimeksiannot
- Teosmyynti ja -tilaukset
- Apurahat taiteelliseen toimintaan
- Kansainvälinen hankerahoitus
- Näyttelykorvaukset
- Joukkorahoitus
- Palkinnot
- Jokin muu, mikä _____
- En saa tuloja ulkomailta

Jos vastasit myöntävästi, arvioi bruttotulojen (tuloista ei ole vähennetty veroja tai kuluja) määrä ulkomailta vuonna 2014.

Voit halutessasi tarkentaa kahden edellisen kysymyksen vastauksia tähän:

C) Toimijat ja verkostot

Nimeä keskeisimmät (enintään 5) ulkomaiset tai kansainväliset organisaatiot/henkilöt, joiden kanssa olet ollut vuorovaikutuksessa tai tehnyt yhteistyötä viimeisten viiden vuoden aikana (2010–2015).

	NIMI	SIJAINTIMAA	KESKEISET YHTEISTOIMINNAN MUODOT
ORGANISAATIO/HENKILÖ NRO 1			
...2			
...3			
...4			
...5			

Mikäli tiedot ilmenevät ansioluettelostasi, voit halutessasi liittää sen tähän.

Valitse tiedostot

Mitkä ovat oman toimintasi kannalta nykytaiteen kansainvälisen toiminnan keskeisimmät (enintään 5) henkilöt/organisaatiot/tapahtumat/foorumit Suomessa?

	NIMI
HENKILÖ/ORGANISAATIO/TAPAHTUMA/FOORUMI NRO 1	
...2	
...3	
...4	
...5	

D) Toiminnan hyödyt ja tavoitteet

Koetko tarpeelliseksi lisätä ja/tai kehittää kansainvälistä toimintaasi ja yhteistyötä?*

Kyllä, miksi? _____

Ei, miksi? _____

Jos vastasit myöntävästi, millä tavoin haluaisit lisätä ja/tai kehittää kansainvälistä toimintaasi? Voit valita useita vaihtoehtoja.

- Osallistuminen kansainvälisiin näyttelyihin / näyttelyt ulkomailla
- Osallistuminen kansainvälisiin biennaaleihin ja/tai triennaaleihin
- Osallistuminen kansainvälisille messuille
- Osallistuminen kansainvälisiin kilpailuihin
- Residenssijaksot
- Galleriasuhde tai -suhteita
- Projektimuotoinen työskentely
- Tilaustyöt
- Opetus- ja ohjaustyöt

- Tutkimus ja/tai luennointi
- Kuratointi
- Taiteesta kirjoittaminen (kritiikkiä, esseitä, esittelytekstejä jne.)
- Kansainväliset hankkeet
- Toiminta alan järjestöissä
- Toiminta alan verkostoissa
- Internetin kautta tapahtuva myynti / välitys ulkomaille
- Asuminen ulkomailla
- Festivaalien tai tapahtumien järjestäminen
- Verkostojen luominen ja ylläpitäminen
- Kumppanuuksien (esim. kollegiaalinen tiedonvaihto) luominen ja ylläpitäminen
- Oma yritys ulkomailla
- Yritysyhteistyö
- Muulla tavoin, miten? _____

Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi tähän:

Kansainvälistyminen voi edellyttää monen vuoden työtä tai voi tapahtua hyvinkin lyhyessä ajassa. Jos sinulle on tapahtunut onnistumisia, kerro konkreettinen esimerkki.

Onko työskentelysi kansainvälistymiselle jotain esteitä?

Valitse enintään kolme merkittävintä estettä.*

- Ajanpuute
- Tarvittavien tukien / rahoituksen hakuprosessit liian työläitä
- Ei riittävästi tietoa (esim. tuki- ja rahoitusmahdollisuuksista)
- Ulkomaisten kontaktien puute
- Kielitaidon puute
- Ei riittävästi myynti- ja markkinointiosaamista
- Erilaiset toimintakäytännöt verrattuna kotimaiseen toimintakenttään
- Välittäjäportaan (tuottajan/managerin) rahoituksen puute
- Taloudellisten resurssien puute, tarkenna _____

Jokin muu, mikä _____

- Kansainvälistymiselle ei ole esteitä
- En halua toimia kansainvälisesti
- En ymmärrä, mitä hyötyä minulle olisi kansainvälistymisestä

Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi tähän:

Millä keinoin suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymistä voidaan mielestäsi parhaiten edistää? Valitse enintään kolme merkittävintä keinoa.*

- Kansainväliset asiantuntijatapahtumat (seminaari, workshop, keskustelutilaisuus) Suomessa
- Kansainvälisten verkottumistilaisuuksien järjestäminen Suomessa esim. näyttelyiden tai taidemessujen yhteyteen
- Ulkomaisten nykytaiteen asiantuntijoiden (esim. kuraattorit, museoala, galleristit) vierailut Suomeen
- Kansainväliset verkottumistilaisuudet ulkomailla (esim. lähetystöissä ja kulttuuri- ja tiedeinstituuteissa)
- Kansainvälisen median vierailu Suomessa
- Nykytaiteen vientiin ja kansainvälistymiseen liittyvä koulutus
- Lisää tietoa kansainvälisistä hankemahdollisuuksista ja valmennusta hankehallintoon
- Nykytaiteen alan organisaatioiden asiantuntijavaihto (työskentely ulkomaisessa vastaavassa organisaatiossa)
- Taiteilijoiden tukeminen oman viestinnän tekemisessä (nettisivut, sosiaalinen media jne.)
- Nykytaiteen alan organisaatioiden ja yritysten tukeminen viestinnän kehittämisessä
- Nykytaiteen alan organisaatioiden ulkomainen rekrytointi
- Opiskelijoiden ja opettajien liikkuvuuden lisääminen
- Residenssitoiminnan lisääminen Suomessa
- Residenssitoiminnan lisääminen ulkomailla
- Framen järjestämät nykytaiteen vientihankkeet
- Opetus- ja kulttuuriministeriön tuki kulttuurivientiin
- Opetus- ja kulttuuriministeriön tuki EU:n Luova Eurooppa -ohjelmassa menestyneille suomalaistoimijoille
- Työ- ja elinkeinoministeriön tuki yritysten kansainvälistymiseen
- Valtiorahoitteiset kansainvälistymispalvelut ja Suomen maakuvan edistäminen (esim. Team Finland)
- Kansainvälistymiseen myönnettävien apurahojen lisääminen
- Välittäjäportaan (tuottaja/manageri) rahoituksen kehittäminen
- Suomalaisten nykytaiteen kentän toimijoiden keskinäinen verkostoituminen
- Pohjoismaisen nykytaiteen kentän toimijoiden keskinäinen verkostoituminen
- Jokin muu, mikä _____
- En näe syytä edistää kansainvälistymistä

Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi tähän:

E) Toiminnan ja sen vaikutusten seuranta

Keskeinen osa Framen toimintaa visuaalisen taiteen tiedotuskeskuksena on seurata kansainvälistä toimintaa ja sen vaikutuksia. Framen tavoitteena on luoda menetelmä, jolla kansainvälisen toiminnan kehitystä voitaisiin seurata pitkäjänteisesti ja koko nykytaiteen kenttää palvellen.

Mitä asioita nykytaiteen kansainvälisessä toiminnassa Framen pitäisi mielestäsi seurata?

Valitse tärkeimmät. Instituutioilla tarkoitetaan tässä esim. museoita ja oppilaitoksia.*

- Näyttelyiden vienti, tuonti ja vaihto
- Näyttelyiden ja ohjelmistojen kansainvälinen sisältö
- Kansainvälinen ohjelmisto- ja/tai näyttely-yhteistyö
- Taiteen välitys ja myynti ulkomailla
- Taiteilijoiden näyttelyiden määrä ulkomailla
- Taiteilijoiden ulkomaiset apurahat ja palkinnot
- Taiteilijoiden työskentely ulkomailla
- Taiteilijoiden tulot ulkomailta
- Taiteilijoiden kotisivujen ja nettiportfolioiden kielet
- Residenssitoiminta kotimaassa ja ulkomailla (taiteilijat, kuraattorit)
- Suomalaisten/Suomessa asuvien taiteilijoiden ulkomaiset galleriaedustukset
- Kuraattorien ja managerien kansainvälinen työskentely
- Suomalaisten opiskelijoiden vaihto-opinnot
- Ulkomaisten opiskelijoiden määrä Suomessa
- Ulkomaisten opettajien määrä Suomessa
- Taiteilijoiden, kuraattorien tai muiden yksittäisten toimijoiden kansainväliset yhteistyöhankkeet
- Instituutioiden ja/tai järjestöjen kansainväliset yhteistyöhankkeet (näyttelyt, muut tuotannot)
- Instituutioiden ja/tai järjestöjen kansainvälinen yhteisrahoitus
- Instituutioiden ja/tai järjestöjen ulkomaiset sponsorit
- Instituutioiden ja/tai järjestöjen henkilökunnan kansainväliset luottamustoimet ja jäsenyydet verkostoissa
- Instituutioiden ja/tai järjestöjen henkilökunnan kansainväliset ammatti- tai muiden yhdistysten jäsenyydet
- Instituutioiden ja/tai järjestöjen henkilökunnan kansainväliset seminaari-, työpaja-, yms. osallistumiset
- Instituutioiden ja/tai järjestöjen henkilökunnan kansainvälinen tutkimus- ja julkaisutoiminta
- Instituutioiden ja/tai järjestöjen henkilökunnan ulkomainen koulutus
- Instituutioiden ja/tai järjestöjen kansainvälinen työntekijävaihto
- Suomen nykytaiteen kansainvälinen näkyvyys (useiden asioiden yhdistelmänä muodostettava mittari)
- Jokin muu, mikä _____

Framen ei ole tarvetta seurata kansainvälistä toimintaa

Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi tähän:

Mitä nykytaiteen kansainvälisen toiminnan seurannassa tulisi ottaa huomioon?

Kiitos vastauksestasi!

Olisitko tarvittaessa kiinnostunut osallistumaan haastatteluun?

Kyllä

Ei

Tässä voit antaa palautetta kyselystä ja kommentoida aihetta yleisesti.

Olisimme kiinnostuneita kuulemaan näkemyksesi erityisesti siitä, jäikö jokin tärkeä kansainvälisen toiminnan ulottuvuus mahdollisesti kyselyn ulkopuolelle.

LIITE 3. HAASTATELTAVAT JA PILOTIT

Selvitykseen haastateltiin seuraavia toimijoita:

Toiminnanjohtaja, tutkija Laura Hirvi, Suomen Saksan-instituutti
 Museonjohtaja Esko Nummelin, Porin taidemuseo
 Puheenjohtaja, taiteilija Antti Pedrozo, T.E.H.D.A.S. ry.
 Kuraattori, Head of Marketing and PR, Kira Sjöberg, Bukowskis
 Ohjelmapäällikkö, taide & kulttuuri, Johanna Vakkari, Suomen Lontoon instituutti

Kyselylomaketta pilotoitiin lisäksi seuraavilla toimijoilla:

Erikoistutkija, kuraattori, kriitikko Maria Hirvi-Ijäs,
 Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiö
 Puheenjohtaja Maria Huhmarniemi, Lapin taiteilijaseura
 Toiminnanjohtaja Riina Kotilainen, Turun Taiteilijaseura
 Kansainvälisten asioiden suunnittelija Ulla Tissari,
 Taideyliopiston Kuvataideakatemia
 Tuottaja Vilja Ruokolainen, Jyväskylän Kangas
 (pitkäaikainen ANTI-festivaalin tuottaja)
 Erityisasiantuntija Kirsi Väkiparta, Taiteen edistämiskeskus

LÄHTEET

Ahonen, Paavo-Petri, Hjelt, Mari, Kaukonen, Erkki & Vuolanto, Pia (toim.) (2009). *Internationalisation of Finnish scientific research. Publications of the Academy of Finland 7/09*. Helsinki: Suomen Akatemia.

Alfred Kordelinin säätiö (2015). *Apurahat*. <http://www.kordelin.fi/apurahat.php>

Americans for the Arts (2014). *National Art Index 2014. An Annual Measure of the Vitality of Arts and Culture in the United States: 2001–2012*.

Arad Consulting (2008). *International Impact Study: Visual Arts Activity in Wales. Executive Summary. A report to the Arts Council of Wales*.

Australia Council for the Arts (2015). *Arts Nation: An Overview of Australian Arts, 2015 Edition, Sydney*.

CIMO (2015). *Luova Eurooppa, Ohjelmat esittely*. http://www.cimo.fi/ohjelmat/luova-eurooppa/ohjelmat_esittely.

Elfving, Taru (2015). *Kuraattori nykytaiteen ekosysteemissä. Kentältä & arkistosta. TAHITI 03/2015*. <http://tahiti.fi/03-2015/kentalta-ja-arkistosta/kuraattori-nykytaiteen-ekosysteemissa/>

Frame (2015a). *Residenssiohjelmat*. <http://www.frame-finland.fi/tata-teemme/residenssiohjelmat/>

Frame (2015b). *Apurahat*. <http://www.frame-finland.fi/palvelut/apurahat/>

Frame (2015c). *Apurahat 2014*. <http://www.frame-finland.fi/palvelut/apurahat/myonnettyt-apurahat/apurahat-2014/>

Frame (2015d). *Framen matka-apurahoilla tuettiin 56 nykytaiteen ammattilaisen kansainvälistymistä*. <http://www.frame-finland.fi/news/framen-matka-apurahoilla-tuettiin-56-nykytaiteen-ammattilaisen-kansainvalistymista/>

Frilander, Aino (2015). *Helsinkiläisten gallerioiden pitäisi ottaa mallia Kööpenhaminasta, sanoo tanskalaisgalleristi. Helsingin Sanomat 18.12.2015*.

Garam, Irma (2015). *Kansainvälinen liikkuvuus yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa 2014. Tietoa ja tilastoja -raportti 2/2015*. Helsinki: Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO.

García Canclini, Néstor (2000). *Cultural Policy Options in the Context of Globalization*. Teoksessa Gigi Bradford ym. (toim.) *The Politics of Culture*, 302–326. Washington, D. C.: The Center for Arts and Culture.

Gielen, Pascal (2010). *The Art Institutions in a Globalizing World. The Journal of Art Management, Law and Society*, 40, 279–296.

Hamm, Kalle & Kamanger, Dzamil (2015): *Uusi nykyisyys, new present. XX Mäntän kuvataideviikkojen katalogi*: <http://www.man-tankuvataideviikot.fi/index.php?k=100790>

Handelberg, Jari & Karhunen, Päivi (toim.) (2009). *Suomalaisella luovuudella läpimurto maailmalle? Luovien alojen yritysten kansainvälistymisen ja rahoituksen selvityshankkeen yhteenvetoraportti*. Helsinki School of Economics, Mikkelin Business Campus Publications N-90. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulu.

Hankio, Elina & Raatikainen, Outi (2013). *Framen sidosryhmien odotukset tiedotuskeskustoiminnalle 2013*. <http://www.slideshare.net/FrameFinland/frame-julkaistu-tiedotuskeskuskysely...> Helsinki: Pink Eminence.

Hannus, Hanna (2015). *Selvitys Pohjoismaiden ja muutaman muun maan näyttelypalkkioista ja -korvauksista. Suomen Taiteilijaseuran julkaisu 2/2015*. Helsinki: Suomen Taiteilijaseura.

Harris, Hanna & Rauma, Sari (2009). *Taiteilijaresidenssit taiteen viennin moottorina. Selvitys Suomen Lontoon-instituutin taiteilijaresidensseistä 2002–2008. Suomen Lontoon-instituutti 02/2009*.

Hautamäki, Irmeli (2014). *Kansainvälisyys ja kansallinen projekti suomalaisessa taiteessa*. Teoksessa Sini Mononen (toim.) *Alaston totuus taiteesta*. Helsinki: Into Kustannus, 21–35.

Hearn, Greg & Roodhouse, Simon & Blakey, Simon (2007). *From value chain to value creating ecology. Implications for creative industries development policy*. *International Journal of Cultural Policy*, 13:4, 419–436.

Heikka, Elina (2004). *Neitseestä tuotteeksi. Valokuvan kansainvälistymisen lyhyt historia*. *Kaltio 6/2004*, 254–263.

Herranen, Kaisa & Houni, Pia & Karttunen, Sari (2013). *”Pitäisi laajentaa työalaansa”. Kuvataiteilijan ammattirooli ja osaamistarpeet tulevaisuuden työelämässä. Cuporen julkaisu 21*. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö.

Hest van, Femke (2012a). *Suomalainen ja alankomaalainen kuvataide kansainvälisillä messuilla ja biennaaleissa. Teoksessa Päivi Rajakari (toim.) Pohjan tähdet, 98–118*. Helsinki: Suomen Valokuvataiteen museo.

Hest van, Femke (2012b). *Territorial Factors in a Globalised Art World? The visibility of countries in international contemporary art events*. Rotterdam: Erasmus University (diss.)

Hirvi, Laura (2015). *”A suitcase full of art”. Transnational Mobility among Berlin-based Visual Artists from Finland. Eihnologia Europaea, Journal of European Ethnology*, 45:1, 98–113.

Häyrynen, Simo (2004). *Kulttuuristen vaikutusten arviointi kulttuuripoliittikan toimenkuvana: lähtökohtia. Cuporen julkaisu 1*. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö.

IFACCA (2015). *Entrepreneurship in the Arts*. <http://www.ifacca.org/topic/entrepreneurship-arts/>

Jyrämä, Annukka (2002). *Contemporary Art Markets – Structure and Actors: A Study of Art Galleries in Finland, Sweden, France and Great Britain. International Journal of Arts Management*, 4:2, 50–65.

Kanerva, Anna (2007). *Kulttuuriviennin koulutus-tarjonta Suomessa*. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö.

Karhunen, Paula (2013). *Maahanmuuttajataiteilijat taiteen tukijärjestelmässä*. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.

Karo, Marko (2007). *Koordinaatteja tilassa ja ajassa. Kuvataide ja kulttuurivaihto 2008–2012*. Helsinki: Näyttelyvaihtokeskus FRAME.

Karttunen, Sari (2005). *Taidetoimikuntalaitoksen kansainväliset avustukset. Työpapereita 43*. Helsinki: Taiteen keskuustoimikunta.

Karttunen, Sari (2006). *Kuvataiteilijoiden koulutusurat. Ammattiopinnot Suomessa ja ulkomailla. Tilastotietoa taiteesta n:o 37*. Helsinki: Taiteen keskuustoimikunta.

Karttunen, Sari (2009). *”Kun lumipallo lähtee pyörimään”. Nuorten kuvataiteilijoiden kansainvälistyminen 2000-luvun alussa. Tutkimusyksikön julkaisu N:o 36*. Helsinki: Taiteen keskuustoiminta.

Karttunen, Sari (2012.) *Yhdysvaltojen kansallinen taideindeksi – arvio poliittisen ja analyttisen hyödyn näkökulmista. Cuporen verkkojulkaisu 8*. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö.

Karttunen, Sari (2015). *Kuinka tutkia kuraattorein esiinnostua ja roolia nykytaiteen tuotannossa? Taustaa taidesosiologiselle tutkimukselle. TAHITI 03/2015*. <http://tahiti.fi/03-2015/tieteelliset-artikkelit/kuinka-tutkia-kuraattorien-esiinnostua-ja-roolia-nykytaiteen-tuotannossa-taustaa-taidesosiologiselle-tutkimukselle/>

Klaic, Dragan (2007). *Mobility of Imagination. A companion guide to international cultural cooperation*. Center for Arts and Culture. New York: Central European University.

Koivunen, Hannele (2004). *Onko kulttuurilla vientiä? Selvitysmiehen raportti. Opetusministeriön julkaisu 2004: 22*. Helsinki: Opetusministeriö.

Kokko-Viika, Irmeli (2008). *Taiteilijaresidenssitoiminnan rooli nykytaiteen tuotannossa. Julkaisematon taidekasvatuksen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto: Taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos*.

Koneen Säätiö (2015). *Tukimuodot*. <http://www.koneensaatio.fi/apurahat/tukimuodot/>

Kontkanen, Riina & Saukkonen, Pasi & Mitchell, Ritva (2012). *Vientiä, vaihtoa, vaikuttavuutta. Selvitys kulttuuri- ja tiedeinstituuttien merkityksestä. Cuporen verkkojulkaisu 12*. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö.

Korkala, Siru (2015). *Kansainvälinen liikkuvuus ammatillisessa koulutuksessa 2014. Tietoa ja tilastoja -raportti 1/2015*. Helsinki: Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO.

Kunnas-Holmström, Kati & Nummelin, Esko (2015). *Porin taidemuseo. Vuosikertomus 2014. Porin taidemuseon julkaisu 137*.

Lausas, Pia-Maria (toim.) 2009. *The sphere of fine arts. The spirit of Internationalisation in Finnish Fine Arts Education. ARENE Fine Arts Division. Tornio: Kemi-Tornio University of Applied Sciences*.

Luova vienti -projekti: *Luovien alojen vienti- ja kansainvälisen toiminnan karttoitus (2011)*. Hermia Oy:n julkaisu 10/2011.

Morris Hargreaves McIntyre (2004). *Taste Buds. How to cultivate the art market. Executive summary*. London: Arts Council of England.

Muikko, Jari (2012). Suomalaisen klassisen musiikin vientiselvitys. Tunnuslukuja ja tutkimuksia 1. Helsinki: Music Finland.

Museovirasto (2015). Museotilasto 2014. Helsinki: Museovirasto.

Niemi, Niina (2014). Kuvataiteilijan kansainvälistyminen ja tuottajan rooli prosessissa. Opinnäytetyö. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Nikula Päivi & Penttilä, Anu & Kupi, Otto & Urmas, Juhana & Kommonen, Kirsi (2009). Sirkaleisuudesta kilpailukyyn keskiöön. Asian-tuntijoiden näkemyksiä luovien alojen kansainvälistymisestä. Helsinki School of Economics, Mikkeli Business Campus Publications N-84, Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulu.

Nurmenniemi, Jenni (2013). Kriittistä dialogia – kuraattori-etnografina kansainvälisessä taiteilijaresidenssiorganisaatiossa. Opinnäyte. Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu. Helsinki: Aalto-yliopisto.

Oksanen-Säreä, Katja (2012). Muotoilun kansainvälistyminen. Tuki, esteet ja mahdollisuudet. Helsinki: Taiteen keskuslaitos.

OMC (2014). Policy Handbook on artists' residencies. Open method of Coordination (OMC) working group of EU Member states experts on artists' residencies. European Union.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2011). Visuaalisten taiteiden kansainvälisen yhteistyön ja viennin organisoimista koskeva selvitys. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:4. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Opetusministeriö (2009). Vaikuttavuusindikaattorit kulttuuripolitiikan tietopohjan vahvistajina. Opetusministeriön julkaisuja 2009:57. Helsinki: Opetusministeriö.

Penttinen-Lampisuo, Tuuli (2015). Levittäjät & Laventajat. Vertaileva selvitys AV-arkin, Suomen elokuvakontaktin ja Suomen Elokuvasäätien kulttuuriviennistä ja levitystoiminnasta.

Porin taidemuseo (2013). T.E.H.D.A.S. Porin taidemuseon julkaisuja 120, Pori.

Pratt, Andy C. (2008). Cultural commodity chains, cultural clusters, or cultural production chains? Growth and change, 39:1, 95–103.

Quemin, Alain (2002a). L'art contemporain international. Entre les institutions et le marché. Éditions Jacqueline-Chambon & Artprice.

Quemin, Alain (2002b). L'illusion de l'abolition des frontières dans le monde de l'art contemporain international. La place des pays "périphériques" à "l'ère de la globalisation et du métissage". Sociologie et sociétés, xxxiv (2), 15–40.

Quemin, Alain (2007). Montrer une collection internationale d'art contemporain. La part des différents pays sur les cimaises du Centre Pompidou. Paris: Éditions du Centre Georges-Pompidou.

Quemin, Alain (2008). Foires et galeries d'art contemporain internationales : un état des lieux inédit. Le marché de l'art contemporain, 2007–2008. Contemporary Art Market, Saint-Romain-au-Mont-d'Or: Artprice, 81–91.

Quemin, Alain (2012). Kansalliset ja kansainväliset erityispiirteet Helsinki Schoolin taiteilijoiden teoksissa. Teoksessa Päivi Rajakari (toim.) Pohjan tähdet, 184–199. Helsinki: Suomen Valokuvataiteen museo.

Quemin, Alain (2013). Les stars de l'art contemporain. Notoriété et consécration artistiques dans les arts visuels. Paris: Éditions du CNRS

Raatikainen, Outi (2013). Taiteen välittävän portaan toimialaselvitys. Musiikin, kirjallisuuden, tanssin ja kuvataiteen välittäjäporras 2012. Tunnuksia ja tutkimuksia 3. Helsinki: Music Finland.

Rajahonka, Mervi (2013). Vuorovaikutuksessa vaikuttamiseen. Hyvinvointipalveluiden vaikuttavuus – caseja ja keinoja. Kolmas lähde. Helsinki: Aalto-yliopiston Kauppakorkeakoulun Pienyrityskeskus.

Rajakari, Päivi (toim.) (2012). Pohjan tähdet. Suomalaisen valokuvan ja liikkuvan kuvan kansainvälistyminen. Suomen valokuvataiteen museon julkaisuja 30. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museo.

Rastenberger, Anna-Kaisa (2015). Tietoa, valtaa ja toimintaa. Suomalaisen valokuvataiteen kansainvälistyminen. Käsitteiden kautta järjestetty valokuvataiteen kenttä 1990–2000-luvulla. Suomen valokuvataiteen museon julkaisuja 48. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Remes, Marjo (2009). The Many Levels of Internationalisation. Teoksessa Lausas, Pia-Maria (toim.) 2009. The Sphere of Fine Arts. The Spirit of Internationalisation in Finnish Fine Arts Education. ARENE Fine Arts Division. Tornio: Kemi-Tornio University of Applied Sciences, 6–11.

Renko, Vappu & Rossi, Leena-Maija (2013). Taidetta yli rajojen. Suomen kulttuuri- ja tiede-instituuttien kuvataidetyö ja sen vaikuttavuus 2000-luvulla. Helsinki: Suomen New Yorkin kulttuuri-instituutti.

Rensuuff, Kaija (2015). Taiteilijan asema 2010. Taiteilijajakunnan rakenne, työ ja tulomuodostus. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.

Res Artis (2015.) List of Residencies. http://www.resartis.org/en/residencies/list_of_residencies/

Rossi, Leena-Maija (2012). Pohjoisen tähtiä: vientiponnistusten tuloksia vai vuorovaikutuksen prosesseja? Teoksessa Rajakari, Päivi (toim.) Pohjan tähdet. Suomalaisen valokuvan ja liikkuvan kuvan kansainvälistyminen. Suomen valokuvataiteen museon julkaisuja 30. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museo, 6–11.

Sayej, Nadja (2015). 15 Curators to Watch in 2015. ArtSlant. <http://www.artslant.com/ny/articles/show/42086>

Study on Cultural Cooperation in Europe. Report on the state of cultural cooperation in Europe. Final report. (2003) For the European Commission. Directorate-General for Education and Culture. Interarts & EFAH.

Suomen Museoliitto (2011). Suomalaisen museoiden kansainvälisyys. Selvityksen loppuraportti. Helsinki.

Suomen Taiteilijaseuran ateljeesäätiö (2015). Vierasateljeet ja taiteilijaresidenssit Suomessa. <http://www.ateljeesaatio.fi/ateljeeluettelo.html>

Suomen Lontoon instituutti (2015). Toimintakertomus 2014.

Suomen Taiteilijaseura (2010.) Taiteilijan ulkomaantulo 2010 -kysely.

Suvikumpu, Liisa; Tikka, Päivi & Saukkonen, Pasi (toim.) (2014). Vaikuttava säätio! Helsinki: Säätioiden ja rahastojen neuvottelukunta ry.

Svenska kulturfonden (2015). Stipendier & bidrag. <http://www.kulturfonden.fi/stipendierbidrag/>

Taideyliopisto (2015). Saastamoisen säätiolta huomattava tuki Kuvataideakatemialle. <http://www.uniarts.fi/uutishuone/saastamoisen-s%C3%A4%C3%A4ti%C3%B6n%C3%A4-huomattava-tuki-kuvataideakatemialle>.

Team Finland (2015). Team Finland lyhyesti. <http://team.finland.fi/team-finland-lyhyesti>

Thelwall, Sarah (2011). Size matters. Notes towards a better understanding of the value, operation and potential of small visual arts organisations. London: Common Practice.

Tuomaala, Outi (2014). Internationalization of Contemporary Art. Case studies of three Finnish artists who have exhibited in Sweden. Kandidaatintutkielma. Tukholma: Konstvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet.

Valpas, Otto (2014). "Vähän kuin menneitten aikojen Pariisi" – tutkimus Berliinin suomalaisesta taidekentästä. Opinnäytetyö. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Vihinen, Elina (2012): Taiteilijaresidenssit kuvataideviennin edistäjinä. Selvitys Suomen New Yorkin kulttuuri-instituutin residenssitoiminnasta. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Virolainen, Jutta (2012). Kulttuuri vientituotteena. Kulttuuriviennin merkitykset ja tavoitteet opetus- ja kulttuuriministeriön teksteissä 2000-luvun alussa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Waenerberg, Annika (2005). Glimpses from the history of travel among artists. Arsis 3/05, 4–6.

VIITTEET

- 1 Visuaalisen taiteen keskus Framen edeltäjä Näyttelyvaihtokeskus FRAME toimi vuosina 1992–2011.
- 2 Luettelo haastatelluista sekä kyselylomakkeet liitteinä.
- 3 Ainoa keino identifioida maahanmuuttajat valtion taidehallinnon apuraharekistereistä on käyttää tietoa äidinkielestä. Vaihtoehdot ovat suomi, ruotsi ja muu.
- 4 Määritelmästä riippuen nykytaide ei kata kaikkea tänä päivänä tehtävää kuvataidetta mutta voi ulottua monen muun taiteenalan alueelle.
- 5 Eija-Liisa Ahtila sai Artes Mundi -palkinnon vuonna 2006, jolloin se myönnettiin toisen kerran.
- 6 *Vienti*-käsitteellä ymmärretään yleisesti tavaroiden tai palvelujen myymistä ulkomaille. Sen vastakohtana on tuonti, jossa tavaroita ja palveluja vastaavasti ostetaan ulkomailta. (Muikku 2012, 14.)
- 7 Yksilötoimijoille suunnatussa kyselyssä vastaajat voivat valita useamman roolin, jossa vastasivat kyselyyn. Eri toimijaryhmien vastauksissa on siksi jonkin verran päällekkäisyyttä. Yhteensä yksilötoimijoita oli vastaajien joukossa 47.
- 8 Yksittäisiltä toimijoilta tiedusteltiin kansainvälisen toiminnan tavoitteista, esteistä sekä keinoista edistää kansainvälistä toimintaa. Kaikkien toimijoiden vastauksia tarkastellaan luvussa 6.
- 9 Organisaatioilta tiedusteltiin kansainvälisen toiminnan tavoitteista, esteistä sekä keinoista edistää kansainvälistä toimintaa. Kaikkien toimijoiden vastauksia tarkastellaan luvussa 6.
- 10 Kysely lähetettiin vain osalle nykytaiteen rahoittajista ja edistäjistä. Kyselyvastausten perusteella niiden rooli kansainvälisen toiminnan kentällä on niin merkittävä ja monipuolinen, että niiden tavoitteita ja vaikutusta tulisi jatkossa tutkia tarkemmin.

visuaalisen
taiteen keskus **frame**

Visuaalisen taiteen keskus Frame
– Frame Visual Art Finland
info@frame-finland.fi
+358 40 507 0809
Ratakatu 1 b A 9
FI-00120 Helsinki
www.frame-finland.fi